

UNIVERZITA KARLOVA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice
inspirovaný programem El Sistema

The Development of Musical Activities in the Children's
Home Klánovice Inspired by El Sistema Program

Mgr. Bc. Alois Daněk, Ph.D.

Studijní program: P7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Hudební teorie a pedagogika

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Franiok, Ph.D.

Praha 2019

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY

Rozvoj hudebních aktivit
v Dětském domově Klánovice
inspirovaný programem El Sistema

DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor práce: Mgr. Bc. Alois Daněk
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Franiok, Ph.D.

2019

UNIVERSITY OF OSTRAVA
FACULTY OF EDUCATION
DEPARTMENT OF MUSIC EDUCATION

The Development of Musical Activities in the Children's Home Klanovice Inspired by El Sistema Program

THESIS

Author: Mgr. Bc. Alois Daněk
Supervisor: doc. PaedDr. Petr Franiok, Ph.D.

2019

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DOKTORSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Mgr. Bc. Alois DANĚK
Osobní číslo: L15365
Studijní program: P7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Hudební teorie a pedagogika
Téma práce: Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema
Zadávající katedra: Katedra hudební výchovy

Zásady pro vypracování

1. Vymezení zkoumané problematiky 2015-2016
2. Studium odborné literatury 2015-2016
3. Stanovení cíle práce, seznámení s metodami 2015-2016
4. Formulace zkoumaných problémů, pracovních hypotéz 2016-2017
5. Vyhledání a výběr výzkumného vzorku 2016-2017
6. Stanovení výzkumných metod 2016-2017
7. Realizace výzkumu, sběr dat 2016-2017
8. Vypracování teoretické části práce 2017-2018
9. Zpracování empirické části práce 2017-2018
10. Vypracování diskuse a závěru 2018

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování disertační práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

- FEUERSTEIN, R. Vytváření a zvyšování kognitivní modifikovatelnosti, Feuersteinův program instrumentálního obohacení. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-24006
- HOLAS, Milan. 2004. Hudební pedagogika. 1. vyd. Praha: Nakladatelství AMU, 125 s. Knižnice Metodického centra HAMU. ISBN 807331018x.
- Hudební věda: historie a teorie oboru, jeho světový a český vývoj. 1988. 1. vyd. Redaktor Vladimír Lébl, Ivan Poledňák. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 338 s. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).
- CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada Publishing, a. s. 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KANTOR, J.; LIPSKÝ, M.; WEBER, J. Základy muzikoterapie. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2846-9.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2007, 2. vydání ISBN 978-80-247-1284-0
- SEDLÁK, F., VÁŇOVÁ, H. Hudební psychologie. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2
- TUNSTALL, T. Changing lives. Gustavo Dudamel. El Sistema and the transformative power of music. New York: W. W. Norton & Company, 2012. ISBN 978-0/393-34426-

Vedoucí disertační práce:

doc. PaedDr. Petr Franiok, Ph.D.
Katedra speciální pedagogiky

Datum zadání disertační práce: 23. října 2015
Termín odevzdání disertační práce: 4. dubna 2018

V Ostravě dne 23. října 2015

doc. PaedDr. Petr Franiok, Ph.D.
vedoucí doktorské práce

L.S.

doc. PhDr. Jiří Kusák, Ph.D.
vedoucí katedry

ABSTRAKT

Předkládaná disertační práce se věnuje problematice hudební výchovy v prostředí Dětského domova Klánovice. Hlavním cílem disertační práce je zhodnotit vliv hudebních aktivit na rozvoj sociálních a edukačních kompetencí dětí žijících v Dětském domově Klánovice. K naplnění hlavního cíle byla použita kombinace kvalitativních výzkumných nástrojů. Dosažené výsledky ukázaly, že hudební aktivity mají pozitivní vliv na rozvoj celé řady oblastí života dětí žijících v Dětském domově Klánovice. Na základě získaných výstupů můžeme vznést požadavek na zavedení termínu speciální hudební výchova.

Klíčová slova: hudební výchova, speciální hudební výchova, Dětský domov Klánovice, Nadační fond Harmonie, El Sistema, Ferdinand Krch, Josef Křička, Suzukiho metoda

ABSTRACT

This dissertation thesis deals with the issue of music education in the Children's Home Klánovice. The main goal of the dissertation is to evaluate the impact of musical activities on the development of social and educational skills of children living in Children's Home Klánovice. A combination of qualitative research tools was used to achieve the main goal. Achieved results have shown that musical activities have a positive impact on the development of many areas of life of children living in Children's Home Klánovice. On the basis of the outputs we can claim the introduction of the term special music education.

Keywords: music education, special music education, Children's home Klánovice, El Sistema, Harmony Foundation, Ferdinand Krch, Josef Křička, Suzuki method

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Já, níže podepsaný student, tímto čestně prohlašuji, že text mnou odevzdané závěrečné práce v písemné podobě je totožný s textem závěrečné práce vloženým v databázi DIPL2.

V Ostravě dne 10. května 2019

.....

PODĚKOVÁNÍ

Moje upřímné poděkování patří doc. PaedDr. Petru Franiokovi, Ph.D., za vedení disertační práce spojené s četnými konzultacemi, profesionálním přístupem a za mnohé přínosné podněty. Dále bych rád poděkoval doc. PhDr. Veronice Ševčíkové, Ph.D., za podporu během celého studia. V neposlední řadě poděkování patří Nadačnímu fondu Harmonie a Dětskému domovu Klánovice, bez jejichž aktivní spolupráce by tato disertační práce nemohla vzniknout. Děkuji též mojí rodině, která mi vytvořila ideální podmínky ke studiu.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Ostravě dne 10. května 2019

.....

OBSAH

OBSAH	10
ÚVOD.....	12
TEORETICKO EPISTOMOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE.....	18
1 SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ	18
2 HUDEBNÍ VÝCHOVA JAKO NÁSTROJ SOCIÁLNÍ AKTIVIZACE.....	22
2.1 Hudební výchova v pojetí Ferdinanda Krcha a Josefa Křičky.....	22
2.2 Josef Křička (1888-1969).....	23
2.3 Ferdinand Krch (1881–1973).....	24
2.3.1 Dětský hudební a rytmický ústav.....	29
2.3.2 Dítě a hudba	30
2.3.3 Dům dětství.....	31
2.3.4 Shrnutí kapitoly.....	32
2.4 Suzukiho metoda.....	33
2.4.1 Shin'ichi Suzuki (1898–1998).....	33
2.4.2 Princip metody	34
2.4.3 Shrnutí kapitoly.....	37
2.5 El Sistema.....	38
2.5.1 Historie.....	38
2.5.2 Princip	40
2.5.3 Významné osobnosti programu El Sistema	42
2.5.4 El Sistema v USA	43
2.5.5 El Sistema ve Velké Británii.....	45
2.5.6 Skotské zkušenosti s El Sistema	46
2.5.7 Expanze programu El Sistema.....	47
2.5.8 Nadační fond Harmonie.....	48
2.5.9 Shrnutí kapitoly.....	49
PRAKTICKÁ ČÁST DISERTAČNÍ PRÁCE	51
3 VÝZKUMNÝ DESIGN	51
3.1 Cíle výzkumu, výzkumné otázky	51
3.2 Výzkumné metody	52
3.3 Výzkumné prostředí	58
3.4 Průběh výzkumu.....	63

3.4.1	Školní rok 2015/2016.....	63
3.4.2	Školní rok 2016/2017.....	69
3.4.3	Školní rok 2017/2018.....	70
3.5	Kazuistiky dětí	72
4	INTERPRETACE VÝZKUMNÝCH ZJIŠTĚNÍ	100
4.1	El Sistema a muzikoterapie.....	100
4.2	El Sistema v našem hudebně výchovném prostředí	102
4.3	Doporučení modifikace programu Nadačního fondu Harmonie.....	103
4.4	Hudba a sociální kompetence.....	105
4.5	Vliv původních rodinných prostředí na hudebnost dítěte	107
4.6	Hudba jako forma prevence rizikového chování	109
4.7	Hudba a edukační kompetence.....	112
	ZÁVĚR	114
	RESUMÉ	118
	SUMMARY	119
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	120
	FILMOGRAFIE PROGRAMU EL SISTEMA.....	134
	LEGISLATIVNÍ NORMY.....	135
	SEZNAM PŘÍLOH.....	136

„Nic neobohacuje náš život tak, jako naše jedenkráté probuzená touha po kráse.“

Josef Kříčka a Ferdinand Krch

ÚVOD

Mikrokosmos dětských domovů je pro naprostou většinu z nás zcela neznámým prostředím. Jsme sice obeznámeni s existencí podobných institucí, ale málokdo má jasnou představu o dětech tam žijících. Autor před mnoha lety nebyl výjimkou. Vracel se do vlasti po dlouhodobém pobytu v cizině, kde hledal inspiraci a získával nové zkušenosti. Jako vystudovaný klasický hudebník našel novou cestu svého života v práci na poli péče o potřebné děti. Při přijímacím pohovoru do Dětského domova Klánovice kombinace praxe v detenčním centru pro mladistvé delikventy v anglickém Exeteru s pozicí violoncellisty ve Státní filharmonii Brno zaujala a byl přijat. Od počátku autorova angažmá v Dětském domově Klánovice bylo předpokládáno, že vzhledem k hudebnímu vzdělání nového vychovatele se hudba stane součástí výchovného procesu dětí z Dětského domova Klánovice. Je třeba říci, že se podařilo značně rozšířit kulturní obzory klánovických dětí. V Dětském domově Klánovice jsme nastavili progresivní kulturní koncepci. Přestali jsme přijímat nabídky na akce pořádané pouze pro děti z dětských domovů. Podobné akce jsme vyhodnotili jako stádové a kulturně kontraproduktivní. Zaměřili jsme se na uměleckou hudbu vysoké úrovně. Děti měly možnost navštěvovat představení Národního divadla, získali jsme abonmá na koncertní sezonu dnes již neexistujícího Talichova komorního orchestru. Postupem času vykristalizovala skupinka pravidelných návštěvníků kulturních akcí. Nicméně vedení Dětského domova Klánovice neustále požadovalo hudební aktivitu, do které by byly děti přímo zapojeny. Od této hudební aktivity bylo očekáváno, že umožní dětem smysluplně trávit čas a bude na ně pozitivně působit. Dlouho jsme nebyli schopni tento požadavek splnit.

V roce 2015 jsme konečně uspěli a hudba vstoupila do bran Dětského domova Klánovice. Přišla v podobě smyčcového orchestru Nadačního fondu Harmonie, neziskové organizace, která pro svůj program našla inspiraci ve venezuelském programu El Sistema. Po téměř tři roky se stala hudba součástí života 15 dětí. Spolupráce mezi dětmi z Dětského domova a neziskovou organizací vycházející z neobvyklé koncepce nabídla velmi zajímavé téma, které volalo po zpracování. Na začátku projektu jsme k tématu přistupovali spíše v širším

záběru. Původní název práce zněl „Vliv hudebních aktivit na rozvoj edukačních a sociálních kompetencí žáků“. Tento název byl však příliš široký a po zralé úvaze byl změněn. Dětský domov Klánovice také předpokládal, že Nadační fond Harmonie by mohl být impulzem pro další rozvoj hudební výchovy v tomto školském zařízení. Proto název „Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema“ je pro zkoumaný problém odpovídající. Zúžením bádání oblasti na rozvoj hudební výchovy inspirovaný programem El Sistema v prostředí Dětského domova Klánovice práce získala zřetelné mantinely. Konkretizace tématu nám umožnila stanovit jasné cíle disertační práce.

Hlavním cílem předkládané disertační práce je zhodnotit vliv hudebních aktivit na rozvoj sociálních a edukačních kompetencí dětí žijících v Dětském domově Klánovice. Má hudební výchova místo v prostředí institucionální výchovy? Tato oblast bádání je zcela mimo zájem odborníků. Neměli jsme tedy možnost vycházet z podobných projektů. Současnou společností rezonuje téma inkluzivního vzdělávání. Předkládaná disertační práce plní společenskou zakázku představení výzev práce s bio–psycho–sociálně ohroženými a narušenými dětmi. Tato specifická skupina dětí se zapojila do projektu Nadačního fondu Harmonie. Tato nezisková organizace dětem nabídla členství v dětském smyčcovém orchestru. Nadační fond Harmonie vychází z venezuelského programu El Sistema, který není v našem hudebně výchovném prostředí rozšířen. Stanovili jsme tři dílčí cíle disertační práce. Prvním dílčím cílem disertační práce je identifikovat oblasti života dětí žijících v Dětském domově Klánovice, které byly nejvíce ovlivněny jejich členstvím v orchestru Nadačního fondu Harmonie. Dále jsme si stanovili jako dílčí cíl zmapovat interakci dětí z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy s prostředím hudebního tělesa. Třetím dílčím cílem předkládané disertační práce je objasnit, zda členství dětí z Dětského domova Klánovice v orchestru Nadačního fondu Harmonie napomůže dalšímu rozvoji hudební výchovy v prostředí Dětského domova Klánovice. V neposlední řadě jsme si položili tři výzkumné otázky. První výzkumnou otázkou bylo, nakolik jsou děti z Dětského domova Klánovice hudebně edukovatelné. Prostředí dětského domova nabízelo druhou výzkumnou otázku spojitosti dětské hudebnosti s prostředím dětí obklopujícím a s jejich původním rodinným prostředím. Aktuální globalizační trend společnosti evokoval třetí výzkumnou otázku vhodnosti programu El Sistema pro naše hudebně výchovné paradigma. Téma disertační práce je celospolečensky aktuální. Nabízí vhled do prostředí,

kolem kterého panuje mnoho nejasností a je často společností negativně nálepkováno. V disertační práci se setkává hudební výchova se speciální pedagogikou a s dalšími vědními obory. Téma je multioborové, snažili jsme se především o pokrytí hudebně výchovné stránky problematiky a neopominout důležité faktory z dalších vědních oborů.

V části Úvod předkládané disertační práce jsou především představeny cíle a struktura práce. Práce je rozdělena do dvou hlavních celků, které jsou dále stratifikovány do podkapitol. První hlavní celek je nazván Teoreticko epistemologická východiska práce. Tato teoretická část práce je zahájena kapitolou první, kde se věnujeme současnému stavu poznání tematiky disertační práce. Téma disertační práce je mezioborové, což se projevilo na šíři prostudované literatury. Byly použity základní práce literatury hudebně pedagogické, speciálně pedagogické, pedagogické, psychologické a sociologické. Nezaměřovali jsme se pouze na autory, kteří jsou v současném školství populární. Čerpali jsme z autorů, kteří si teprve v našem edukačním prostředí získávají místo. Velkou inspiraci jsme našli v naší pedagogické historii. Při studiu děl našich předchůdců z počátku minulého století jsme objevili kontinuitu ve vývoji pedagogického myšlení a uvědomili si nadčasovost některých hudebně výchovných problémů, které není možné vyřešit v tak krátké časové dotaci našich životů. Využili jsme bohatost zdrojů dostupných v internetovém prostředí. Získali jsme zejména odborné články věnující se problematice programu El Sistema. Cenné jsou vládní evaluace programu El Sistema. Literatura a zdroje k programu El Sistema jsou v anglickém jazyce. Cizojazyčné zdroje tvoří podstatnou část použitých zdrojů. Pro získávání informací jsme využívali ve značné míře moderní informační technologie. Díky internetovému prostředí jsme získali několik unikátních dokumentů, které uvádějí do nových souvislostí naši pedagogickou historii.

Po představení současného stavu poznání následuje druhá kapitola Hudební výchova jako nástroj sociální aktivizace. Od počátku projektu jsme se zaměřovali především na sociální potenciál hudební výchovy. V prostředí Dětského domova Klánovice jsme jako prioritní stanovili sociální rozvoj, oblast hudební výchovy jsme chápali především jako nástroj k tomuto rozvoji. Kapitola obsahuje tři oddíly, které se věnují modelům hudební výchovy, které v hudební výchově pracují s jejím sociálním potenciálem. První je hudební výchova v pojetí Josefa Křičky a Ferdinanda Krcha. Česká hudební výchova má bohatou tradici. Hledali jsme takové uchopení hudební výchovy, které by korespondovalo

s programem El Sistema. Toto jsme našli v dílech Josefa Kříčky a Ferdinanda Krcha. Dílo těchto pedagogů začátku minulého století chápeme jako možné teoretické východisko pro program El Sistema. Z dlouhé řady českých hudebních pedagogů v čele s Helfertem, Cmíralem, Fukačem právě Krch s Kříčkou byli nejtěsněji spojeni se světem sirotků, který je podobně tragický jako svět dětí z Dětského domova Klánovice. Vidíme také značnou spojitost mezi Suzukiho metodou a Krchem s Kříčkou. Oba přístupy staví na zapojení rodiny a na prosté lidskosti v edukačním procesu. Právě Krchův a Kříčkův odkaz na Hostinského a jeho chápání socializace umění nám umožnil spojit venezuelský program El Sistema, japonskou Suzukiho školu a naše české pokusníky Krcha s Kříčkou. Krch s Kříčkou v dětském domově v Horním Krnsku hudební výchovu povýšili na nástroj socializace ohrožených dětí

Následuje kapitola věnovaná Suzukiho metodě. Program El Sistema se prezentuje jako ojedinělý fenomén. Tento přístup jsme zhodnotili a konstatovali jsme, že podobných programů, nebo systémů hudební výchovy známe několik. Bylo však třeba udržet disertační práci v kompaktním formátu a neuchýlit se k přílišnému drobení záběru. Z hudebně výchovných systémů typu Orffova Schulwerku, Kodályho nebo Jaques-Dalcrozovy metody jsme zvolili Suzukiho metodu. K této volbě nás vedlo několik skutečností. První skladbou, kterou děti v orchestru Nadačního fondu Harmonie hrály, bylo Suzukiho Allegro. Suzukiho přístup je celosvětově rozšířený, tak jako El Sistema. Tak jako program El Sistema, tak i Suzukiho metoda se prezentuje jako otevřený hudebně výchovný edukační prostor, vhodný pro každého.

Teoretická část disertační práce je uzavřena kapitolou věnující se programu El Sistema. Program je ve světě velice populární, v našem kulturním prostředí si teprve hledá místo. Odborné veřejnosti schází podrobné informace, které by jí umožnily zaujmout k programu jasné stanovisko. V disertační práci nabízíme popis hlavních rysů programu spolu s přehledem nejvýznamnějších projektů a osobností programu. Porovnáme odlišná uchopení programu v různých zemích světa. Kriticky se zamyslíme nad pozitivními i negativními aspekty programu. Problematice se autor disertační práce věnoval ve své publikační a konferenční činnosti. Publikované články jsou využity v disertační práci. Snažili jsme se o kritický odstup. Bylo evidentní nebezpečí přílišného zapojení do projektu spolupráce

Dětského domova Klánovice a Nadačního fondu Harmonie, které by mohlo vést k nekritickému velebení programu El Sistema.

Praktická část disertační práce je uvedena třetí kapitolou Výzkumný design. Zde je představena metodologie disertační práce. Disertační práce se věnuje multioborovému tématu hudební výchovy v prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. K naplnění cílů práce byla použita kombinace kvalitativních výzkumných metod. Kvantitativní metody jsme vyhodnotili jako nevhodné. Vzhledem k jedinečnosti projektu jsme nemohli průběh projektu naplánovat. Právě pro takové případy, kdy do výzkumu nevstupujeme s jasnou teorií, ale ta je postupem času tvořena, je nejvhodnější výzkumnou metodou zakotvená teorie podpořená interpretativní fenomenologickou analýzou. Přítomnost autora přímo v prostředí Dětského domova Klánovice umožnila hluboký a důkladný vhled do života dětí zapojených do projektu. Byly získány cenné informace, které se objevily díky dlouhodobému charakteru výzkumu. Děti umožnily autorovi se stát součástí jejich životního prostředí. Možnost pohledu na zkoumanou problematiku z pozice, kdy jsme samotnou součástí zkoumaného prostředí, je jedinečná. Při studiu literatury a pramenů jsme nenalezli jakýkoli podobný projekt. Výzkumný model předkládané práce je inovativní a nabízí nové možnosti v pedagogickém výzkumu.

Další oddíl disertační práce představí prostředí školského zařízení poskytující domov dětem s nařízenou ústavní výchovou. Část zahájí historický exkurz do počátků Dětského domova Klánovice. Zdůrazníme legislativní rámec tohoto školského zařízení. Kapitola bude zakončena všeobecnou kazuistikou dětí žijících v Dětském domově Klánovice. Během tvorby disertační práce se v České republice změnila legislativa spojená s ochranou osobních údajů. Došlo ke značnému zpřísnění. Z tohoto důvodu v disertační práci nejsou uvedeny jakékoli údaje, které by mohly vést k identifikaci dětí z Dětského domova Klánovice.

V následujícím oddíle disertační práce popíšeme průběh spolupráce mezi Dětským domovem Klánovice a Nadačním fondem Harmonie. Obsahuje pozorování několik let života dětí žijících v prostředí, které je velice uzavřené. Možnost žít s dětmi jejich životy otevřela autorovi bránu k pochopení souvislostí, které by při pouhých observačních návštěvách zůstaly ukryty. Výzkum podobného rozsahu nemá obdoby i ve světovém kontextu. Program Nadačního fondu Harmonie byl podroben značným výzvám plynoucím

ze specifík zapojených dětí. Časový rámec jsme stanovili od školního roku 2015/2016 do školního roku 2017/2018. Věnovali jsme se pouze časoprostoru, ve kterém děti z Dětského domova Klánovice působily v orchestru Nadačního fondu Harmonie.

Na oddíl popisující průběh projektu navazuje nejcennější část práce. Považujeme tuto část za jádro práce. V tomto oddílu je možnost prostudovat kazuistiky všech zapojených dětí. Informace tohoto druhu jsou naprosto nedostupné. Jde o unikátní soubor kazuistik, který umožňuje pochopit specifika života dětí žijících v institucích podobných Dětskému domovu Klánovice. Přivede nás k zamyšlení nad smyslem naší práce. Právě tento oddíl potvrzuje teorie Hostinského o socializaci umění. Původně jsme plánovali disertační práci předložit s bohatým fotografickým materiálem. Během projektu jsme získali mnoho zajímavých videozáznamů a fotografií, které podkládaly naše vývody. Vzhledem k legislativním změnám během tvorby práce jsme nemohli poskytnout čtenáři informace, které by mohly ohrozit citlivé osobní údaje dětí zapojených do projektu. Nebylo tedy možné poskytnout čtenáři přílohový materiál, jako jsou fotografie a videozáznamy ze zkoušek a z vystoupení orchestru Nadačního fondu Harmonie.

Čtvrtá kapitola Interpretace výzkumných zjištění formou diskuze představuje výsledky, které jsme naším výzkumem získali. Seznámíme čtenáře se změnami, které v Dětském domově Klánovice byly přímým důsledkem hudebních aktivit. Na základě procesu tvorby disertační práce jsme v Dětském domově Klánovice přehodnotili náš postoj k hudební výchově. Kapitulu jsme stratifikovali do pododdílů, které jsou věnovány jednotlivým oblastem, které na základě získaných výsledků považujeme nejvíce hudbou ovlivněné.

Závěr shrnuje práci jako celek, hodnotí naplnění cílů a zodpovězení výzkumných otázek. Disertační práci jsme koncipovali jako kompaktní útvar, ve kterém teoretická část a praktická část jsou ve vyrovnaném poměru. Dospěli jsme k mnoha podnětným zjištěním. Věříme, že naše vývody obohatí nejen hudební výchovu, ale i pro další vědecké obory. Jsme si však vědomi, že naše závěry nejsou absolutní. Mohou ale posloužit jako inspirace pro další vědecké pracovníky.

TEORETICKO EPISTOMOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

1 SOUČASNÝ STAV POZNÁNÍ

Téma předkládané disertační práce věnující se hudební výchově v prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy je ze své podstaty mezioborové. Působení hudby přesahuje do mnoha oblastí¹. Svět se rychle mění a je stále více žádaný multidisciplinární přístup². Téma je široce multidisciplinárně rozkročené, s přesahy do mnoha vědních oblastí, nejen pedagogických. Teoretické ukotvení práce vycházelo z celé řady zásadních děl hudební výchovy, pedagogiky, speciální pedagogiky, hudební psychologie, vývojové psychologie, osobnostní výchovy. V práci se snažíme, aby literatura jednotlivých vědních oblastí byla použita ve vyrovnaném poměru. Jsme si vědomi rizika, kdy přílišné zaměření jedním směrem může omezit objektivitu interpretace výsledků. Při úzkém fokusu by mohlo také dojít k opomenutí faktů a spojitostí, které se mohou objevit při použití širšího záběru literatury. V oblasti hudební výchovy jsme volili především české autory, jmenujme například Fukače, Poledňáka, Holase, Helferta. Bylo čerpáno z bohaté literatury pedagogické. Posledním pedagogickým trendům se věnuje Průcha, Petty. Literatura speciální pedagogiky je v práci zastoupena Valentou, Škovierou, Fischerem. Osobnostní výchova je aktuálním celospolečenským tématem. V České Republice se jí věnuje především Valenta. Z oblasti psychologie a vývojové psychologie Nakonečný, Říčan. V práci jsme použili díla autorů, kteří v českém školství nejsou zatím bráni jako reprezentanti hlavního vzdělávacího proudu, mezi které patří Feuerstein, Armstrong.

V druhé kapitole disertační práce je prostor věnován hudební výchově jako nástroji sociální aktivizace. Nejprve se věnujeme hudební výchově v pojetí Josefa Kříčky a Ferdinanda Krcha, poté se zaměříme na Suzukiho metodu. Klíčovou knihou pro Suzukiho hudebně výchovný systém je jeho dílo *Nurtured by Love*. Dílo Ferdinanda Krcha a Josefa Kříčky je pro tuto disertační práci zásadní. Nastiňují nám ve svých dílech z počátku

¹ POLEDŇÁK, Ivan a Jiří FUKAČ. *Úvod do studia hudební vědy*. VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice: vysokoškolská učebnice*.

² GERLICOVÁ, Markéta. *Muzikoterapie v praxi: příběhy muzikoterapeutických cest*. VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*.

minulého století odpověď na otázku, jak nabízet hudební výchovu všem vrstvám dětí. Krchovy rukopisy jsou uloženy v depozitáři Národního pedagogického muzea Jana Amose Komenského. Po dlouhé době se odborná veřejnost dočkala vydání monografie věnující se dílu Ferdinanda Krcha od Elišky Vlasákové³. Vlasáková autorovi poskytla při osobních rozhovorech materiály z jejího osobního archivu. Kříčkovi se věnuje v podrobné monografii Rudolf Sieber. Společné dílo Krcha a Kříčky, spis *Dítě a hudba*, je k dispozici v Národní pedagogické knihovně Jana Amose Komenského. Další Krchovo dílo související s předkládanou prací je *Výchova srdce*. Dále se podařilo získat kopii článku z roku 1923, autorem je americký pedagogický novátor C. W. Washburne. V tomto dokumentu se Washburne detailně věnuje stavu evropského experimentálního školství 20. let minulého století. Tento dokument je mnohokrát citován jak Krchem, tak i autory Krchovi se věnujícími. Sám Krch ale tvrdí, že dokument osobně neviděl⁴. V předkládané práci mají podobné dokumenty důležité místo. Autor pracoval s digitálními archívy. Jmenujme Memorandum o hudební výchově z roku 1918, dostupné v digitálním archivu Městské knihovny v Praze⁵. Autor čerpal z historických materiálů, získaných buď koupí, nebo zapůjčených ve vědeckých knihovnách. Autor preferuje práci s primárními zdroji. Sekundární zdroje nesou nebezpečí zkreslených informací.

V další části disertační práce se věnujeme programu El Sistema. Program El Sistema je důkladně zpracován v anglicky mluvících zemích. V České republice existuje pouze několik studentských prací. Nejpodrobněji se tématu věnuje autor této disertační práce, jeho články jsou v práci použity. Největší část dostupné literatury pochází z USA a Velké Británie. Je třeba kriticky uvést fakt, že v této disertační práci absentují zdroje psané španělsky a francouzsky. Nicméně se domníváme, že použité zdroje v jazyce anglickém jsou dostatečně reprezentativní. Klíčové osobnosti publikující o programu El Sistema jsou Eric Booth a Tricia Tunstall. Práce Tunstall je všeobecně považována za pro program

³ VLASÁKOVÁ, Eliška. *V tichu a skrytu: Fedor Krch, pedagog a člověk (1881-1973)*.

⁴ Washburne se ve své zprávě podrobně věnuje experimentálnímu školství v Evropě dvacátých let minulého století. Při studiu různých studentských i odborných prací narazíme na odvolávání se autorů na tuto zprávu. Autoři tvrdí, že ve zprávě je Krch označován jako jeden z nejvýznamnějších reformních pedagogů té doby. Pokud však zprávu prostudujeme, na jméno Krcha nenarazíme. Washburne opravdu navštívil Dům dětství, zmiňuje se o návštěvě velice pochvalně. Podle vlastních slov se Washburne v Domě dětství setkává s učitelem výtvarné výchovy, nikoli s ředitelem, tedy s Krchem.

⁵ HUDEBNÍ REVUE, *Zpěv a hudební výchova ve školách veřejných*. Memorandum je součástí uvedeného článku. Ptejme se sami sebe, kolik výzev ze sto let starého Memoranda se podařilo vyřešit?

El Sistema zásadní dílo, v kterém jsou definovány principy programu El Sistema. Kniha je velice populární a hojně citovaná. Kriticky je však třeba říci, že kniha *Changing Lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the Transformative Power of Music* nemůže být považována za vědeckou publikaci. Jedná se spíše o popularizační knihu. Svoje teze Tunstall a Booth rozpracovávají v pokračování s názvem *Playing for Their Lives: The Global El Sistema Movement for Social Change Through Music*. Tunstall a Booth také revidují měsíčník *The Ensemble*⁶. Tato internetová platforma přináší podrobné zpravodajství spojené s děním okolo programu. Internetové zdroje v této disertační práci mají bohaté zastoupení. Autor získal přístup do SERA, Výzkumného archivu El Sistema⁷. V tomto archivu je přístupné množství výzkumných projektů, disertačních prací a jiných vědeckých záměrů spojených s programem El Sistema. Autor byl správcí tohoto sdíleného internetového archivu požádán o poskytnutí anglické verze výstupu projektu jeho disertační práce. V rámci objektivit byly prostudovány materiály kriticky přístupující k El Sistema. K dlouhodobým kritikům El Sistema patří anglický hudební vědec Geoffrey Baker se svojí knihou *El Sistema: Orchestrating Venezuela's Youth*.

Při popisu Nadačního fondu Harmonie autor vycházel z dostupných webových prezentací Nadačního fondu Harmonie a osobních rozhovorů se zástupci této neziskové organizace. Získané informace autor shrnul do článků, které jsou v předkládané disertační práci použity. Autorovy články poskytují inspiraci pro další zájemce o tematiku El Sistema. Samotný Nadační fond Harmonie se teoreticky odkazuje na výše uvedené zahraniční zdroje. O Nadačním fondu Harmonie je možné dohledat několik článků a rozhlasových a televizních reportáží.

Praktická část disertační práce je uvedena představením výzkumného designu. Při tvorbě výzkumného modelu jsme čerpali z knih jak českých, tak i zahraničních autorů. Z českých autorů je třeba jmenovat Váňovou, Chrástku, Gavoru a Hendla. Ze zahraničních především Smith a jeho práce na téma kvalitativní výzkum. Klíčovými autory pro zakotvenou teorii jsou Strauss a Corbin. Všeobecná kazuistika cílové skupiny byla vypracována na základě interních materiálů Dětského domova po konzultaci s psychologkou a statutárním zástupcem

⁶ THE ENSEMBLE NEWSLETTERS, *About*.

⁷ MARSHALL, Marcus, *SERA Sistema Evaluation & Research Archive*. O přístup si může požádat každý zájemce. Zajímavá je skutečnost, že v archivu je k dispozici několik vědeckých prací věnující se problematice programu El Sistema. Tyto práce jsou však sociologické, nikoli hudebně výchovné.

Dětského domova Klánovice. Nelze opomenout legislativní a kurikulární ukotvení tématu, jako je Školský zákon, Zákon o výkonu ústavní výchovy, Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání, Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění a další⁸. Nejdůležitějším pramenem byly materiály a kazuistiky dětí zapojených do projektu. Tyto prameny jsou velice cenné z důvodu praktické nedostupnosti pro pedagogickou veřejnost. Poskytují vhled do prostředí, které je jinak velice uzavřené. Po dobu projektu se podařilo sestavit podrobný archiv mapující hudební aktivity dětí v Dětském domově. Jedná se o videonahrávky, fotografie, emailovou komunikaci s vedením Nadačního fondu Harmonie. Byl získán souhlas vedení Dětského domova Klánovice s provedením výzkumu⁹. Před platností nové legislativy byla plánována rozsáhlá příloha obsahující celou škálu materiálů podporující závěry práce. Nicméně je naší povinností respektovat zákonné normy. Vzhledem k nové legislativě nejsou v práci uvedeny jakékoli materiály obsahující detaily, které by mohly vést k identifikaci zapojených dětí. Samozřejmě se jedná o ochuzení předkládané disertační práce. Zejména u psychosociálně ohrožených a narušených dětí je ochrana soukromí kriticky důležitá.

⁸ Legislativní normy jsou pro Dětský domov Klánovice základní platformou, na které je postaven každý aspekt života v tomto školském zařízení.

⁹ Příloha č. 1: *Souhlas s provedením výzkumu v Dětském domově Klánovice.*

2 HUDEBNÍ VÝCHOVA JAKO NÁSTROJ SOCIÁLNÍ AKTIVIZACE

Ve specifickém prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy jsme stanovili jako prioritu především důraz na sociální stránku hudební výchovy. K tomuto rozhodnutí nás vedla širší specifických potřeb dětí žijících v Dětském domově Klánovice. Orchestru Nadačního fondu Harmonie jsme chápali jako první krok k rozvoji hudební výchovy v prostředí Dětského domova Klánovice. Hudební výchovu nevidíme jako výuku hudby, spíše jako výuku k hudbě, a především výchovu hudbou. Program El Sistema se prezentuje jako program především sociální. Hledali jsme tedy takové modely hudební výchovy, které jako program El Sistema v hudební výchově akcentují její sociální potenciál.

2.1 Hudební výchova v pojetí Ferdinanda Krcha a Josefa Kříčky

Program El Sistema je často prezentován jako novátorský přístup k hudební výchově. Autoři zdůrazňují jedinečnost myšlenky programu El Sistema, který podle nich nemá ve své komplexnosti obdoby. My jsme přesvědčeni, že uchopení hudební výchovy jako nástroje sociální změny není produktem daleké Venezuely. Jmenujme například Františka Bakuleho. Ten již od roku 1913 spolupracoval s Rudolfem Jedličkou v jeho slavném institutu, který se později pojmenoval Jedličkův ústav a školy¹⁰. Bakule, tento pedagog ovlivněný Tolstým, kladl velký důraz na využití hudby ve výchovném procesu. Po neshodách s vedením Bakule v roce 1919 opustil Jedličkův ústav se skupinou jedenácti chlapců a jedné dívky. Po roce existenčních potíží z této skupiny vznikl sbor Bakuleho zpěváčci. V tomto sboru Bakule sdružoval jak děti zdravé, tak i s různými formami postižení, nebo i problémového chování, jako je alkoholismus nebo prostituce¹¹. Ještě před Bakulem můžeme označit jako průkopníka využívání hudby pro její léčebné a výchovné účinky také Karla Slavoje Amerlinga¹². Amerling se snažil o komplexní rozvoj všech vloh dítěte¹³. Za svého působení v Ernestinu

¹⁰ Z tohoto institutu vzešlo těleso, které je pravděpodobně nejznámějším reprezentantem spojení hudby a interpretů se specifickými potřebami- soubor Tap-Tap. TAP, *The Tap-Tap, jsme postižení muzikou*.

¹¹ SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol*.

¹² GERLICOVÁ, Markéta. *Muzikoterapie v praxi: příběhy muzikoterapeutických cest*.

¹³ HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*.

kladl velký důraz na využití hudebních prvků při výchově. Amerlingovou snahou bylo, aby chovanci byli schopni skrze hudbu vyjádřit svoje nejnítější pocity. Podporoval je i v pokusech o hudební kompozici¹⁴. Česká hudebně výchovná historie zná celou řadu pedagogů, kteří svými přístupy předběhli dobu. Bezesporně mezi ně patří i Ferdinand Krch a Josef Křička.

2.2 Josef Křička (1888-1969)

Josef Křička se narodil do rodiny se silnou hudební tradicí. Dědeček byl zdatný klavírista. Strýc Ferdinand Křička vystudoval pražskou varhanickou školu. Po jejím absolvování odjel na angažmá do Ruska. Otec Josefa Křičky Antonín také studoval pražskou varhanickou školu. Přivydělával si však ke studiu hrou v hospodách. Toto se neslučovalo se studijním řádem varhanické školy, byl vyloučen ze studií. Antonín Křička působil jako učitel hudby a skladatel. Svému synovi Josefu Křičkovi poskytl základy hudebního vzdělání. Josef Křička ve své době platil za zázračné dítě. Zvolil však učitelskou profesi. Nicméně i po absolvování Českého ústavu ku vzdělání učitelů pro školy praktické¹⁵ se Křička dále hudebně vzdělává. U Vítězslava Nováka studoval skladbu, absolvoval také hudební kurz Maxe Battkeho a kurz rytmiky a meloplastiky Jacquese-Dalcrozeho¹⁶. Široký rozhled a ochota vyzkoušet nové metody se otiskla do Křičkova přístupu k hudební výchově. Na studiích se potkává s Ferdinandem Krchem. Výsledkům jejich spolupráce se budeme věnovat později v této kapitole. Ze spolupráce s Eduardem Novákem vzešla učebnice *Jitro*. Křička ji vydal vlastním nákladem. První tři díly byly určeny pro 1. až 4. ročník, čtvrtý díl byl pro 5. ročník. Ke každému dílu patřila učebnice pro učitele. Učebnice byla schválená Ministerstvem školství a národní osvěty. Byla vysoce hodnocena pedagogy pro úroveň vzdělávací a výchovnou. *Jitro* bylo průlomové v mnoha směrech. Křička razil termín hudební výchova, zatímco v osnovách se používalo pro tento předmět označení *Zpěv*. *Jitro*

¹⁴ AMERLING, Karel, S. *Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze 1883. Stav po 12 letech trvání (1871–1883)*. Amerling uchopil možnosti hudby při péči o duševně nemocné novátorským způsobem. Chovanci byli podporováni ve hře na harmonium. Speciální pedagogové označují Amerlinga jako jednoho z průkopníků muzikoterapie.

¹⁵ Právě zde se Josef Křička setkává poprvé s Ferdinandem Krchem. Další ze spolužáků, s kterými později spolupracoval, byl sbormistr a skladatel Eduard Novák. Ze spolupráce s Novákem vzešla učebnice hudební výchovy *Jitro*.

¹⁶ SIEBR, Rudolf. *Josef Křička: novátor hudební výchovy: učitel, skladatel, člověk*.

bylo koncipováno tak, aby pedagogové měli možnost se vzdělávat v nových trendech hudební výchovy. Jitro nebyl pouhý sborník písní. Učebnice nabízela pedagogovi metodiku k pěstování výslovnosti, recitace individuální a sborové, dramatizaci, také ke cvičením dechovým, rytmickým, intonačním a pohybovým. Kříčka se snaží, aby hudební výchova byla cestou k umožnění vnímání krásna. Kříčkova hudební výchova prolíná všemi hodinami a všemi předměty školní výuky¹⁷.

Je třeba zmínit Kříčkovu spolupráci s Českým rozhlasem. Kříčka v letech 1930-1936 vedl Dětské hudební táčky. Kříčka využil tehdy nejrozšířenější informační médium k hudebně výchovné osvětové činnosti. Obvykle jednou týdně na půl hodinu Kříčka formou povídek a pohádek seznamoval děti s hudbou. Učil malé posluchače lidovým písním, říkadlům. V Dětských hudebních táčkách zazníval zpěv, recitace, Kříčka do programu přivedl dokonce Ondříčkovu kvarteto. Nabídku spolupráce přijal i Adolf Cmíral.

Rozsáhlá byla i Kříčkova činnost skladatelská. Vytvořil celkem 67 opusů. Komponoval s radostí, věnoval se převážně programní hudbě. Značnou část díla věnoval dětem. Komponoval písně, sbory pro děti, melodramata. Složil hudbu k prostným cvičením pro II. Dělnickou olympiádu v Praze. Kříčka jako jeden z prvních věnoval svoji invenci k masové propagaci hudební výchovy. Ačkoli je Josef Kříčka významnou osobností naší hudebně výchovné historie, větší prostor v předkládané práci bude věnován Ferdinandu Krchovi. Ačkoli jsou Krch a Kříčka většinou zmiňováni společně, podle našeho názoru Ferdinand Krch byl více spjat s prostředím podobným Dětskému domovu Klánovice.

2.3 Ferdinand Krch (1881–1973)

Ferdinand Krch se narodil do rodiny pražského místodržitelského rady. Vše nasvědčovalo tomu, že Krch bude pokračovat v cestě připravené mu rodinou. Ovšem Ferdinand Krch se rozhoduje zcela jinak. Těsně před promocemi opouští studia práv a začíná se věnovat pedagogické profesi¹⁸. Do roku 1919 vyučuje především na pražských obecných školách. Také působil ve Vychovatelně u Dobrého pastýře. Zde se Krch setkává s dětmi, podle dnešní terminologie, se specifickými vzdělávacími potřebami. Této klientele Krch

¹⁷ KŘÍČKA, Josef a Eduard NOVÁK. *Jitro: knížka hudební výchovy: vydání pro učitele a rodiče*.

¹⁸ Některé prameny tvrdí, že otec byl proti pedagogické kariéře mladého Ferdinanda, jiné zdroje naopak otce popisují jako oporu tohoto rozhodnutí. Sám Krch se k tomuto tématu překvapivě nevyjadřuje. Krch opakovaně označuje jako svoji rodinu svoje žáky, o rodině biologické se mnoho nezmiňuje.

zůstává věrný po zbytek pedagogické dráhy. Ferdinand Krch se zcela oddal učitelskému poslání. Nikdy se neoženil, svůj smysl života našel v práci pro děti. Krch je znám především jako propagátor hudební výchovy. Vždy kladl důraz na roli hudby ve výchovném a vzdělávacím procesu¹⁹. V roce 1913 otevírá se skladatelem Josefem Kříčkou Dětský hudební ústav. Tento ústav byl bezplatný a otevřený všem dětem bez ohledu na jejich sociální status nebo úroveň hudebních dovedností. Výsledky práce v Dětském hudebním ústavu popsal Krch s Kříčkou v díle *Dítě a hudba*. Hudební ústav končí činnost Velkou válkou, ale v novém Československu Krch přizývá Kříčku ke spolupráci v nově zřízeném Domě dětství. Po ukončení činnosti Domu dětství se Krchovy a Kříčkovy cesty rozcházejí, zůstávají však v kontaktu. Krch s Kříčkou konzultuje svoje další práce. Po uzavření Domu dětství Krch nezanechává pedagogické činnosti. Připojuje se k Přemyslovi Pitterovi a působí v Milíčově domě na pražském Žižkově, který Krch vedl po Pitterově odchodu do emigrace až do jeho zestátnění v roce 1951.

Bohužel nepublikovaným dílem je rukopis Domu dětství²⁰. Toto dílo Krch tvořil osm let. Má pět dílů, na 1200 stranách rukopisu Krch sumarizuje nejen působení v Horním Krnsku, ale celý svůj pedagogický život. Rukopis je uložen v archivu Národního pedagogického muzea Jana Amose Komenského. Zde jsou ve fondu Ferdinanda Krcha uloženy další rukopisy různých učebnic, čítanek, početních příruček. Jmenujme učebnici hudební výchovy Skřivánek²¹. Skřivánek má podtitul: Uvedení do světa tónů a je dělen do čtyř částí. Učebnice je pojata velice moderně, například každý měsíc má jiné tematické zaměření. Krch zdůrazňuje důležitost trpělivosti při výuce hudební výchovy jak ze strany pedagoga, tak i žáka. Další rukopis uložený v Národním pedagogickém muzeu je dílo *O dětech*²². Zajímavá je část Články z časopisů, kde nalezneme Krchovy články *Z pomocné školy* a *O zpustlých dětech*²³. Zde Krch popisuje svoje zkušenosti s psychosociálně ohroženými a narušenými

¹⁹ SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol*. Při studiu této knihy narazíme na zajímavou indicii poukazující na Krchovu reputaci. Celá kniha je psána velice strohým stylem, až na jednu výjimku. Spěváček v závěrečných edičních poznámkách děkuje *příteli Krchovi* za jeho cenné podněty.

²⁰ KRCH, Ferdinand. *Dům dětství. Výchovný ústav pokusný v Krnsku 1920–1924*.

²¹ Byla plánována původně jako třetí díl knihy Krcha a Kříčky *Dítě a hudba*. Bohužel k realizaci tohoto projektu nedošlo.

²² KRCH, Ferdinand. *O dětech*.

²³ Krch nám poskytuje zajímavý exkurz do počátků institucionální výchovy potřebných dětí. Krch vidí jako primární příčinu špatné situace dětí především špatné rodinné prostředí. Zejména poukazuje na devastující vliv alkoholu na výchovu dětí. Pokud srovnáme popis dětí z výchovného ústavu z dob Krcha a současnou klientelou podobných institucí, zjistíme mrazivou podobnost.

dětmi z počátku jeho pedagogické dráhy. Je zjevný silný morální náboj Krchova pedagogického přístupu. Toto můžeme také sledovat při studiu díla *Výchova srdce–stupínky citové výchovy*, příručka pro vychovatele. Práce vyšla ve sborníku Nadačního fondu Přemysla Pittera a Olgy Fierzové²⁴

Vedle pedagogické činnosti byl Ferdinand Krch činný i publicisticky. Spolupracoval s řadou časopisů. Od roku 1919 řídil časopis pro mládež *Zlatá brána*. Později redigoval dětské časopisy dorostu Československého Červeného kříže *Lípa* a *Radost* a publikace v Knihovničce *Lípy*. Krch byl autorem, nebo spoluautorem mnoha dětských knih, divadelních her a zpěvníků. Spolu s Ladislavem Havránkem a malířem Antonínem Pospíšilem pracoval na čítankách, počtářských listech a učebních pomůckách. Několik z nich vyšlo i v zahraničí. K nejznámějším publikacím patří *Veselé cviky a hříčky pro děti*, *Tři sta kašpárkových legrací*, *Běží liška k Táboru* a *Rýmovačky naší Kačky*. Ferdinand Krch chtěl ukázat společnosti potřebu věnovat dětem dostatek času a lásky, vytvářet pro ně prostor a snažit se je chápat. Za svoje dílo byl ve své době oceňován doma i v zahraničí. K 85. narozeninám obdržel titul zasloužilého umělce.

Je překvapivé, kolik aktuálních myšlenek nalezneme v díle Ferdinanda Krcha. Ve *Výchově srdce* se v kapitole *Pracovní domek* mluví o potřebě zřízení takzvané školní pracovní chaty pro všechny druhy prací, v životě potřebných²⁵. Krch s touto myšlenkou operoval již při svém působení v Domu dětství. Tvrdí, že právě samostatné bydlení, bez direktivní kontroly dospělých, může pomoci vybudovat sociální kompetence nezbytné pro samostatný život. Hovoří o samostatném vedení domácnosti, obstarávání nákupu potravin, vedení účetnictví. Dále se plánovalo zapojení dětí do společenského komunitního života. Tuto školní pracovní chatu bychom mohli chápat jako současný Dům na půl cesty, nebo Azylový dům. Dovolíme si tvrdit, že Krch již na začátku minulého století hovořil o sociální službě, která je tak potřebná i v současnosti²⁶.

²⁴MATOUŠ, Miroslav, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittera a Olgy Fierzové: památce Ferdinanda Krcha (1881-1973)*. Ferdinand Krch měl k Přemyslu Pitterovi velice blízko. Během jejich spolupráce dosáhl Milíčův dům svého rozkvětu. Nevíme však, jestli Krch v Milíčově domě přikládal hudební výchově stejnou pozornost jako v Domě dětství, nebo v Dětském hudebním ústavu.

²⁵KRCH, Ferdinand. *Dům dětství. Výchovný ústav pokusný v Krnsku 1920–1924*.

²⁶Legislativa v podobě zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách uvádí, že Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 roku věku, které opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Jako základní činnosti Domů na půl cesty zákon 108/2006 Sb. uvádí poskytnutí ubytování,

Krch po celý svůj pedagogický život pracoval s psychosociálně ohroženými a narušenými dětmi. Velice dobře si uvědomoval jejich specifika a potřeby. Tak jako Škoviera²⁷ poukazoval na nezbytnost citlivého přístupu. Ve Výchově srdce Krch hovoří o potřebě lásky u dětí z intaktní populace. Všimá si rozdílů mezi těmito dětmi a dětmi osiřelými. Uvědomuje si, že ztráta rodiče je pro dítě obrovským traumatem, se kterým se bude potýkat po celý život. Krch tvrdí, že absence rodiče, zejména matky, má devastující vliv na psychický rozvoj dítěte. Krch rozvádí problematiku sirotek dále. Tvrdí, že dítě, jehož rodič se věnuje především materiálnímu zabezpečení rodiny, je vlastně také sirotem²⁸. Krch prohlašuje, že kdo sahá na rodinný život a ruší jej, sahá na kořeny života lidského. Dítě pláče s plačícími a raduje se s radujícími. Krch apeluje proti přílišnému zaměstnávání rodičů. Tvrdí, že je mnohem efektivnější se naučit žít s menšími materiálními požadavky. Místo kompenzování hmotných deficitů směřuje čtenáře k nutnosti kompenzace psychických potřeb. Zanedbání poskytnutí psychických podnětů dítěti označuje za neomluvitelný zločin. Bez citové péče nemůže vyrůst moudrý a zdravý jedinec. Tato myšlenka je v současné materiálně orientované společnosti velice palčivá. Nebezpečí zanedbání psychických potřeb popisuje ve svém díle Matějček²⁹. Dochází ke stejným závěrům jako Krch.

Další oblastí, které se Krch věnoval, bylo aktivní zapojování dětí do běžného života. Tvrdí, že nemůžeme dítě nechat žít cizopasně na účet dospělých³⁰. Dítě zanecháno pouze svým zájmům a hrát si podle Krcha nemůže osvojit sociální dovednosti. Dítě má pomáhat rodičům s provozem domácnosti. Dítě má pečovat o svěřené hračky. Dítě se má samostatně obouvat, oblékat, mýt po sobě nádobí, má se samostatně připravovat do školy. Krch tvrdí, že právě samostatností předcházíme špatným návykům a bystríme sociální obratnost dítěte. Nikdy nemáme za dítě dělat to, co již samo dovede, i kdyby nás dětské tempo zdržovalo. Nyní se zeptejme sami sebe, kolikrát jsme raději zavázali tkaničku u bot naší ratolesti, jen abychom nemuseli čekat. Zde vidíme další vzkaz Krcha pro naši společnost. Neberme dětem

zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a obstarávání osobních záležitostí. Tentýž zákon mluví o Azylových domech jako o institucích, které poskytují komplexní a individuální pomoc osobám, které se ocitly v krizové situaci.

²⁷ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*.

²⁸ KRCH, Ferdinand. *O dětech*.

²⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*.

³⁰ Krch propaguje přístup, kdy dítě je ve výchovném procesu rovnocenným partnerem dospělému. Progresivní pedagogické metody současnosti dávají Krchovi zcela za pravdu. V Domě dětství Krch dětem umožňoval se stát aktivními účastníky pedagogického a výchovného procesu.

jejich aktivitu. Dejme jim možnost dozrát. Neaplikujme na ně náš dospělý pojem o hekticky letícím čase. Nepřetvářejme děti podle obrazu nás samých. S tím úzce souvisí Krchovo chápání poslušnosti.

Krch tvrdí, že cvičená opice po útěku z cirkusu bude opět divokou opicí. Pouhým nařizováním a zakazováním nelze trvale získat poslušnost. Pouze sami sebe obelháváme zdánlivými úspěchy ve výchově³¹. Namísto toho je podle Krcha efektivnější být dobrým příkladem. Ne nařizovat a zakazovat, ale nabídnout v podobě kvalitního příkladu sociální model hodný následování. Cílem výchovy by měl být stav, kdy není třeba poslouchat příkazy, ale nastupuje vlastní vůle. Jinými slovy, není ukazatelem dobré výchovy, pokud dítě na povel uklidí nepořádek ve svém pokoji, ale když si samo a dobrovolně tento pořádek udržuje bez zasahování nás dospělých. Krch je propagátor samostatnosti dětí v edukačním procesu. Tvrdí, že pocit spoluúčasti na rozhodování dítěti pomáhá budovat zdravé sebevědomí³².

Prostředí dítěte je pro Krcha extrémně důležité³³. Tak jako Feuerstein³⁴ Krch vidí jako základ dobrého rozvoje dítěte kvalitní prostředí. Krch tvrdí, že v nepodnětném prostředí vyrůstají jedinci tvrdí, sobečtí a necitliví. Pouze v sociálně podnětném a citlivém prostředí může se rozvinout člověk citlivý a pomáhající. Edukační prostředí je pro Krcha ne pouze škola, ale navzájem se ovlivňující soubor různých oblastí života dítěte. Podobně se k problematice staví současná pedagogika³⁵.

Pro dnešní pedagogy je Krch příležitostí inspirace k propojení několika pedagogických oblastí. Byl schopen kombinovat přístupy speciálně pedagogické a hudebně výchovné. Krch si plně uvědomoval potřebu následné péče a jeho myšlenka Pracovních domků žije v současných Domech na půl cesty. Krch si byl vědom specifík psychosociálně ohrožených dětí a jako protiváhu jejich složité situaci poskytoval citlivý přístup, a především postavu osobnostně vyspělého pedagoga. Krch nenařizuje direktivně žákovi změnu, namísto toho nabízí alternativu v podobě morálně silného chování pedagoga³⁶. V jeho pojetí dítě není

³¹ KRCH, Ferdinand. *Dům dětství. Výchovný ústav pokusný v Krnsku 1920–1924*.

³² KRCH, Ferdinand. *O dětech*.

³³ DANĚK, Alois. *Dílo Ferdinanda Krcha jako inspirace pro současnost*.

³⁴ FEUERSTEIN, Reuven. *Vytváření a zvyšování kognitivní modifikovatelnosti: Feuersteinův program instrumentálního obohacení*.

³⁵ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*.

³⁶ V současném školství se snažíme o to, aby pedagog opustil autoritářskou pozici a byl spíše žákovi starším kolegou. FRANIOK, Petr. *Speciální pedagogika – vybrané problémy*.

pouhým objektem edukace, ale rovnocenným partnerem, jehož názor je nutné respektovat. Ferdinand Krch v mnoha oblastech předběhl dobu. Skromný pedagog Krch ukazuje cestu všem, pro které není dítě pouze položkou v třídní knize. Jeho bohaté dílo čeká na využití. Jak Krch sám věřil, žádná dobrá myšlenka se nemůže ztratit, jen musí trpělivě čekat, až přijde ten, kdo ji svým pochopením a láskou rozdmýchá k novému životu a bude ji dále zdokonalovat a rozvíjet podle potřeb doby. Krchovo dílo je prodchnuté lidským přístupem, tolik chybějícím v současném pedagogickém světě. Ačkoli Ferdinand Krch byl pedagog s velice širokým záběrem, dovoluujeme si tvrdit, že nejvýraznější otisk zanechal v oblasti hudební výchovy.

2.3.1 Dětský hudební a rytmický ústav

Během studií na učitelském ústavu Křička potkává mladého Ferdinanda Krcha. Oba spojuje láska k hudbě a touha přivést děti k hudbě. Zakládají Dětský hudební a rytmický ústav. V Černé ulici v Praze tento experiment běžel od roku 1912 do roku 1914. Křička s Krchem dětem zcela zdarma nabízeli svoji vizi hudební výchovy. Projekt financovali z vlastních prostředků. Výuka byla dobrovolná, přístupná jak hochům, tak dívkám. Snažili se hudební vzdělání poskytnout každému dítěti, můžeme zde vidět odkaz Hostinského myšlenek o socializaci umění. Krch s Kříčkou se nezaměřovali na děti talentované, ale zkoumali vliv hudby na děti bez zvláštních hudebních schopností. Krch s Kříčkou nebyli propagátory častých vystoupení. V jejich pojetí hudba byla provozována nikoli pro vnější efekt. O fungování Dětského hudebního a rytmického ústavu nemáme mnoho dostupných informací. Povětšinou jsme odkázáni na druhotné zdroje. Sám Krch se o období Dětského hudebního a rytmického ústavu zmiňuje jen zřídka. Nicméně je zřejmé, že právě tyto dva roky společné práce položily základ budoucí koncepci hudební výchovy Ferdinanda Krcha a Josefa Kříčky. Hudbu nechápali jako cosi umělého, snobského. Pedagogové vedli děti k radosti z hudby, k čistému prožitku z krásna, budovali estetické cítění dětí³⁷. Uchopili hudbu jako holistický fenomén. Ačkoli Velká válka činnost experimentu ukončila, Krch s Kříčkou pokračovali v započaté cestě. Získané poznatky Krch s Kříčkou využili ve své klíčové díle *Dítě a hudba*.

³⁷ MAZUREK, Jan. *O hudebně výchovném systému Josefa Kříčky a Ferdinanda Krcha*.

2.3.2 Dítě a hudba

Tento spis s podtitulem *Nové cesty v hudební výchově dětské* je možné považovat za jedno z klíčových děl pro moderní hudební výchovu. Krch s Kříčkou ve dvou svazcích analyzují dva roky práce s dětmi v Dětském hudebním a rytmickém ústavu. V obou svazcích je pouze 43 stran textu, autorem je Krch. Textová část uvádí první díl, seznamuje čtenáře s motivací autorů k vytvoření tohoto díla. Analyzuje výsledky předválečného experimentu v Dětském hudebním a rytmickém ústavu a artikuluje představu autorů o hudební výchově. Ačkoli je pod textovou část podepsán, označuje jako tvůrce a duši společné práce Kříčku. Jejich vývody jsou nadčasové. Dělí hudební výchovu na přirozenou a umělou. Umělá hudební výchova klade důraz na znalost not, intonace a rytmu. Krch s Kříčkou umělou hudební výchovu vidí jako výchovu hudebních profesionálů. Nicméně umělá hudební výchova je podmíněna hudební výchovou přirozenou. Přirozená hudební výchova je výchovou získanou v rodině. Hudebnost dítě získává od zpívajících rodičů, čerpá ji ze zvuků přírody, z celého životního prostoru³⁸. Pokud tedy chceme mít muzikální žáky, v první řadě musíme mít muzikální rodiny³⁹. Tento princip je aplikovatelný na jakoukoli oblast vzdělání a života. Kříčka s Krchem nevidí cíl hudební výchovy v hudební virtuozitě, v produkci excelujících notových provazochodců. Oproti tehdejšímu tradičnímu pojetí hudební výchovy se nezaměřují pouze na zdokonalení hudebních technických dovedností⁴⁰. Více než technických dovedností si cení schopnosti se z hudby radovat, poukazují na propojenost hudby s ostatními druhy umění. Především akcentují vliv hudby na morálně volní kvality jedince. Krch s Kříčkou upozorňují na důležitost lidové písně. Zdůrazňují potřebu přirozeného pohybu a dětské improvizace v procesu hudební výchovy. S dětmi secvičovali recitační pásma, pohádky, dětská melodramata. Krch s Kříčkou nám na pouhých 43 stranách knihy nabízejí nové uchopení hudby v našich životech.

³⁸ Krch s Kříčkou nám tvrdí, že každý může být hudebně obdařen. Tuto klíčovou myšlenku můžeme konfrontovat s tehdy populární teorií vrozených talentů. SEASHORE, Carl Emil. *The Psychology of Musical Talent*.

³⁹ Krch upozorňoval právě na absenci zpěvu v tehdejších rodinných prostředích, především sociálně slabších vrstev. Je zajímavé si připomenout, že Krch se narodil v době, kdy hudba byla nedílnou součástí života a velká část populace byla schopna hrát na hudební nástroj. LAUDOVA, Hannah. *Prameny lidových tradic Čech: souhrn podnětů k dramaturgické a studijní práci folklorních souborů*. Co by Krch říkal dnes?

⁴⁰ KŘÍČKA, Josef a Ferdinand KRCH. *Dítě a hudba: nové cesty v hudební výchově dětské*. Hry, písně, tance.

Krch s Kříčkou analyzují výchovný vliv hudby na dětskou duši. Jejich pojetí hudební výchovy prostupuje celým edukačním procesem. Odvolávají se na ideály Hostinského. Kultura má být dostupná všem sociálním vrstvám společnosti⁴¹. Dále Krch s Kříčkou předjímají myšlenky Helferta. Ten chápe hudebnost jako základní a každému danou potřebu⁴². Analyzují tehdejší hudební výchovu a kriticky se staví k přístupům, které podle jejich názoru jsou kontraproduktivní⁴³. Představy o celostní hudební výchově oba pedagogové realizovali v sirotčinci pro legionářské sirotky, ve slavném Domě dětství v Horním Krnsku u Mladé Boleslavi. Zde se hudební výchova stala nedílnou součástí výchovného procesu. Krch s Kříčkou měli možnost realizovat svoje představy o hudební výchově. Kříčka byl sice nucen z důvodů pracovní vytíženosti Dům dětství opustit, zůstává však s Krchem v kontaktu a nadále pokračuje v cestě započaté v Dětském hudebním a rytmičtém ústavu.

2.3.3 Dům dětství

Ferdinand Krch v roce 1920 společně s výtvarníky Ladislavem Švarcem a Ladislavem Havránkem zakládá Dům dětství v Horním Krnsku u Mladé Boleslavi. Dům dětství byl zřizovaný Legionářskou obcí jako domov se školou pro sirotky po legionářích. Dům dětství byl dvoutrídni smíšená škola pro 54 dětí. Děti často do Horního Krnska přicházely ve špatné psychické i tělesné kondici. Proto do školy nastupovaly až po zlepšení jejich stavu. Výuka byla propojena s ostatními oblastmi života dětí. Vzdělávací systém Domu dětství byl na tehdejší dobu netypický. Děti nebyly zkoušeny ani známkovány. Jejich výsledky však byly naprosto srovnatelné s běžnými školami. Toto se ukázalo po konci Domu dětství, kdy bývalí žáci Domu dětství neměli problém se zapojit do běžného vzdělávacího procesu. Nejen se zapojili, ale měli kvalitní výsledky. S Domem dětství spolupracovala řada osobností. Skladatel Josef Kříčka, Felix Zrno, spisovatel Jaroš Gamma. Ten spolu s Krchem přivedl děti k vegetariánství, jako vyjádření respektu k živým tvorům. Výtvarníci Havránek a Švarc včleňovali do výuky výtvarné složky. Ředitel ústavu Krch pokračoval v cestě započaté před válkou s Kříčkou při využívání hudby v edukačním procesu. Při výchově v Domě dětství byl

⁴¹ HOSTINSKÝ, Otakar. *Umění a společnost*.

⁴² HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehudebních školách*.

⁴³ Krch s Kříčkou podrobují kritice přílišné používání Battkeho nápěvkové metody v tehdejším školství. Alternativu spatřují ve využití lidových písní. Poukazují také například na opomíjení písní v mollové tónině.

kladen důraz na jednotu mravní, tělesné, citové a estetické (výtvarné a především hudební) výchovy. Cílem pedagogické činnosti byl morálně silný jedinec. V Domě dětství Krch důsledně prosazoval svoji takzvanou výchovu srdce. Základ výchovného snažení viděl v citové výchově. Tvrdil, že při výchově je hlavní zaměstnat srdce, aby nejen jevílo úctu ke všemu živému, ale aby se mu zalíbilo být dobrým. Základní kameny dobré výchovy byly schopnosti milovat, cítit, vcítovat se, schopnost myslet a schopnost sloužit něčemu dobrému. Výsledky vzbuzovaly pozornost i u zahraničních návštěvníků Domu dětství. Washburne po návštěvě v Domu dětství hodnotil tento pedagogický experiment jako jeden z nejvyšší kvalitních v tehdejší Evropě⁴⁴. Tento ústav, kombinace školy a sirotčince, byl po čtyři roky jedním z nejúspěšnějších československých pedagogických experimentů⁴⁵. Bohužel díky neshodám mezi zřizovatelem, Českou obcí legionářskou a pedagogy v Krnsku, Dům dětství v roce 1924 činnost končí. Po uzavření Domu dětství Krch nezanechává pedagogické činnosti. Připojuje se k Přemyslovi Pitterovi a působí v Milíčově domě na pražském Žižkově, který Krch vedl po Pitterově odchodu do emigrace až do jeho zestátnění v roce 1951.

2.3.4 Shrnutí kapitoly

Ferdinand Krch a Josef Křička stáli u zrodu moderního chápání hudební výchovy. Krchův a Křičkův Dětský hudební a rytmický ústav v Praze a Dům dětství v Horním Krnsku jsou hudebně výchovné projekty, které předběhly tehdejší chápání pozice hudby ve výchovném procesu. Krch s Křičkou vidí základ hudební výchovy v hudebním rodinném prostředí⁴⁶. Dítě zde přirozenou cestou získává hudební podněty, a především kladný vztah k hudbě. Křičkova učebnice hudební výchovy *Jitro* splňuje požadavky na dnešní pojetí hudební výchovy. Ne pouze splňuje, ale ukazuje nám cestu. Krch a Křička hudební výchovu chápali jako mezioborový předmět, který je základem kvalitního a efektivního školství. Křička byl první masový propagátor hudební výchovy cílící na naše děti. Dílo obou

⁴⁴ WASHBURNE, C., W. *Progressive Tendencies in European Education*. Carleton Wolsey Washburne byl ve své době známý reformní pedagog. Jeho jméno je spojováno především s pedagogickým experimentem ve městě Winnetka.

⁴⁵ Dokonce tak úspěšný, že v dobách největšího rozkvětu si samotní pedagogové stěžovali, že pro množství delegací a návštěv nemají čas na samotnou práci. KRCH, Ferdinand. *Dům dětství. Výchovný ústav pokusný v Krnsku 1920–1924*.

⁴⁶ Tento přístup můžeme porovnat s hudební pedagogikou druhé poloviny dvacátého století. SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Pokud Sedlák tehdy tvrdil, že se škola v hudební výchově musí spolehnout sama na sebe bez pomoci rodiny, copak by musel napsat dnes?

pedagogů je nedoceněno a zapomenuto, ačkoli Krch a Kříčka byli ve své době vysoce ceněnými odborníky. Oba vytvořili skvělé učebnice hudební výchovy, které bychom jim dnes mohli jen a jen závidět. Skřivánek je v depozitáři Národního pedagogického muzea, Jitro v antikvariátech. Škoda. Krch je znám především speciálním pedagogům. Speciální pedagogové nemají hluboké znalosti z hudební výchovy. Několikrát je Josef Kříčka v souvislosti spolupráce a Ferdinandem Krchem uváděn jako Jaroslav Kříčka. Speciální pedagogové při práci s tématem zdůrazňují roli Krcha, hudební pedagogové vyzdvihují Kříčku. Přitom Krch a Kříčka musí být viděni jako jeden pedagogický celek. Krch s Kříčkou nám však především ukazují příklad, hodný následování. Dokázali, že hudební výchova je klíčovým předmětem. Měli prokazatelné výsledky. Uvědomme si, že naše pedagogická historie je plna Krchů a Kříčků. Na nás je, abychom při naší cestě k zítřkům byli schopni využít včerejšků. Neodvracejme se od minulosti! Využijme výsledků našich předchůdců při hledání nových cest hudební výchovy. V předkládané disertační práci se věnujeme především Ferdinandu Krchovi. Nechceme snižovat význam Josefa Kříčky. Ferdinand Krch však byl pevně svázán s prostředím bio-psycho-sociálně ohrožených a narušených dětí. Specifika edukace a výchovy těchto dětí znal a v jeho díle můžeme sledovat Krchovo zánícení pro problematiku. Ferdinand Krch ve svém díle nastínil možnosti modifikace edukačního procesu pro děti z dětských domovů.

2.4 Suzukiho metoda

Suzukiho metoda je všeobecně známý hudebně výchovný termín. Je rozšířená po celém světě, povětšinou je spojována s hromadnými produkcemi mladých houslistů. Tak jako El Sistema, má mnoho odpůrců i zastánců. Další společný rys programu El Sistema a Suzukiho metody je propojenost fenoménu s jeho tvůrcem. Bez José Antonia Abrea by nebyla El Sistema. Tak i Suzukiho metoda je postavena na silné osobnosti zakladatele. Suzukiho metoda je v českém prostředí mezi odborníky známá, masivně však rozšířena není.

2.4.1 Shin'ichi Suzuki (1898–1998)

Suzuki se narodil do hudebního prostředí. Jeho otec provozoval první dílnu na výrobu houslí v Japonsku. Mladý Suzuki vystudoval obchodní školu, houslím se začal intenzivně věnovat v 15 letech. Oč později, o to usilovněji se studiu nástroje věnoval. Tou dobou se

také Suzuki seznamuje se spisy Tolstého a proniká do zenového buddhismu. Již od mladých let je Suzuki přesvědčen, že primárním cílem jakéhokoli snažení je blaho jedince. Odjíždí na studijní cestu do Německa. Zde nejen potkává svoji manželku, inspiruje se setkáním s Albertem Einsteinem a zdokonaluje se ve hře na housle, ale především je zde položen základ k budoucí Suzukiho metodě hudební výchovy. Suzuki v Německu měl potíže s osvojením si tamního jazyka. Když bojoval s německou gramatikou a slovní zásobou uvědomil si skutečnost, že malé děti se jazyk naučí bez viditelného úsilí. Pro Suzukiho to byl zlomový bod jeho chápání hudební výchovy. Postupem času vybudoval přístup „Metoda mateřského jazyka“. Suzukiho přístup je postaven na několika myšlenkách. Suzuki tvrdí, že bezpečné a přátelské prostředí spolu s individuálním přístupem umožňuje dětem plně rozvinout jejich hudební potenciál. Suzuki je přesvědčen, že doslova každé dítě je schopno pochopit a zvládnout hudební jazyk. Jazyk je pro Suzukiho klíčovým fenoménem. Argumentuje, že je možné uchopit hudební výchovu stejně, jako matka učí dítě mluvit. Jak se dítě učí mluvit? Nápodobou, opakováním, od jednoduchého ke složitějšímu. Pro zdravý vývoj jazyka je nezbytné přátelské prostředí. Tak i pro rozvoj hudebních dovedností⁴⁷. Suzuki v roce 1941 vydává knihu „Vzdělávání silou“, v které odborné veřejnosti představuje svůj koncept hudební výchovy. Doba však Suzukimu nepřeje. Japonské císařství vstupuje do války a hudba je odsunuta na poslední kolej. Inter Arma, Silent Musae⁴⁸. Nicméně po konci válečného běsnění Suzuki nastupuje vítěznou cestu hudebním světem. Díky rozmachu televize se stává nemírně populárním v USA. Z USA se Suzukiho metoda rozšířila do celého světa. Suzukiho společnosti označují jako základní principy tyto body.

2.4.2 Princip metody

- Zapojení rodičů

Tak jako při výuce jazyka, tak i při výuce hudby rodič musí být zapojen do edukačního procesu. Rodiče mají navštěvovat výukové hodiny s dětmi a mají působit jako domácí učitelé během týdne. Je doporučováno, aby se samotní rodiče naučili hrát na vyučovaný hudební nástroj. Potom jsou teprve oprávněni požadovat po dítěti hudební výsledky.

⁴⁷ TALENT EDUCATION RESEARCH INSTITUTE, *Suzuki Method*. Suzukiho přístup je postaven na myšlence, že žádný talent není zcela vrozený, ale jsme schopni jej vybudovat za pomoci uvědomělého přístupu a pokud jsem schopni přizpůsobit edukační prostředí.

⁴⁸ Známé latinské přísloví přikládá Cicerovi. Volně přeloženo – Mezi zbraněmi mlčí Múzy.

Rodičovský primární úkol je vytvořit bezpečné a inspirativní prostředí. Suzukiho důraz na roli rodiče je v dnešní době podnětný. Často jsme svědky, jak rodiče zcela přenesli odpovědnost na edukační výsledky na školy a očekávají pouze edukační zisky bez jejich vlastní investice.

- Časný začátek výuky

Zahájit výuku na hudební nástroj v raném věku dítěte je nezbytné pro rozvoj mentálních procesů a pro správnou koordinaci svalů. Začínáme již při narození dítěte, obklopujeme dítě hudbou, posloucháme s dítětem. Samotná výuka by měla započít kolem třetího roku věku. Nicméně nikdy není pozdě, každý je hudebně edukovatelný.

- Poslech

Jazyk se dítě naučí opakovaným poslechem mluveného projevu. Tak i hudbu je třeba poslouchat každý den. Důraz je kladen na vybrané opusy Suzukiho repertoáru, aby dítě při zahájení výuky hry na nástroj hraná díla již znalo. Studovanou skladbu by měl také znát rodič, v Suzukiho pojetí hudební výchovy matka⁴⁹. Rodič zná, a i ideálním případě, umí zahrát studovanou skladbu, což je chápáno jako nejlepší motivace pro dítě.

- Opakování

Opakování je nezbytně nutné pro výuku hry na nástroj. Děti se naučí opus, zahrají jej a nezapomenou. Uloží dílo do svého hudebního slovníku a tím obohatí svůj hudební jazyk. Proto je třeba v průběhu výuku se vracet k zvládnutým skladbám. Suzuki preferuje časté menší časové úseky před dlouhými bloky cvičení. Doporučuje si vytvořit pevný denní harmonogram přípravy.

- Pochvala

Tak jako u jazyka, každé dítě je specifické. Když učíme děti mluvit, často je chválíme, totéž musí platit i pro hudební výchovu. Jako pedagogové a jako rodiče musíme být schopni pochválit dítě za zvládnutí, byť i dílčích úspěchů. Musíme si uvědomovat, že není možno na dítě aplikovat univerzální model edukace. Podporujeme dítě i budování schopnosti pochválit

⁴⁹ Suzuki býval často kritizován, že jeho pojetí rodiny není v souladu s emancipačními proudy. Je však třeba brát jeho chápání rodinného života v dobovém kontextu. Ale i v současnosti má japonská matka v rodině jiné postavení, než matka anglo-americká, nebo matka v naší středoevropské společnosti.

ostatní. Tím umožňujeme posílit sociální kompetence. Suzuki přichází s pozitivním konceptem, kdy negativní výrazy nahradíme pozitivními.

- Učení s ostatními dětmi

Vedle individuálního přístupu je potřebná i konfrontace s ostatními dětmi. Skupinový výuka napomáhá dětem sdílet jejich úspěchy a motivuje je k další práci. Nicméně právě skupinové vystupování se stalo terčem kritiků. Suzuki při propagaci možností své metody často prezentoval velké skupiny dětí, které hrály stejnou skladbu. Odpůrci tato vystoupení interpretovali jako ukázkou stádovosti asijské mentality. Poukazovali na údajnou bezduchost a absenci hudebnosti v přednesu dětí. Můžeme s tímto přístupem nesouhlasit a spíše poukázat na efektivitu metody, která umožní zvládnutí technických problémů u dětí s odlišnými předpoklady a dispozicemi. Suzukiho metoda ve společných lekcích vidí cestu k socializaci dítěte, dále také k budování schopnosti naslouchat ostatním. Společné lekce také posilují schopnost týmové spolupráce. Nicméně základ výuky je položen na individuální výuce.

- Repertoár

Děti, když se učí mluvit, netrénují jednotlivé jazykové problémy, ale jednoduše používají jazyk pro svůj běžný život. Repertoár Suzukiho metody je uzpůsoben nikoli jednotlivým technickým výzvám, ale je postaven do kontextu hudby samotné. Nezaměřujeme se na suchou techniku, míříme na celostní potenciál hudby. Ikonickou melodií Suzukiho metody je dětská písnička *Twinkle twinkle little star*, *Sviť mi sviť mi hvězdičko*. Suzuki zpracoval tuto jednoduchou melodii do cvičení, která jsou cílena na jednotlivé technické problémy hry⁵⁰. Nicméně Suzuki pobízí studenty v rozšiřování jejich hudebního rozhledu a hledání inspirace i v ostatních hudebních žánrech.

- Čtení not

Suzuki poukazuje na fakt, že dítě se naučí číst až po zvládnutí mluvení. Stejnou myšlenku razí i pro hudbu. Notový záznam dítě dostane až po zvládnutí techniky hry na nástroj. Preferuje se hra z paměti. Při hře z paměti není dítě rozptylováno notovým partem a má

⁵⁰ Zajímavá práce z JAMU srovnává Suzukiho metodu s notoricky známými Ševčíkovými cvičeními. GOTO Hiroaki. *O některých otázkách školy Otakara Ševčíka a Suzuki v souvislosti s jejich uplatněním v Japonsku*. Tato práce je jedna z mála prací, která se problematice Suzukiho metody věnuje.

možnost se zcela soustředit na hudbu samotnou⁵¹. Suzuki nesnižuje význam notového zápisu. Sám tvrdí, že schopnost číst notový záznam patří k základním hudebním dovednostem. Varuje ale před přílišným důrazem na notový zápis. Opět odkazuje k mluvenému slovu. Tvrdí, že i mluvit se neučíme z knih, ale naši dovednost promluvit získáváme především poslechem. Suzuki klade velký důraz na zapojení matek do procesu hudební výchovy. Matky mají umět číst noty, aby mohly dítěti zprostředkovat zapsanou hudbu. Suzuki nesměřuje pouze na dítě samotné, rozšiřuje záběr na rodinu dítěte, zejména na matky. Zapojení rodičů do výuky je velice efektivní. Často však narážíme na neochotu rodičů, kteří alibisticky tvrdí, že jsou hudebně nevzdělatelní. V další kapitole disertační práce bude pojednáno o hudební výchově v pojetí Ferdinanda Krcha a Josefa Kříčky. Tak jako Suzuki, i tito dva čeští pedagogové vidí jako základ hudebnosti dítěte jeho rodinné prostředí. Suzuki se však stal cílem kritiky právě za přílišné zdůrazňování role matky v tehdejšímu modelu rodiny, kdy muž pracuje a žena se stará o výchovu dítěte⁵².

2.4.3 Shrnutí kapitoly

Suzukiho metoda má mnoho zastánců v řadách jak hudebních pedagogů, tak i špičkových výkonných umělců. Suzukiho asociace vznikly po celém světě, paradoxně nejmenší zájem o Suzukiho přístup je v Japonsku samotném. Nejznámější osobností hudebního světa, která je spojována se Suzukiho metodou je slavný violoncellista Yo–Yo Ma. Vidíme ovšem také řadu odpůrců metody. Ti především tvrdí, že Suzukiho metoda je postavena na mechanickém repetování skladeb, kdy hudebnost vlastně není rozvíjena. S tímto si dovoluujeme nesouhlasit. Suzukiho metoda chápe hudbu jako nástroj rozvoje kvalitního jedince. Suzuki vnímá hudbu jako prostředek osobnostního růstu. Vidí každé dítě jako jedinečnou individualitu. Po dvou letech se předpokládá, že v podstatě každé dítě je schopno zvládnout základy hry na hudební nástroj. Pokud vytrvá další dva roky studia, každý se ocitá na cestě k mistrovství. Suzuki však upozorňuje na potřebu pravidelného cvičení, bez kterého není možné dosáhnout kvalitních výsledků. Primárním cílem Suzukiho metody je poskytnout dítěti možnost se rozvinout do komplexní osobnosti. Metoda nemá za cíl produkovat zázračné děti. Mnozí žáci však pokračují v dalším hudebním

⁵¹ SUZUKIHO ASOCIACE, *O Suzukiho metodě*.

⁵² SUZUKI ASSOCIATION OF THE AMERICAS, *About the Suzuki Methods*.

vzdělávání. Suzuki klade důraz na osobu pedagoga, který by měl mít široký záběr vědomostí. Charakterové vlastnosti mají u Suzukiho větší váhu než dovednosti hudební. Při studiu metodických příruček je zřejmé mezioborové uchopení hudební výuky. Suzuki nevytrhává hudbu z edukační reality, ale zdůrazňuje důležitou roli hudby ve výchově dítěte⁵³. Při pohledu na Suzukiho vidíme pokorného pedagoga, který věří tomu, že hudbou je možné zlepšit život člověka. Odmítá bezduché cvičení do úmoru, hledá v hudbě radost, která dítěti poskytne motivaci. Podobný přístup razili dlouho před Abreem a Suzukim čeští hudební pedagogové Ferdinand Krch a Josef Kříčka.

2.5 El Sistema

El Sistema je termín, který je v zahraničí v posledních letech značně populární. V České republice je situace odlišná. Tematika není zpracovaná, dostupné informace nejsou zcela přesné. Nepřesnost panuje i v označování fenoménu. O programu El Sistema se hovoří jako o El Sistemě, používá se ženský rod. Setkáváme se také s označením hnutí El Sistema, nebo filozofie El Sistema. Tato všechna označení jsou zcela chybná. Správné označení je program El Sistema, což vyargumentujeme v průběhu této kapitoly. Program El Sistema vznikl v roce 1975 jihoamerické Venezuele. Ačkoli je Venezuela státem s obrovským bohatstvím v podobě obřích zásob ropy, nekompetentní a korupční vlády nezvládaly sociální problematiku. Prohlubovaly se sociální rozdíly. Venkovské obyvatelstvo přesídlovalo za prací do měst. Ve městech vznikaly rozsáhle vyloučené lokality. Rostla nezaměstnanost, sociální bezvýchodnost. Tímto stavem společnosti trpěly především děti a mladí lidé. Byli ohroženi patologickými jevy, jako kriminalita, násilí, prostituce. Děti byly nuceny zanedbávat školní docházku, často z důvodu nutnosti pracovat. Mizivé šance na získání perspektivního zaměstnání mladé lidi vehnaly do společenství kriminálních gangů. Do této neradostné situace v roce 1975 přichází s novátorskou vizí José Antonio Abreu.

2.5.1 Historie

José Antonio Abreu byl politik, obchodník a hudebník. Abreu reagoval na situaci ve společnosti a nabídl dětem možnost bezplatného hudebního vzdělání. Byl přesvědčen, že za

⁵³ SUZUKI, Shin'ichi. *Nurtured by Love: a New Approach to Education*. Ačkoli se jedná o klíčové dílo celé metody, v České republice není k dispozici překlad. Zájemci o bližší poznání tohoto zajímavého přístupu jsou odkázáni na druhotné informační zdroje.

pomoci hudebních aktivit je možné redukovat sociální problémy jako je kriminalita a násilí. Od samého počátku bylo hnutí El Sistema formováno zakladatelovou vizí, že hudba může zachraňovat životy dětí, může být nástrojem sociální změny a účinnou zbraní boje proti chudobě. Abreu věřil, že hudba může zásadně ovlivňovat životy dětí. Chápal hudbu jako nástroj sociální změny a boje proti chudobě. Abreu vždy kladl důraz na morální a etický aspekt hudby. Hudební aktivity mohou být prevencí negativních sociálních jevů. Abreu tedy založil za podpory venezuelské vlády mládežnický orchestrální program, který pojmenoval pracovně Systém, španělsky El Sistema. Oficiální označení je Fundación del Estado para el Sistema Nacional de las Orquestas Juveniles e Infantiles de Venezuela, (FESNOJIV), což je překládáno jako Národní společenství mládežnických a dětských orchestrů ve Venezuele⁵⁴. FESNOJIV se následně přejmenoval na Hudební společnost Simona Bolívara. Všeobecně je používáno pojmenování El Sistema. Můžeme se ale setkat i používáním termínu FESNOJIV⁵⁵. Přesné historické údaje o vzniku programu El Sistema nejsou dostupné. Jsme odkázáni na popisy vzniku programu El Sistema prezentované autory s programem spolupracujícími. Všeobecně je prezentován příběh, kdy Abreu zakládá první orchestr v garáži. První těleso mělo údajně pouhých 11 členů⁵⁶. Z garáže se program El Sistema následně rozšíří po celé Venezuele. První mediální průlom nastává již v roce 1976, kdy Abreu prezentuje ve veřejnoprávní televizi svůj orchestr a deklamuje heslo „Hrej a bojuj“. Tento slogan se stal mottem programu, který se začal profilovat ne jako hudební, ale především sociální. Program El Sistema měl od samého začátku značnou podporu vlády. Venezuelská vláda začala plně financovat program již po roce činnosti. Podpora byla zahájena po úspěchu tělesa ve skotského Aberdeenu. Zde se orchestr se zúčastnil Festivalu mládežnických orchestrů. Zde můžeme položit otázku, nakolik je možné, aby amatérské orchestr byl schopen z vlastních zdrojů ufinancovat náklady spojené s účastí na zahraničním festivalu. Program El Sistema byl veden nikoli pod venezuelským

⁵⁴ TUNSTALL, Tricia. *Changing Lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the Transformative Power of Music*.

⁵⁵ Při studiu materiálů vyplynulo, že tento program je označován převážně jako El Sistema, bez upřesňujících termínů, jako program, filozofie, idea. V našem jazykovém prostředí by tvary jako s El Sistemou, k El Sistemě odkazovaly na ženský rod. Protože se nejedná o vlastní jméno ženského rodu, v práci používáme tvar program El Sistema.

⁵⁶ Je však již málo známým faktem, že téhož roku ve Venezuele vzniká jiný mládežnický orchestr, který s původním tělesem programu El Sistema úzce spolupracoval. CARLSON, Alexandra. *The Story of Carora: The Origins of El Sistema International*.

ministerstvem kultury, ale pod ministerstvem sociálních věcí. Abreu byl zdatný lobbista. Využil skvěle svých kontaktů a obratně provedl program El Sistema řadou turbulentních situací tamní politiky. Přestál řadu prezidentů. Jeho kontakty na politické a finanční špičky Venezuely jsou Abreovi často vyčítány⁵⁷. Abreu nebyl pouhý politik a ekonom, byl zdatný hudebník. V roce 1967 byl oceněn svoje hudební schopnosti, obdržel Národní hudební cenu. Abreu byl dokonce od roku 1983 ministrem kultury. Propojenost programu El Sistema s venezuelskou vládní nomenklaturou je evidentní. Venezuelská vláda uchopila program El Sistema jako možnost prezentace stability a úspěchu země. Vládní podpora programu El Sistema trvá do dnešních dnů, ačkoli současná Venezuela zažívá ekonomickou krizi. Podle dostupných informací program El Sistema v současnosti bojuje s problémem odchodu lektorů a nejlepších hráčů orchestrů programu El Sistema.

2.5.2 Princip

Od počátku programu El Sistema bylo zdůrazňováno především sociální zaměření programu. Hudba je v první řadě nástrojem sociální změny. Autoři věnující se problematice označují jako základních pět myšlenek programu El Sistema. Jde o sociální změnu, orchestrální přístup, intenzivní přístup, dostupnost a spolupráci⁵⁸.

- Sociální změna

Primárním cílem je umožnit dětem za pomoci hudební zkušenosti dosáhnout zlepšení sociální situace. Hnutí je chápáno ne jako hudební, ale především jako sociální. To však je v rozporu s fokusem programu na prezentaci hudebních výsledků.

- Orchestrální přístup

Hudební zkušenosti děti získávají v souboru. Důraz na kolektivní přístup je pro program typický. Kolektivní učení je prezentováno jako efektivní cesta k získání hudebních dovedností. Ptáme se však, nakolik je možné dosáhnout, byť i průměrné, úrovně hry na jakýkoli hudební nástroj bez individuálního přístupu.

⁵⁷ Kritické hlasy poukazují na provázanost vládní nomenklatury s programem El Sistema. Zde je na místě připomenout, že například v socialistickém Československu byla hudba regulérně používána jako nástroj propagandy. Tedy nic nového pod sluncem ani ve Venezuele. Čili koho chleba jíš, toho píseň zpívej.

⁵⁸ Srovnejme BOOTH, Eric. *The Fundamentals of El Sistema: Which Inform and Guide El Sistema-inspired Programs*, GOVIAS, Jonathan Andrew. *The Five Fundamentals of El Sistema*, MARSHALL, Marcus. *Membership and Values*.

- Intenzivní přístup

Soubor se schází několikrát týdně k intenzivním zkouškám. Na častých vystoupeních děti mají možnost předvádět a sdílet své pokroky s ostatními. Program je prezentován jako sociální, kdy hudby je radostnou branou k lepším zítřkům. Nicméně kritiky programu je často zmiňován dril a extrémně náročné zkoušení.

- Dostupnost

Členství v souboru je bezplatné a otevřené každému dítěti bez rozdílu. Program je určen pro sociálně nejpotřebnější. Podle posledních výzkumů však rodiny s nejnižším socioekonomickým statusem nemají možnost děti do programu umístit.

- Spolupráce

Soubor spolupracuje s dalšími tělesy, rodiči, školami a komunitou. Můžeme namítnout, že při detailním studiu materiálů se naopak program El Sistema jeví jako uzavřená a s okolním prostředím nekomunikující skupina.

Základní jednotkou programu je nucleo. Jako nucleo je označováno orchestrální těleso, jinými slovy hudební soubor. V tomto souboru mají děti možnost získávat hudební a sociální dovednosti. Program El Sistema je k dispozici dětem po školním vyučování. Nuclea nabízejí dětem většinou sedm hodin hudebních aktivit týdně, plus občasné víkendové zkoušky. Repertoár obsahuje směs populárních opusů evropské artificiální hudby. Není dostupná metodika. Oficiální důraz je na kolektivní zkoušení. Orchestry jsou klasické symfonické. V současnosti ve Venezuele působí 55 dětských a 102 mládežnických orchestrů. V těchto tělesech působí přibližně 100 000 členů⁵⁹. Nemáme přesná čísla, důvodem je současná nepřehledná politická situace ve Venezuele. Výše uvedených 157 orchestrů tvoří páteř programu, který však sám sebe prezentuje skrze přísně výběrový Orchestr Simona Bolívara. Orchestr Simona Bolívara je nabízen médiím jako výstavní skříň programu El Sistema, potažmo celé venezuelské společnosti. Je pravdou, že výkony tohoto tělesa jsou úctyhodné⁶⁰.

⁵⁹ Některé zdroje hovoří až o 700 000 členech, nicméně vzhledem k současné politické situaci ve Venezuele není možné poskytnout přesné údaje.

⁶⁰ Nicméně při pohledu na věkové složení orchestru se ptáme, kam se poděly děti. Spíše se jedná o mládežnický orchestr. Úroveň hry celým nástrojovým spektrem je velmi vysoká. To evokuje otázku, jak je možné, že této úrovni bylo dosaženo bez klasického hudebního vzdělání. Zejména žestě jsou extrémně kvalitní. SIMON BOLIVAR YOUTH ORCHESTRA *West Side Story*.

Zejména výkony dechových sekcí zaslouží poklonu. Úroveň hry v kombinaci se silným příběhem je zárukou úspěchu. Jedním z nejvýraznějších triumfů tělesa bylo účinkování na prestižním svátku umělé hudby BBC Proms⁶¹. Těleso uvedlo díla Paula Desenneho, Villa – Lobose a Maurice Ravela. U dirigentského pultu stanul Gustavo Dudamel.

2.5.3 Významné osobnosti programu El Sistema

Značnou popularitu programu přinesli špičkoví umělci, které program El Sistema přivedl na dráhu profesionálních hudebníků. Giovanni Guzzo je skvělý houslový pedagog v Královské hudební akademii v Londýně, Sergio Rosales diriguje orchestry po celém světě. Jmenujme kontrabasistu Edicsona Ruize, který vyrostl v chudém a násilném prostředí. Ruiz v jedenácti letech vstoupil do tělesa hnutí El Sistema. Získal podporu k hudebnímu růstu a později se stal nejmladším kontrabasistou Berlínských filharmoniků. Patrně nejznámější osobností spjatou s hnutím je Gustavo Dudamel. Dudamel získal základy hudebního vzdělání v nucleu programu El Sistema. S programem El Sistema byl spjatý po celou dobu své stoupající kariéry. Světovou pozornost upoutal vítězstvím v Soutěži Gustava Mahlera, obor dirigování, v roce 2004. Spolupracoval s předními světovými tělesy, v současnosti působí na postu šéfdirigenta Los Angeles Philharmonic. Vedle své umělecké činnosti se věnuje propagaci El Sistema po celém světě⁶².

Zakladatel a ideový vůdce programu José Antonio Abreu se narodil 7. května 1939. Vystudoval ekonomii⁶³, ale především se věnoval hudbě. Studoval klavír, varhany, dirigování a skladbu. Jeho politický vliv byl zmíněn již dříve. Ačkoli vytvořil sociální program, je uznáván jako mezinárodní autorita na poli umělé hudby. Abreu byl označován za jednu z nejvlivnějších osobností světové hudby. Za jeho přínos propagaci hudby byl mnohokrát oceněn významnými mezinárodními institucemi. Seznam cen je dlouhý. Například UNESCO jmenovalo Abrea ambasadorem pro rozvoj dětských orchestrů a sborů, obdržel nespočet čestných doktorátů. Jako nejvýznamnější ocenění jsou označována

⁶¹ ROYAL ALBERT HALL, *BBC Proms Presents Prom 67: Simón Bolívar Symphony Orchestra and Gustavo Dudamel*.

⁶² TUNSTALL, Tricia. *Changing Lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the Transformative Power of Music*.

⁶³ Dlouhá léta autoři spjatí s programem tvrdili, že Abreu získal PhD z ekonomie. Nebyl však předložen jediný důkaz. Kritici programu podobné nesrovnalosti chápou jako známku neserióznosti celého programu.

Polar Music Price⁶⁴ a cena TED⁶⁵. José Antonio Abreu umírá 24. března 2018. Abreu byl charismatický člověk, který neúnavně propagoval svoji vizi hudby pomáhajícím potřebným⁶⁶.

2.5.4 El Sistema v USA

V USA je program El Sistema velmi rozšířený. USA můžeme označit jako druhou vlast programu EL Sistema. V USA uchopili původní koncept a přizpůsobili tržním kapitalistickým podmínkám USA. Expanze programu El Sistema do USA se datuje od roku 2007, kdy Abreu prezentoval americké veřejnosti svůj program v televizním vysílání⁶⁷. Idea uchopení hudby jako sociálního nástroje se v USA ujala a během 10 let v USA vzniklo na 50 těles, která se teoreticky odvolávají na originální model programu El Sistema. Z nejznámějších programů jmenujme ty největší. OrchKids v Baltimooru se zaměřuje na hudební aktivity pro nejmenší děti⁶⁸. Play on Philly! ve Filadelfii vedle orchestrální hry nabízí dětem i členství ve sboru a každý rok účinkuje na 30 koncertech⁶⁹. Nejvýznamnějším tělesem je YOLA, mládežnický orchestr Los Angeles. YOLA spolupracuje s tamější filharmonií, kterou vede Gustavo Dudamel⁷⁰. Právě spolupráce programu El Sistema se symfonickým tělesem v místě působení se ukazuje jako velice benefiční pro další rozvoj programu. V USA pochopili nutnost cílené propagace. Spolupráce se špičkovými orchestry pomáhá prolomit ledy mezi světem programu El Sistema a světem klasické hudby. V USA je také dlouhá tradice donátorství. Ve Venezuele byl program El Sistema placen režimem. V USA jsou programy financovány z kombinace vládních a soukromých zdrojů, což jim dává větší nezávislost a možnost modifikace programu podle místních možností a podle

⁶⁴ Polar Music Price je švédské ocenění udělované jedincům, či institucím za výjimečné počiny v hudební oblasti. Abreu ji obdržel v roce 2009. V tomto roce ji získal i Peter Gabriel.

⁶⁵ TED je nezisková organizace založená 1984. Její název je složen z počátečních písmen Technology, Entertainment a Design, tedy česky „technologie“, „zábava“ a „design“. Organizace pořádá pravidelné konference, na které jsou zvány významné osobnosti z oblastí obchodu, politiky, umění. Od roku 2005 organizace udílí ocenění osobnostem, které se snaží a touží změnit svět. Abreu ocenění získal v roce 2009.

⁶⁶ Jeho odchod byl ve Venezuele vnímán jako národní tragédie. Pohřeb Abrea byl velkolepou ceremonií, na které se zástupy truchlících se slzami v očích loučily s jejich milovaným Maestrem. El conmovedor funeral de José Antonio Abreu en el Centro de Acción Social para la Música [*Pohřeb José Antonia Abrea*].

⁶⁷ WGBH FORUM NETWORK, *Music Education Miracle*.

⁶⁸ BALTIMORE SYMPHONY ORCHESTRA, *OrchKids*.

⁶⁹ PLAY ON, PHILLY!, *Play on, Philly!*.

⁷⁰ LOS ANGELES PHILHARMONIC ASSOCIATION, *YOLA (Youth Orchestra Los Angeles)*.

zadání hlavního sponzora. Programy El Sistema v USA se prezentují jako jednotná síla, která chápe rozvoj a posilování schopností dítěte skrze hudbu. Hudební programy v USA nejsou pouze orientovány na umělé hudbu, ale odrážejí celé spektrum hudby. Programy vycházející z modelu El Sistema mají sloužit všem znevýhodněným dětem v USA. El Sistema si klade za cíl zapojit soukromý sektor a zvednout politickou podporu hudebního vzdělávání. Můžeme zde vidět rozdíl od venezuelského modelu. V USA je program sice určen pro znevýhodněné děti, ale je již označován jako hudebně výchovný. V USA rozvinuli původních pět pilířů programu.

- Spravedlnost

Každé dítě má právo využít svůj potenciál

- Posílení

El Sistema USA bude podporovat jednotlivé programy v naplňování cílů

- Dokonalost

El Sistema USA směřuje k nejvyšším metám ve vzdělání

- Udržitelnost

Posilováním programu a podporováním jednotlivých orchestrů El Sistema USA buduje udržitelnost programu

- Radost

Program bude posilovat nadšení v práci

- Spolupráce

Nutnost spolupracovat s komunitami na všech úrovních organizace⁷¹.

El Sistema USA se již definuje jako organizace s jasnými pravidly. Programy aktivně spolupracují s orchestry, snaží se navázat dobré vztahy s univerzitami. Právě v USA se začala odborná veřejnost podrobněji zajímat o program El Sistema. Zatímco ve Venezuele financování poskytoval nekontrolovatelný socialistický stát, v USA vlády jednotlivých států USA požadují od programů podrobná vyúčtování, a především státy samy iniciují výzkumné

⁷¹ Organizací je míněna celý program El Sistema v dané oblasti.

projekty. Z výsledků evaluací a výzkumů získávají data, na kterých následně staví další financování projektů. Výstupy z evaluací jasně podporují myšlenku, že hudební aktivity jsou pro stát finančně výhodné. Státu se tedy vyplatí investovat do hudebních aktivit⁷². Velice detailní výzkumy byly provedeny nejen v USA, ale i ve Velké Británii. Ve Velké Británii můžeme vidět dvě odlišná uchopení myšlenek programu El Sistema.

2.5.5 El Sistema ve Velké Británii

Po fenomenálním úspěchu Orchestru Simona Bolívara v roce 2007 na BBC Proms fenomén El Sistema vtrhl na ostrovní království jako bouře. Violoncellista Julian Lloyd Webber zakládá charitu El Sistema England. Jako základní cíl si klade opět transformaci dětských životů za pomoci hudby. Přidává ale do vize programu nutnost zapojit aktivní hudebníky jako učitele programu. Dále přichází s myšlenkou nabídnout projekty El Sistema jako výzkumná prostředí pro hudební vědce a aktivní hudebníky. Zásadní novátorskou myšlenkou je důraz na Hudební návrat investice a na Sociální návrat investice⁷³. Tyto termíny jsou v našem prostředí neznámé. V českém hudebně výchovném paradigmatu není finanční efekt zohledněn⁷⁴. El Sistema England operuje pod záštitou vládních institucí. Šest programů nabízí hudební aktivit pro 3000 dětí z více než 80 škol. Každý z projektů je odlišný. V Liverpoolu například je projekt určen pro děti již od předškolního věku, v Lambethu je projekt přístupný i pro středoškoláky. Projekty nesou název In Harmony⁷⁵. El Sistema England přichází s konceptem Young leaders, mladých vůdců⁷⁶. Spočívá v motivaci dětí, aby dosáhly co možná nejlepší hudební úrovně. Následně je vytvořeno separátní těleso, které častěji vystupuje a je nabízeno médiím. Zde je již zcela zřejmé, že v tomto pojetí hudební výchovy jde především o cíle hudební, sociální jsou odsunuty do pozadí. Výsledky El Sistema England jsou pečlivě zpracovávány v dlouhodobých

⁷² SOCIAL SCIENCE RESEARCH INSTITUTE, *Elements of Organizational Success: Understanding Differences in Structure and Values in El Sistema USA Programs*.

⁷³ SISTEMA ENGLAND, *Our Story*.

⁷⁴ Finanční otázka je pro fungování programu klíčová. Zatímco El Sistema England operuje s rozpočtem v řádu statisíců liber, Nadační fond Harmonie má pro jeden orchestr určenou sumu 500 000 Kč. Což je žalostně málo. Pokud vezmeme v úvahu, že Nadační fond Harmonie zaměstnává několik lektorů, hradí nástroje, financuje propagaci, je evidentní, že je závislý na sponzorských darech a dotacích.

⁷⁵ ARTS COUNCIL ENGLAND, *In Harmony*.

⁷⁶ SISTEMA ENGLAND, *Sistema England Young Leaders*.

evaluacích⁷⁷. V Anglii také se můžeme setkat s prvními jasně kritickými hlasy, které program El Sistema nevidí jako ideální.

2.5.6 Skotské zkušenosti s El Sistema

Ve Skotsku probíhá program Big Noise Raploch. Tento program je součástí Sistema Scotland. Podobně jako El Sistema England se jedná o charitu, která je zastřešena vládními organizacemi. Big Noise Raploch vznikl v roce 2008 a od té doby nabízí intenzivní orchestrální program pro děti předškolního, školního věku a pro mládež za účelem zlepšení sociální situace. Evaluace zadaná skotskou vládou v roce 2011 označila vliv projektu na cílovou skupinu jako jednoznačně pozitivní⁷⁸. Tyto výsledky se potvrdily v rozsáhlém výzkumu z roku 2015. Výzkum označil sedm hlavních oblastí, které mohou být pozitivně ovlivněny účastí v projektu:

- Vzdělání: zlepšení koncentrace, koordinace, rozvoj mluveného projevu, školní docházka, školní výsledky
- Životní dovednosti: řešení problémů, rozhodování, kreativita, disciplína, vůdčí dovednosti, odhodlanost
- Emoce: štěstí, bezpečí, sebedůvěra, emoční inteligence, vyjadřování emocí, odolnost
- Sociální: sociální dovednosti, sociální míšení, silné přátelství, podpora kolektivu, různorodá přátelství, kulturní povědomí
- Hudební: hudební dovednosti, znalost notového zápisu, schopnost vystupovat na veřejnosti, možnost hudební kariéry
- Tělesné: zdravé svačiny, možnosti pro hry, cvičení, budování zdravých návyků pro budoucnost
- Bezpečí: kontakt s osobami, kterým je možné důvěřovat, klidné a bezpečné prostředí, zredukování stresu.

⁷⁷ HALLAM, Suzan a Suzan BURST. *Research into Support for Musical Progression for Young People from In Harmony Programmes and Other Disadvantaged Communities.*

⁷⁸ GEN. *Evaluation of Big Noise, Sistema Scotland.*

Tento výzkum dále poukazuje na kladný efekt nejen pro děti a mladé, ale i pro jejich rodiny a celou komunitu⁷⁹. Další výzkumy potvrzují pozitivní vliv programu El Sistema na sebeovládání⁸⁰. Vedle těchto benefitů z výzkumu vyplývá, že projekt má i významný finanční přínos pro společnost. Berou se v úvahu faktory jako budoucí snížení kriminality, lepší zdravotní stav, budoucí kvalitnější sociální situace. Zisky pro společnost jsou větší než prostředky do projektu investované⁸¹. Skotské uchopení programu El Sistema je předmětem mnoha dalších výzkumů⁸². Výše jmenovaný Baker poukazuje na nesrovnalosti ve výzkumech a na selektivním prezentování výsledků. Podrobuje kritice metodologii výzkumu. Baker tvrdí, že prezentované výsledky byly neobjektivní. Baker nabízí jiný úhel pohledu. Staví na výzkumech, které zpochybňují programem El Sistema prezentované výsledky⁸³.

2.5.7 Expanze programu El Sistema

Program El Sistema nalezl odezvu v mnoha zemích. Oblíbenosti programu bezesporu napomáhá rozmach informačních technologií. Naprostá většina filmových dokumentů je volně dostupná. Kombinace hudby a dojemného příběhu je zaručeným receptem na vysoce sledovaný dokument, nebo filmovou reportáž. Morální kodex a metodika není chápána jako dogma, ale jako inspirace pro nově vznikající programy⁸⁴. Nově vznikající hnutí, označující se za nositele myšlenek hnutí El Sistema, se přizpůsobují specifickým cílové skupiny, kultuře a tradicím dané země⁸⁵. Například v Japonsku se program inspirovaný hnutím El Sistema nezaměřuje primárně na řešení problémů chudoby a sociálního vyloučení, ale pomáhá překonat traumata způsobená zemětřesením v prefektuře Fukušima. Podle posledních

⁷⁹ Glasgow Centre for Population Health. *Evaluating Sistema Scotland – Initial Findings Report*.

⁸⁰ ALEMÁN, Xiomara, Suzanne DURYEA, Nancy G. GUERRA, Patrick J. MCEWAN, Rodrigo MUÑOZ, Marco STAMPINI a Ariel A. WILLIAMSON. *The Effects of Musical Training on Child Development: a Randomized Trial of El Sistema in Venezuela*.

⁸¹ CUESTA, José. *Music to My Ears: the (Many) Socioeconomic Benefits of Music Training Programmes*. V současnosti se můžeme v zahraničí setkat s progresivním uchopením financování, kdy finance jsou utraceny nikoli pro financování přítomnosti, ale jsou vydány s vědomím dlouhodobého zhodnocení.

⁸² MACINTYRE, Anna, Christopher HARKINS, Lisa GARNHAM, Aileen CAMPBELL a Carol TANNAHILL. *Hitting the Right Note for Child and Adolescent Mental and Emotional Wellbeing: a Formative Qualitative Evaluation of Sistema Scotland's "Big Noise" Orchestral Programme*.

⁸³ BAKER, Geoffrey. *Editorial Introduction: El Sistema in Critical Perspective*. Je však třeba říci, že Baker ve svých pracích kritizuje nedostatky programu El Sistema, ale pozitivní výsledky programu již nekomentuje. Vidíme v tomto přístupu černobíle chápání problematiky.

⁸⁴ BOOTH, Eric, *The Fundamentals of El Sistema: Which Inform and Guide El Sistema-inspired Programs*

⁸⁵ MARSHALL, Marcus. *Membership and Values*.

dostupných informací na celém světě působí 287 programů inspirovaných hnutím El Sistema, v 55⁸⁶ zemích a v počtu téměř 900 000 studentů⁸⁷. V roce 2012 byla založena asociace Sistema Europe. Jedním ze zakládajících členů asociace Sistema Europe je Nadační fond Harmonie.

2.5.8 Nadační fond Harmonie

Harmonie Nadační fond Harmonie své působení v České republice zahájil v roce 2009. Zakladatelkou NFH je Milada Cholujová. Nadační fond Harmonie uvádí jako svoji primární inspiraci venezuelský program El Sistema. Vedení Nadačního fondu Harmonie teoreticky vychází z pravidel a morálních principů asociace Sistema Europe. Sistema Europe jasně definuje kritéria přistoupení nových členů a označuje jejich práva a povinnosti. Specifikuje programové principy, základní hodnoty a metodiku⁸⁸. Toto teoretické ukotvení vychází z původního venezuelského modelu El Sistema. Nevyděluje se z něj, ale integruje nové myšlenky a modifikuje hnutí podle evropských podmínek. Nadační fond Harmonie je otevřený pro všechny zájemce. Dítě je přijímáno bez talentové zkoušky. Jako ideální věk pro vstup do programu se považuje období mezi osmým a dvanáctým rokem věku dítěte. V případě spolupráce s Dětským domovem Klánovice nebyla určena věková hranice. Program je kompletně financován ze zdrojů Nadačního fondu. Děti neplatí školné, obdrží do bezplatného užívání nástroje. Servis nástrojů a výměna strun je také bezplatné. Orchestr Nadačního fondu Harmonie je smyčcovým tělesem. Vyučují se první a druhé housle, viola a violoncello. Lektoři jsou profesionální hudebníci, kteří prošli detailním proškolením ohledně idejí a postupů programu El Sistema. Nadační fond působí ve dvou pražských lokalitách, které však považuje za součásti jednoho orchestru. První těleso provozuje na smíchovské Základní škole Kořenského. Těleso má multikulturní charakter, má zde zastoupení sedm národností. Orchestr se rozšířil v září 2015 do Prahy Klánovic, kdy Nadační fond Harmonie zahájil spolupráci s Dětským domovem Klánovice a tamní základní školou. Soubory zkouší každý zvlášť, koncerty absolvují společně spojeny do jednoho

⁸⁶ EL SISTEMA GLOBAL. *El Sistema Programs Worldwide*.

⁸⁷ Není však zcela jasné, nakolik v celkových počtech figuruje El Sistema Venezuely, kde je počet zapojených dětí nejvyšší. Vzhledem k současné společenské situaci ve Venezuele je nemožné zjistit počet dětí a mladých, kteří jsou zapojeni do programu El Sistema. Situace v oblasti je na okraji kolapsu, jedná se o jeden z největších problémů současného světa.

⁸⁸ MARSHALL, Marcus. *Membership and Values*.

orchestru. Každý orchestr má koordinátora, který zabezpečuje organizační detaily. Nadační fond Harmonie v současnosti poskytuje skupinovou výuku na hudební nástroj celkem padesáti pěti dětem bez ohledu na jejich hudební nadání, rodinné či sociální zázemí, školní výsledky, nebo kulturní kořeny⁸⁹. V českém hudebně výchovném prostředí si pozici teprve buduje. Patronát nad Nadačním fondem Harmonie převzala herečka Simona Stašová a známý český klavírista Ivo Kahánek. Umělecký garant projektu je dirigent Bruno Campo. Bruno Campo je významná osobnost programu El Sistema. Pochází z Quatemaly, hudební vzdělání získal v Rakousku. V roce 2005 se setkal se zakladatelem programu El Sistema. José Antonio Abreu Bruno Campa pověřil vybudováním programu založenému na principu El Sistema v Quatemale⁹⁰. Bruno Campo stál při založení Sistema Europe v roce 2012. Campo pravidelně navštěvuje zkoušky a koncerty Nadačního fondu Harmonie. Na Nadační fond Harmonie má Bruno Campo zásadní vliv. Ředitelka Nadačního fondu chápe uměleckého vedoucího Bruna Campa jako autoritu, která určuje způsob distribuce hudebních aktivit Nadačního fondu. Lektori navštěvují výukové hodiny v rakouských programech, které vede Bruno Campo. Tato školení mají být pro české lektory možností získat vhled do metodiky programu. Metodika hry na hudební nástroje však v programu není. Zmapovali jsme značnou část dostupných materiálů, ale nikde jsme metodiku hry na nástroje nenalezli. Nadační fond Harmonie není v kontextu celosvětového hnutí El Sistema výjimkou. Prezentuje se jako primárně sociální program. Nicméně převažuje hudební složka. Nadační fond tvrdí, že je otevřen především pro sociálně slabší děti a přináší jim možnost bezplatné výuky hry na nástroj. Zde je třeba vznést otázku, jestli je možné vyučovat hru na smyčcové nástroje bez jasné metodiky.

2.5.9 Shrnutí kapitoly

Program El Sistema je poměrně nový fenomén. Ačkoli vznik se datuje do 70. let minulého století, o opravdovém rozmachu můžeme hovořit až od roku 2007. Tehdy program El Sistema prorazil do povědomí kulturní veřejnosti. Zásahu na tom má Orchestr Simona Bolívara pod vedením Gustava Dudamela. Program upoutává pozornost zejména v USA a ve Spojeném království. Před rokem 2007 program El Sistema byl chápán spíše jako

⁸⁹ NADAČNÍ FOND HARMONIE. *O nás*.

⁹⁰ Bruno Campo byl v rodné Quatemale vyznamenán za zásluhy za rozvoj umění. Patří mezi vrcholné nositele myšlenek programu El Sistema v celosvětovém měřítku.

exotický experiment. Po roce 2007 jsou základní myšlenky v USA a ve Spojeném království přizpůsobeny současné západní kapitalistické společnosti a moderní hudební výchově. Zachovává se myšlenka na sociální aspekt programu, ale oproti původnímu venezuelskému programu je zřejmý větší důraz na hudebně výchovnou stránku programu. Nemůžeme ale hovořit o hudebně výchovném systému, ačkoli se o to mnozí autoři snaží. Stále nebyla vypracována jasná metodika programu. Je třeba říci, že v posledních letech je zřetelná snaha o zavedení hudebně výchovných postupů. Program v posledních několika letech začal poutat pozornost vědců z mnoha vědních oblastí. Výzkumy potvrzují pozitivní dopad programu⁹¹. V českém hudebně výchovném prostředí si pozici teprve buduje.

Současnou Venezuelou otřásají sociální nepokoje. Inter Arma, Silent Musae⁹². Humanitární krize drtí stát ležící na největších světových nalezištích ropy. Hovoří se o novém stěhování národů, obyvatelé Venezuely prchají ze země. Hyper inflace, hyper bída, hyper beznaděj. Světová média přinesla záběry masivních demonstrací, kde v chaosu násilí a vášni mladý muž hraje na housle⁹³. Wuilly Arteaga, jak se houslista jmenuje, se stal ikonou protestů v roce 2017. Na nástroj se naučil hrát v programu El Sistema. Jeho příběh není v rozvrácené Venezuele ojedinělý. Při sledování záběrů z demonstrací nás překvapí množství Venezuelanů, kteří místo transparentů drží smyčcové nástroje. A hrají na ně evidentně poměrně dobře. V našich končinách obraz nepředstavitelný. Jsme zvyklí potkávat housle v koncertních síních, ve Venezuele můžeme vidět housle rozšlapané policií. Mladý violista při protestech umřel, jeho pohřeb se stal demonstrací členů El Sistema proti režimu. Silné záběry, silné emoce. V době, kdy je primární starostí obyvatel Venezuely přežít, nemáme přesné informace, jak se s nastalou situací vypořádává venezuelský program El Sistema. Pokud program současnou krizi zvládne, prokáže svoji životaschopnost. José Antonio Abreu uvedl v život program, který se stal celosvětovým fenoménem. Zanechal světu charismatický projekt, který bezesporu ovlivňuje chápání současné hudební výchovy.

⁹¹ OSBORNE, Margaret S., Gary E. MCPHERSON, Robert FAULKNER, Jane W. DAVIDSON a Margaret S. BARRETT. *Exploring the Academic and Psychosocial Impact of El Sistema-Inspired Music Programs within Two Low Socio-economic Schools*. Tento výzkum potvrzuje zlepšení nejen edukačních kompetencí, ale především celkového psychologického stavu zapojených respondentů.

⁹² Kde by lidstvo mohlo být, kdyby válek nebylo? Pouze podnět k zamyšlení, vždyť i Hudební ústav Krcha a Kříčky nemohl pokračovat v činnosti kvůli Velké válce.

⁹³ CNN. *Man Plays Violin in Middle of Chaotic Venezuelan Protest*.

PRAKTICKÁ ČÁST DISERTAČNÍ PRÁCE

3 VÝZKUMNÝ DESIGN

Oblast bádání předkládané disertační práce je již podle názvu práce jasně vymezena prostředím Dětského domova Klánovice a organizací nabízející tomuto školskému zařízení hudební aktivity. Stanovení jasných cílů je pro disertační práci velice důležité.

3.1 Cíle výzkumu, výzkumné otázky

- Hlavní cíl výzkumu

Hlavním cílem předkládané disertační práce je zhodnotit vliv hudebních aktivit na rozvoj sociálních a edukačních kompetencí dětí žijících v Dětském domově Klánovice. Dále jsme stanovili dílčí cíle disertační práce.

- Dílčí cíle výzkumu

Prvním dílčím cílem disertační práce je identifikovat oblasti života dětí žijících v Dětském domově Klánovice, které byly nejvíce ovlivněny jejich členstvím v orchestru Nadačního fondu Harmonie.

Dále jsme si stanovili druhý dílčí cíl disertační práce, a to zmapovat interakci dětí z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy s prostředím hudebního tělesa.

Třetím dílčím cílem předkládané disertační práce je objasnit, zda členství dětí z Dětského domova Klánovice v orchestru Nadačního fondu Harmonie napomůže dalšímu rozvoji hudební výchovy v prostředí Dětského domova Klánovice. Z hlavního a dílčích cílů disertační práce vyplynula řada výzkumných otázek.

- Výzkumné otázky disertační práce

První výzkumnou otázkou, na kterou budeme hledat odpověď je, jestli jsou děti v Dětském domově Klánovice hudebně edukovatelné.

Ve druhé výzkumné otázce se budeme snažit zjistit, jestli je pro hudební rozvoj důležité sociální prostředí.

Ve třetí výzkumné otázce se budeme ptát, nakolik je program El Sistema vhodný pro české hudebně výchovné prostředí.

K zjištění odpovědí na výzkumné otázky a k naplnění cílů disertační práce jsme použili řadu výzkumných metod. V této disertační práci se setkává několik vědních oborů. Věda o výuce hudby a k hudbě – hudební pedagogika. Věda o edukaci jedince – pedagogika. Věda o výchově a edukaci dítěte se specifickými potřebami – speciální pedagogika. Každá z těchto věd se specializovala a vytvořila si vlastní jazykový kód⁹⁴. Proto bylo důležité zvolit takový model sběru a interpretace dat, který by byl vhodný pro společnou platformu výše uvedených vědních oblastí. Na začátku projektu v roce 2015 jsme měli jasné pouze dvě konstanty. První bylo školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, Dětský domov Klánovice, a druhou nezisková organizace Nadační fond Harmonie, která do Dětského domova Klánovice přinesla orchestrální projekt vycházející z venezuelského programu El Sistema. Neměli jsme možnost vycházet z dřívějších výzkumů. Oblast vlivu umělé hudby na bio–psycho–sociálně ohrožené děti není zmapovaná. Hudebně výchovná oblast se věnuje intaktní populaci, speciální pedagogika zkoumá především specifické potřeby dětí. Pokud se speciální pedagogika dotkne hudební stránky věci, věnuje se muzikoterapii. Nenalezli jsme jakýkoli podobný projekt, který by se věnoval tématu. Náš výzkum je tedy jedinečný i v celosvětovém rozsahu. Po zralé úvaze jsme zavrhlí cestu kvantitativního výzkumu⁹⁵. V současnosti jsou k dispozici kvalitativní výzkumné metody, které jsou pro náš záměr vhodné. Nejprve popíšeme nástroje získávání dat a poté se budeme věnovat metodám zpracování získaných informací.

3.2 Výzkumné metody

- Pozorování

Jak ve vědách přírodních a sociálních, tak i v pedagogické oblasti je základní výzkumnou metodou pozorování. Pozorování je jednou z nejdůležitějších metod kvalitativního

⁹⁴ BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Příliš často se setkáváme se situací, kdy si odborníci specializovaní na určitou oblast vědní oblasti nerozumí mezi sebou.

⁹⁵ GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Vycházíme z přesvědčení, že pro oblast výzkumu lidského chování je mnohem vhodnější kvalitativní přístup.

výzkumu⁹⁶. Jedná se o komplexní činnost, která klade požadavky na schopnosti jak pozorovací, tak i analytické⁹⁷. V průběhu projektu bylo využito pozorování zúčastněné. Cílová skupina byla sledována jak při hudebních aktivitách, tak i při běžném životě v Dětském domově. Nebyly předem stanovené pozorovací systémy, pouze se určily jevy a osoby, které se měly pozorovat. Jednalo se tedy o pozorování nestrukturované⁹⁸. Dlouhodobé pozorování započalo od začátku projektu a běželo do konce roku 2018. Dlouhodobost pozorování poskytla bohatý a unikátní soubor informací. Oproti ostatním výzkumům, autor byl fyzicky přítomen v mezi dětmi v jejich prostředí. Přítomnost výzkumníka ve zkoumaném prostředí umožňuje detailní vhled do problematiky. Děti z Dětského domova jsou ze své podstaty velice opatrné vůči neznámým osobám. Na občasné výzkumníky reagují vyloženě negativně. Buď výzkumníka ignorují, nebo se chovají podle výzkumníkovy očekávání. Ačkoli autor měl výhodu domácího prostředí, musel si být vědom nebezpečí konfirmačního zkreslení. Konfirmační zkreslení je tendence upřednostňovat ty informace a podněty, kterým rozumíme, ty ostatní odvrhovat⁹⁹. Jinými slovy dáváme při našem úsudku velkou roli předsudkům. Proto je nezbytně nutné kritické myšlení. Výhodou působení v Dětském domově je přístup k pravidelným supervizím a k sebezkušenostním výcvikům. Získané dovednosti umožňují objektivní zhodnocení pozorovaných skutečností.

- Rozhovor

V pedagogickém výzkumu se rozhovor označuje jako důležitý zdroj informací¹⁰⁰. V průběhu projektu probíhaly rozhovory s pedagogy základní školy, vychovateli Dětského domova Klánovice, příležitostně i občany Klánovic. Nejvíce informací bylo získáno za pomoci rozhovorů. Rozhovory neměly předem danou strukturu. Rozhovor umožňuje navodit důvěrnou atmosféru mezi respondentem a tazatelem, což vede k větší otevřenosti¹⁰¹. Dotazování měli naprostou volnost odpovědi, použily se rozhovory nestrukturované¹⁰². Zde se naskytá otázka, jestli fakt, že děti i pedagogové autora znají, by

⁹⁶ PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*.

⁹⁷ VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice: vysokoškolská učebnice*.

⁹⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*.

⁹⁹ NICKERSON, Raymond., S. *Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises*.

¹⁰⁰ MAŇÁK, Josef. *Kapitoly z metodologie pedagogiky*.

¹⁰¹ VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice: vysokoškolská učebnice*.

¹⁰² GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*.

nemohl být faktorem ovlivňujícím objektivitu. Autor je oblíbený vychovatel. Odpovědi by mohly být tudíž tomuto faktu přizpůsobené (mám strýčka rád, raději mu řeknu, co očekává). Disman¹⁰³ hovoří o efektu morčete, kdy odpovědi respondentů jsou ovlivněny uvědoměním si, že jsou sledováni. Z tohoto důvodu autor předložil výsledky k revizi kolegům pedagogům, kteří nejsou jakýmkoli způsobem spojeni s Nadačním fondem Harmonie, nebo Dětským domovem Klánovice.

- Dotazník

Pro zjišťování názoru pedagogických pracovníků Dětského domova na vliv hudby jim byl předložen dotazník vlastní konstrukce. Návrh dotazníku byla vysoká. Nicméně se naskytá otázka, nakolik byly odpovědi ovlivněny faktory jako vztah oslovených k autorovi, nebo jejich osobní názor na hudbu samotnou. Chrátka¹⁰⁴ připomíná, že dotazník velice často nezobrazuje, jaká edukační realita je, ale jak sama sebe prezentuje. Zvážili jsme možnost vytvoření dotazníku pro děti zapojené do projektu. Po kritickém zhodnocení této možnosti jsme od ní upustili.

- Analýza dokumentů

Analýza dokumentů je pro pedagogický výzkum velice vhodným kvalitativní výzkumným nástrojem¹⁰⁵. Informace byly získávány z celé řady zdrojů. Pro tuto práci byla klíčová pedagogická dokumentace dětí z Dětského domova. Autor měl přístup ke knihám denní evidence. V knihách denní evidence vychovatel zaznamenává průběh dne na rodinných skupinkách. Další pedagogickou dokumentací byly plány rozvoje osobnosti dětí a zprávy pro sociální pracovníky. Sociální pracovnice Dětského domova umožnila autorovi nahlédnout do osobních listů dětí. V osobních listech dětí jsou informace poskytnuté orgánem sociálně právní ochrany dětí, policií, lékaři a ostatními zapojenými odborníky. Právě přístup ke komplexním informacím dětí z Dětského domova umožnil získání informací, které jsou jinak laické i odborná veřejnosti zcela nedostupné. Dalším zdrojem informací byla analýza záznamových listů¹⁰⁶, které byly vedeny během projektu.

¹⁰³ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Právě efekt morčete mohl být značným problémem v našem výzkumu. Děti žijící v institucionálním prostředí často přicházejí do situací, v kterých je pro děti výhodné poskytnout očekávanou reakci.

¹⁰⁴ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*.

¹⁰⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*.

¹⁰⁶ Příloha č. 2: Záznamový list.

Vytěžené informace byly komparovány se zahraničními výstupy evaluací podobných projektů. Informace jsme hledali i v pedagogické historii. V této práci vidíme jako jedno z teoretických východisek zkoumané problematiky dílo Ferdinanda Krcha a Josefa Kříčky. Značná část prací souvisejících s tematikou disertační práce je uložena v archivech, jak kamenných, tak i internetových. Dobové dokumenty byly komparovány se současnou pedagogickou literaturou.

- Kazuistika

Kazuistika je pro kvalitativní výzkum velice důležitá. Bývá také označována jako případová studie. V Dětském domově Klánovice je kazuistika dítěte základem pro jakoukoli speciálně pedagogickou práci. Mezi výhody kazuistiky pro kvalitativní výzkum můžeme zařadit možnost zachycení specifik a jedinečností, které souvisí s případem. Mezi nevýhody patří bezesporu obtížná zobecnitelnost výsledků.

- Ochrana údajů a souhlas se zapojením do výzkumu

Ochrana osobních údajů je v dnešní společnosti aktuálním tématem. Je třeba zmínit etické otázky spojené se sběrem dat. Zachování soukromí je důležitým požadavkem výzkumu¹⁰⁷. V práci nejsou uvedeny jakékoli údaje, které by mohly vést k identifikaci účastníků projektu. Pozorovaní byli předem informováni a požádáni o souhlas být předmětem pozorování. Všechny děti i dospělí se zapojením do výzkumu souhlasili. Došlo ke značnému zpřísnění ochrany osobních údajů¹⁰⁸. Podle současných směrnic není možné jakýmkoli způsobem poskytnout informace vedoucí k identifikaci jedince bez souhlasu zákonného zástupce. Protože zákonní zástupce dětí s nařízenou ústavní výchovou neplní svoje povinnosti a nelze je často dohledat, není možné k disertační práci připojit obrazovou přílohu.

- Zakotvená teorie

Zakotvená teorie je metoda kvalitativního výzkumu, jejíž vznik se datuje do 60. let minulého století. Jejími tvůrci jsou Anselm Strauss spolu s Barneyem Glaserem. Zakotvená teorie je teorií induktivně odvozená ze zkoumaného jevu. Používá se příměr pevně ukotvených nohou ve zkoumaném fenoménu a hlavy v oblacích, kde hledáme inspiraci. Nejedná se o pouhou analýzu dat. Zakotvená teorie nám umožňuje komplexní pochopení

¹⁰⁷ HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*.

¹⁰⁸ ÚŘAD PRO OCHRANU OSOBNÍCH ÚDAJŮ, *GDPR*.

zkoumaného jevu. Na začátku výzkumu neformulujeme teorie, které bychom dále potvrzovali, nebo hledali. Přístupujeme k problému s otevřenou myslí, odvrhujeme možná konfirmační zkreslení. Získané poznatky jsou průběžně analyzovány a doplňovány. Teorie je induktivně vyvozena z vyplynulých skutečností¹⁰⁹. Pokračujeme ve sběru a analýze dat do okamžiku, kdy nastane teoretická saturace¹¹⁰. Teoretickou saturací označujeme stav, kdy se nám již neobjevují nové skutečnosti a získaná data se opakují. Základním nástrojem zakotvené teorie je kódování zkoumaného. V předkládané disertační práci bylo použito kódování otevřené a selektivní. Zakotvená teorie je vhodná pro oblasti, kde je obtížné kvantifikovat výsledky¹¹¹. Proces výzkumu je kontrolován pouze objevujícími se teoriemi, průběžně vytváříme předběžné koncepty a analytické hypotézy¹¹².

- Interpretativní fenomenologická analýza

Interpretativní fenomenologická analýza je moderní kvalitativní metoda výzkumu. Hlavním cílem této ne zcela často využívané metody je detailně prozkoumat svět jedince, jak tento jedinec vnímá svět a jak vysvětluje si životní situace. Původně byla především používána v psychologii. Tak jako zakotvená teorie tato metoda hledá esenci děje, jevu, zkušenosti. Vzniká v 90. letech minulého století, za jejího tvůrce je označován Jonathan A. Smith. Již ze svého názvu teoreticky vychází z fenomenologie. Fenomenologie se snaží analyzovat fakty tak, aby vystoupily především esenciální skutečnosti. Jako každá filozofie se fenomenologie ptá na samotnou podstatu věcí. Interpretativní fenomenologická analýza se snaží být součástí analyzovaného procesu. Tvrdí, že pro objektivní výstup je nezbytně nutná subjektivní zkušenost¹¹³. Je vždy ovlivněna osobou výzkumníka¹¹⁴. Klade důraz na pohled z vnitřního prostředí, insider perspective. Tato metoda pracuje na dvoustupňové analýze. Participant označuje chápání své zkušenosti, výzkumník se snaží pochopit participanta. Interpretativní fenomenologická analýza je induktivní a idiografická metoda. Je označována jako ideální pro oblasti, kde chybí teorie.

¹⁰⁹ STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*.

¹¹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*.

¹¹¹ STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*.

¹¹² DISMAN, *Jak se vyrábí sociologická znalost*.

¹¹³ SMITH, Jonathan A. *Qualitative Psychology: a Practical Guide to Research Methods*.

¹¹⁴ ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Interpretativní fenomenologická analýza si postupně získává v pedagogických výzkumech pevné postavení.

- Předvýzkum

Mohly by zaznít připomínky k absenci předvýzkumu. Fáze předvýzkumu umožňuje výzkumníkovi zmapovat výzkumné prostředí a zvolit vhodný výzkumný nástroj. Ačkoli jsme fázi předvýzkumu nezařadili, v práci jsme využili informace získané během dlouhodobého působení autora v Dětském domově Klánovice. Autor od roku 2009 působil v Dětském domově jako kulturní referent. Za úkol měl zajišťovat pro děti kvalitní kulturní aktivity. Zakázka statutárního orgánu definovala především preferenci umělé hudby. Vedení Domova tím pověřilo autora vzhledem k jeho minulosti klasického hudebníka. Z kulturních akcí autor vypracovával články na webové stránky Dětského domova. Autorova bakalářská práce na Univerzitě Palackého v Olomouci byla věnována tématu hudby jako fenoménu rozvoje osobnosti¹¹⁵. V této práci z roku 2014 jsou popsány případové studie několika dětí, které byly rovněž zapojeny do projektu Nadačního fondu Harmonie v Dětském domově. Výstupy z této práce a příspěvky věnované hudbě v Dětském domově byly znovu analyzovány a výstupy použity ke komparaci s výstupy z projektu spolupráce Nadačního fondu Harmonie s Dětským domovem Klánovice.

Jako nepřijatelnější výzkumný metodologický přístup pro zpracování dat získaných během projektu Nadačního fondu Harmonie a Dětského domova Klánovice byla zvolena kombinace zakotvené teorie a interpretativní fenomenologické analýzy. Tyto metody kladou důraz na osobní zkušenost a poskytují prostor pro kreativitu. Nesvazují autora přísnými pravidly. Umožňují průběžně evaluovat výsledky a nechávají postupně růst finální výsledky. Kvantitativní metody byly vyhodnoceny jako naprosto nevhodné pro poměrně malou zkoumanou cílovou skupinu. Kvalitativní výzkumné metody nesnižují význam výzkumu předkládané disertační práce. Metody a nástroje výzkumu jsme volili tak, abychom byli schopni operovat v multidisciplinárním prostředí. Zvolené metody jsou náročné na osobu výzkumníka. Naší primární snahou bylo nabídnout objektivní interpretaci získaných dat. Kombinace námi zvolených metod by mohla být inspirací pro budoucí výzkumníky bádající v příbuzných oblastech. Věříme, že výše uvedené kvalitativní metody mohou být přínosem pro obdobné budoucí výzkumné projekty.

¹¹⁵ DANĚK, Alois. *Hudba jako fenomén rozvoje osobnosti jedinců ohrožených sociální exkluzí*. V této bakalářské práci autor především poukázoval na motivační potenciál hudebních aktivit. Děti zapojené do projektu především kladně hodnotily estetické aspekty hudebních aktivit, jako je například slušné vystupování návštěvníků koncertů, kvalitní oblečení a upravený vzhled umělců.

3.3 Výzkumné prostředí

Mnoho lidí má prostředí dětských domovů za velkou neznámou. Dětský domov je uzavřený mikrokosmos s vlastními normami a paradigmatem. Hranice mezi Dětským domovem Klánovice a ostatním světem je velice těžko propustná. Běžná populace je odkázána na informace, které jim poskytnou média. V problematice se orientuje pouze úzká vrstva speciálních pedagogů a sociálních pracovníků. Dětský domov Klánovice je školské zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zřizovatelem Dětského domova je Magistrát hlavního města Prahy. Dětských domovů je v České republice 142¹¹⁶, poskytují bezpečné prostředí pro přibližně 5000 dětí. Pro tyto děti náš stát poskytuje pomoc v rámci platné legislativy. Hlavní legislativní normami jsou zákon 89/2012 Sb. – Nový občanský zákoník, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dále zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdních předpisů, a především pak zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání 561/2004 Sb. – Školský zákon. V současnosti se vede vyostřená debata nad možností transformace dětských domovů z resortu školství pod resort Ministerstva práce a sociálních věcí. Zaznívají také hlasy volající po zrušení podobných institucí. Zastánci současného stavu péče o psychosociálně ohrožené a narušené děti poukazují na nezbytnost podobných institucí. Roztříštěnost názorů vede k ambivalentnímu postoji odborné i laické veřejnosti k dětem z dětských domovů. V současné globalizované společnosti jsou prezentované informace poplatné společenské zakázce. Informace nejsou kompletní, chybí objektivní pohled na věc. Děti z dětských domovů jsou líčeny buď jako oběti špatné výchovy, nebo jako skupina nebezpečných asociálů. V této práci se nepřikláníme k žádné straně. Vidíme pouze děti, ke kterým máme zákonnou povinnost zajistit právo na výchovu a vzdělání. Musíme podporovat sebedůvěru, rozvíjet citovou stránku dětské osobnosti a umožnit, aby se dítě aktivně účastnilo dění ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti

¹¹⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Školy a školská zařízení v české republice školní rok 2014/2015*.

s ohledem na potřeby osoby jeho věku¹¹⁷. Děti z dětských domovů jsou pouhou špičkou ledovce. Prokazatelně 5 % žáků v populaci má specifické potřeby vzdělávání¹¹⁸

Dětský domov Klánovice je školské zařízení s dlouhou historií. Zemský národní výbor v roce 1949 zřídil v lednu tohoto roku Státní dětský domov pro děti předškolního věku. Již další měsíc se do Dětského domova přestěhovalo 45 dětí. Dětský domov se postupně rozšiřoval o další budovy. V Klánovicích bylo po konci druhé světové války a po uchopení moci komunisty dostatek volných nemovitostí. Do roku 1953 byly pro Dětský domov určeny další dvě vily. Všechny tři budovy dětského domova jsou situovány ve velkých zahradách a leží v centru městské části Praha – Klánovice. Domov prošel zajímavým vývojem. V roce 1957 byla v rámci Dětského domova zřízena mateřská školka, která byla později transformována na mateřskou školu internátní. V roce 1959 bylo zřízeno oddělení pro mentálně potřebnou mládež. Zásadním milníkem je rok 1965, kdy Ministerstvo školství zahajuje diskuzi nad možností zavedení zcela nové koncepce v péči o potřebné děti a dává vzniknout experimentálnímu dětskému domovu pro děti od 3 do 15 let. Tento experiment spočíval v zavedení koncepce rodinných skupin. V roce 1965 se otevírá první rodinná skupinka a v roce 1969 se v Dětský domově zcela prosazuje systém rodinných skupinek. Pojetí ústavní výchovy touto cestou bylo inovativní. Právě v Klánovicích poprvé děti mohly oslovovat vychovatele jako tety a strejdy. Od internátního způsobu výchovy bylo naprosto upuštěno. Dětský domov se od té doby profiluje jako dětský domov rodinného typu. Ne všechny dětské domovy byly vedeny podobným stylem. Ve velké části dětských domovů přetrvával internátní systém péče. Dětské domovy byly často umístovány mimo hustě obydlené oblasti¹¹⁹. V době transformace Dětského domova Klánovice na dětský domov rodinného typu se profesor Matějček věnoval problematice psychické deprivace dětí v ústavech. Jeho práce jsou dodnes hojně citované a jeho názory přijímané jako nezpochybnitelný fakt. Ačkoli profesor Matějček hovořil především o kojeneckých ústavech¹²⁰, laická i odborná veřejnost si tento názor vztáhla i na ostatní zařízení určená pro

¹¹⁷ MŠMT. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

¹¹⁸ MICHALOVÁ, Zdeňka. *Komparativní speciální pedagogika*. Je třeba zmínit, že v současném pojetí speciální pedagogiky se odborníci příliš nevěnují mimořádně nadaným dětem.

¹¹⁹ V samotné Praze jsou pouze tři dětské domovy. Srovnejme například s 18 domovy v Moravskoslezském kraji.

¹²⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Především se často setkáváme s chybnou interpretací názorů pana profesora Matějčka, že špatná rodina je lepší než nejlepší ústav.

děti potřebné. Další nepřesnost je představa veřejnosti o samotných dětech z dětských domovů. Veřejnost tyto děti vidí jako děti problematické. Nicméně dětské domovy jsou primárně určené pro děti bez závažných výchovných problémů. Pro děti se závažnými poruchami chování jsou určeny dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Děti žijící v Domově nejsou primárně deprivovány prostředím Dětského domova a nemají závažné poruchy chování. Děti žijící v Domově nemají ani zdravotní omezení.

V současnosti je Dětský domov Klánovice domovem pro 48 dětí, které jsou rozděleny do šesti rodinných skupin. O každou skupinu se starají čtyři vychovatelé. Dětský domov tvoří komplex čtyř budov. V každé budově jsou dva byty, které obývají dvě rodinné skupiny. U domů je vždy velká zahrada. V areálu Dětského domova je sportovní hřiště na fotbal a na tenis. V provozu je i keramická dílna a zrekonstruovaná kuchyň. V letech 2012 až 2013 proběhla celková rekonstrukce jedné z budov Dětského domova. Průběžně se opravují další budovy a modernizují se jejich interiéry. Pro dospělé studující klienty a v rámci následné péče pro děti odcházející z Dětského domova zajišťujeme tréninkové a startovací byty– garsoniéry. Dětský domov má devět garsonek v Klánovicích a čtyři v různých částech Prahy. Jsou podporovány pozitivní vztahy s rodiči dětí a je snaha, pokud je to prospěšné pro rozvoj dítěte, o jejich integraci zpět do rodin. Aktivně jsou vyhledávány pěstounské, nebo hostitelské rodiny. Jsme si vědomi skutečnosti, že nemůžeme dětem poskytnout ideální prostředí. Nejpřirozenějším prostředím pro zdravý rozvoj dítěte je rodina¹²¹. Pro nezasvěceného kolemjdoucího je nemožné děti vycházející z bran Domova označit jako děti z Dětského domova. Děti se na první ni jak neliší od intaktní populace. Ale.

Děti do Dětského domova přicházejí na základě soudního rozhodnutí. Soud vychází z podnětu orgánu pro sociálně právní ochranu dětí a mládeže, zvaného OSPOD. Tento orgán má za povinnost hájit zájmy dítěte. Pokud je zdravý rozvoj dítěte ohrožen a není jiná možnost náhradní rodinné výchovy, OSPOD podá podnět soudu a ten uloží dítěti ústavní výchovu. Dítě tedy přichází do školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. Aby soud takto rozhodl, musí být naprosto prokazatelné, že původní rodinné prostředí selhalo a stalo se naprosto nevhodným pro kvalitní rozvoj dítěte. Děti tedy byly vystaveny negativním vlivům dlouho

¹²¹ FRANIOK, Petr. *Vzdělávání osob s mentálním postižením: (inkluzivní vzdělávání s přihlédnutím k zákům s mentálním postižením)*. Pro jedince z intaktní populace je naprosto nepředstavitelná situace, kdy je dítě odmítáno těmi, kdož mají být oporou a zázemím. Děti z Dětského domova Klánovice všechny bez výjimky zažily přímé odmítnutí rodičů, což na jejich vývoj mělo devastující účinky.

před tím, než do Domova přišly¹²². Tuto skutečnost je třeba zdůraznit. Děti jsou v Dětském domově nikoli kvůli jejich chování. Do Domova přišly kvůli jejich chování, které bylo vybudováno v původních rodinných prostředích. Tato prostředí byla všechna, bez výjimky všechna, narušená a nefunkční. Není možné poskytnout čtenáři vyčerpávající přehled důvodů, které přivedl děti do Domova. Není také v našich silách obsáhnout celé spektrum specifických potřeb dětí z Dětského domova.

Pokusíme se nabídnout všeobecnou charakteristiku dětí z Dětského domova Klánovice, které se zapojily do projektu Nadačního fondu Harmonie. Do projektu se zapojilo 15 dětí z Dětského domova ve věku od deseti do šestnácti let, dvanáct dívek a tři chlapci. Všichni bez výjimky do Domova přišli z narušených, nebo rozvrácených rodin. Právě rodinné prostředí můžeme označit za nejdůležitější determinantu, která negativně ovlivnila jejich bio–psycho–sociální vývoj. Rodinné anamnézy popisují původní prostředí, kde rodiče z mnoha důvodů nezvládli plnit svoje povinnosti vůči dětem. V původních rodinách dětí nalezneme rodiče zneužívající návykové látky, alkoholiky. Děti vyrůstají mezi pachateli trestné činnosti. Značné procento dětí má rodiče ve výkonu trestu. Děti jsou svědky domácího násilí. Často ne pouze svědky, ale jsou i samotnými oběťmi. Dívky jsou často pohlavně zneužité. Rodiny mají nízký sociokulturní status. Rodiny jsou bez stabilních příjmů, děti vyrůstají na ubytovnách, rodiny mění bydliště. Vidíme rozvodovost, střídání partnerů. Rodiče nebyli schopni zajistit dětem vybudování základních edukačních a sociálních kompetencí. Častým jevem bylo tolerované záškoláctví a absence zájmu rodičů jak o školní, tak i volnočasové aktivity dětí. U nejstaršího chlapce a dvou dívek se projevil poruchy chování. U všech patnácti dětí byly diagnostikovány specifické vývojové poruchy učení. U nejmladšího chlapce a nejmladší dívky byl diagnostikován hyperkinetický syndrom. Jednotlivým prvkem pro všech patnáct dětí byl podprůměrný prospěch ve škole a časté výchovné problémy jak ve škole, tak i v Dětském domově Klánovice. Častým jevem byly vysoké absence. U dětí se projevila značná citová plochost, nízká emoční inteligence a neschopnost navázat přátelství mimo Dětský domov. Děti jsou psychicky deprivovány. Jejich rodiče odmítají přijmout odpovědnost a většinou s Domovem nespolupracují. S dětmi se nestýkají. Psychická deprivace v původních rodinách má drtivý dopad na

¹²² ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*.

bio– psycho– sociální úroveň dětí přicházejících do Domova¹²³. Duše jsou poničené. Deprivace se nezbytně odrazí na vývoji jedince. Děti žijící v Dětském domově Klánovice mají mizivou aspirační úroveň, nerealistické představy o sobě i o světě kolem nás. Ve školském edukačním prostředí selhávají. Školní výsledky jsou hluboce pod průměrem. Sociální dovednosti mají velice omezené. Jsou náchylnější k vybudování modelů rizikového chování. Děti jsou velice ohrožené vznikem různých závislostí. Konfrontování s realitou života za branami dětských domovů často selhávají. Mají potíže se úspěšně zapojit do společnosti. Často se vracejí k modelům chování svých rodičů a kruh beznaděje se uzavírá¹²⁴. Nicméně je si třeba uvědomit, že jeden z ukazatelů vyspělých společností je jejich pozitivní přístup k osobám, které jsou oproti intaktní populaci jakkoli znevýhodněné¹²⁵. Bezesporu je po odchodu očekává náročný život. Občas se bývalý chovanec, nebo chovankyně po letech strávených v běžném životě vrátí na návštěvu Dětského domova Klánovice. Vzpomínají na roky zde strávené jako na období náročné, ale také inspirativní a bohaté na různé aktivity.

Dětský domov Klánovice bezesporu má mezi ostatními dětskými domovy výhodu svého zřizovatele a samotného umístění v hlavním městě České republiky. Domov je často osločován různými sponzory a organizacemi. Dětskému domovu se nabízejí různá aktivity, od sportovních po kulturní. Autor několik let působil jako fundraiser. Jednoduchý email s hlavičkou Dětského domova a prosbou o volné vstupenky zajistil vstup na libovolnou kulturní akci. Autor děti vodil na koncerty vážné hudby, děti byly pravidelnými hosty Národního divadla. Děti na kulturní akce reagovaly pozitivně. Vedení Domova mělo představu pravidelné hudební aktivity, která by byla vhodná pro děti z Dětského domova Klánovice jejich specifickými potřebami. V roce 2015 vstoupil Domov do procesu vyjednávání spolupráce s Nadačním fondem Harmonie. Jednání byla úspěšná a Nadační fond Harmonie zřídil v Klánovicích orchestr programově a metodicky vycházející z venezuelského programu El Sistema.

¹²³ FISCHER Slavomil, Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*.

¹²⁴ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*.

¹²⁵ FRANIOK, Petr. *Speciální pedagogika – vybrané problémy*.

3.4 Průběh výzkumu

3.4.1 Školní rok 2015/2016

Po návštěvě zdařilého představení Lazebníka Sevillského jsme s dětmi po cestě zpět do Dětského domova narazili na plakát zvoucí na benefiční koncert komorního orchestru, v kterém působil autorův spolužák ze studií na JAMU. Dětem se program zalíbil a požádaly o vstupenky. Internetový vyhledávač spojil jméno spolužáka s Nadačním fondem Harmonie, kde působil jako lektor. Oslovili jsme tedy Nadační fond Harmonie s žádostí o kontakt na autora bývalého kolegu. Odpověď byla překvapivá. Manažerka Nadačního fondu Harmonie autora zvala na workshop pořádaný při příležitosti náboru nových lektorů. Nadační fond Harmonie plánoval rozšíření svých aktivit. Ke stávajícímu projektu běžícímu na ZŠ Kořenského Nadační fond Harmonie hodlal otevřít ještě jeden orchestr. Workshopu byl přítomen umělecký šéf Bruno Campo, manažerka projektu a ředitelka Nadačního fondu Harmonie Milada Cholujová. Spolu s nimi se workshopu účastnilo pět potencionálních lektorů. Presentaci uvedla tehdejší manažerka Nadačního fondu. Představila ředitelku Fondu a seznámila přítomné s programem El Sistema. Zdůraznila především absenci školního a mezinárodní úspěchy programu El Sistema. Několik přítomných se dotazovalo, jak je možné docílit bez klasické hudební výchovy dobrých výsledků. Odpověď na tuto otázku nabídl Bruno Campo. Velice temperamentně přítomným vysvětlil, že jeho vídeňské těleso zkouší pod vedením kvalitních lektorů, kteří dohlíží na dobré držení nástrojů. Zdůraznil důležitost modifikace smyků podle vyžadovaného efektu. Svoje tvrzení prezentoval záznamem tělesa při vystoupení. Děti hrály Holbergovu suitu pro smyčce opus 40. Edvarda Griega. Je třeba říci, že prezentace byla velice efektní. Po prezentaci jsme přistoupili k dohadování spolupráce. Nabídli jsme Nadačnímu fondu Harmonie možnost spolupracovat s Dětským domovem Klánovice. Nadační fond Harmonie naši nabídku vzal do úvahy. Tou dobou Nadační fond plánoval expanzi do další lokality. V jednání byla možnost zřídit orchestr na Kladně, kde již byla v běhu jednání. Nicméně možnost spolupracovat s Dětským domovem Klánovice byla Nadačním fondem Harmonie vyhodnocena jako přínosnější a Fond se přiklonil ke spolupráci s Dětským domovem. Manažerka Nadačního fondu Harmonie navštívila Klánovice. Domluvila se iníciální schůzka mezi Nadačním fondem Harmonie, Dětským domovem Klánovice a ředitelem klánovické základní školy. Po překvapivě

snadných jednáních byla dohodnuta spolupráce. Základní škola poskytla bezplatně prostory ke zkoušení a nový orchestr tak mohl zahájit svoji činnost¹²⁶.

Orchestr zahájil činnost v Klánovicích v polovině září 2015 na tradiční akci Veletrh kroužků¹²⁷. Nové lektorky rozdávaly propagační letáčky a podávaly informace zájemcům z řad rodičů i dětí. Rodiče reagovali pozitivně především na fakt, že členství v orchestru je bezplatné a Nadační fond Harmonie poskytuje dětem i hudební nástroje. Několik rodičů se pozastavovalo nad frekvencí zkoušek. Tři zkoušky týdně jim přišly časově příliš náročné. Rodiče poukazovali na vyčerpání jejich dětí. V okolí Klánovic je dostupná celá řada aktivit vhodných pro děti. Nicméně v Klánovicích není možnost aktivit hudebních¹²⁸.

Na prvním setkání byl dětem představen tým lektorů. Nadační fond Harmonie pro klánovický projekt vyslal slovenského houslistu, čechoamerickou violistku a českou violoncellistku. Střídali se dva dirigenti, český s japonským. Tento mezinárodní tým se ujal dvanácti dětí z Dětského domova Klánovice a dalších čtrnácti dětí z Klánovic. Zkoušky byly naplánovány ve velice intenzivním režimu. Zkoušelo se v pondělí a pátek odpoledne, ve středu v podvečer. Zkoušky obsahovaly dvě vyučovací hodiny s pauzou, děti tedy trávily v orchestru přibližně dvě a půl hodiny čistého času. Klánovická základní škola poskytla bezplatně prostory ke zkoušení, ale vzhledem ke značné obsazenosti místností ostatními aktivitami bylo problematické stabilní volné učebny. Při iniciačních jednáních nebyla otázka prostorů ke zkoušení věnována dostatečná pozornost. Vzhledem k nástrojovému obsazení orchestru bylo třeba zkoušet ve třech třídách, z čehož jedna místnost musela pojmout celé těleso. Do Klánovic Nadační fond Harmonie přinesl model, který byl vyzkoušen na ZŠ Kořenského. Děti se sešly minimálně 15 minut před začátkem aktivity. Poté se rozešly po nástrojových skupinách do určených učeben. Každou skupinu vedl jeden lektor. Na začátku zkoušky byla přítomna koordinátorka projektu. Koordinátorkou projektu byla dobrovolnice z řad pedagogického sboru ZŠ Klánovice. Měla za úkol kontrolovat docházku a udržovat komunikaci mezi Nadačním fondem a rodiči. Na počátku projektu v Klánovicích

¹²⁶ Příloha č. 3: *Dohoda o spolupráci*. Při zahájení spolupráce bylo smluveno, že disertační práce bude před samotným odevzdáním předložena vedení Nadačního fondu Harmonie, aby se měl možnost vyjádřit k dosaženým výsledkům. Příloha č. 4: *Protokol o předání disertační práce k připomínkování Nadačnímu fondu Harmonie*

¹²⁷ Tuto akci pořádá klánovická Základní škola každoročně na začátku školního roku. Rodiče a děti mají možnost se seznámit s nabízenými volnočasovými aktivitami v novém školním roce.

¹²⁸ Nejbližší ZUŠ se nachází v přibližně 10 kilometrech vzdálených Horních Počernicích.

na zkouškách byla přítomná i manažerka Nadačního fondu. Manažerka odpovídala na dotazy rodičů ohledně programu. Představila rodičům základní pravidla zkoušek a koncertů. První hodinu zkoušky se lektori věnovali jednotlivým nástrojovým skupinám. Po jedné vyučovací hodině následovala přestávka. Během přestávky se všechny tři nástrojové skupiny přesunuly do volné místnosti s největší kapacitou. Nejčastěji do učebny hudební výchovy. Tato místnost sice byla největší, ale byla v jiném podlaží školy. Také bylo nutno učebnu pro zkoušku připravit.

Děti z Dětského domova zpočátku přijímaly účast v projektu jako další povinnou aktivitu dětského domova. Jejich zkušenost s uměleckou hudbou byla minimální. Zpočátku děti nepřipouštěly možnost, že by se byly schopné na strunné nástroje naučit hrát. Tato nedůvěra panovala mezi laickou i odbornou veřejností. Autor během prvních dvou měsíců projektu mnohokrát odpovídal kolegům, kolegyním a občanům Klánovic, nakolik je jeho duševní rozpoložení v pořádku, protože: děti neumí noty, nástroje zničí, na housle se musí cvičit, nemohou to zvládnout. Po zveřejnění termínu prvního vystoupení nedůvěra ještě vzrostla. Představa dětí vystupujících po dvou měsících v Rudolfinu byla pro mnohé neuchopitelná.

Klíčovou roli v projektu hrály osobnosti lektorů¹²⁹. Byli schopni rychle navázat s dětmi přátelský kontakt a získat důvěru. Výuka byla založená na maximálním přizpůsobení podmínek dětem. V prvních zkoušených skladbách se používala pouze první poloha, na nástrojích byly vyznačeny místa na položení prstů. Lektori dětem způsobem předvádění a sborového opakování umožnili během krátké doby zvládnout naprosté základy hry. Jak se postupně děti zdokonalovaly, začaly se na výuku těšit. Děti z Dětského domova velice rychle navázaly přátelské vztahy s ostatními členy orchestru. Při zkouškách se chovaly dobře. Lektori jasně vymezili pravidla chování, které děti dodržovaly. Měli jsme možnost sledovat průběh zkoušek. Ostatní rodiče se zkoušek neúčastnili. Ačkoli se ze strany vedení Nadačního fondu Harmonie zdůrazňoval sociální aspekt programu, byl zřejmý důraz na hudební složku programu. Sociální aspekt byl většinou zmiňován v souvislosti

¹²⁹ Profesionální hudebníci jsou často vnímáni jako špičkoví specialisté odtržení od reality. ADORNO, Theodor W. *Úvod do sociologie hudby: dvanáct teoretických přednášek*. Musíme však říci, že v případě lektorů Nadačního fondu Harmonie jsme se setkali s vyzrálými osobnostmi.

s bezplatností programu a zapůjčenými nástroji zdarma¹³⁰. Hlavní důraz byl věnován hudbě. Při rozhovorech s rodiči jsme zjistili, že neměli hudební vzdělání. Podle jejich slov hudbu měli rádi. Přáli si, aby jejich děti mohly získat alespoň základy hudebního vzdělání. Můžeme říci, že jsme obeznámeni se systémem výuky hry na smyčcové hudební nástroje. Princip výuky při zkouškách Nadačního fondu byl pro nás překvapením. Pokud jde o standardní metodiku výuky hry na smyčcové nástroje, přístup používaný lektory Nadačního fondu byl založen na odlišných principech.

Na úplném začátku děti do zkoušek chodily bez nástrojů. Nadační fond uzavřel kontrakt s výrobcem hudebních nástrojů. Tato firma dodala zakoupené nástroje se zpožděním. Do té doby se na zkouškách lektoři věnovali především seznamovacím aktivitám. Prezentovali dětem myšlenky programu. Pořádali malá předváděcí vystoupení, aby děti měly možnost si udělat představu, jak hra na nástroj vypadá. Po dodání nástrojů se na zkoušce nástroje rozdělily mezi děti a započalo se s vlastní výukou. Od počátku se zdůrazňovala důležitost prvního vystoupení, které bylo plánované na polovinu listopadu. Děti bylo třeba rychle připravit. Prvním krokem bylo označení struníků, aby děti věděly, kam mají pokládat prsty levé ruky. Děti se neučily notovému zápisu. Znalost not nebyla vyžadována. Notové party byly upraveny tak, aby dětem bylo jasné, na které struně mají vést smyčec a jaký prst mají stisknout. Problematika držení smyčce byla dětem předvedena na příkladu lektorů. Lektoři dětem předváděli, jak je třeba vést smyčec. Je třeba zdůraznit, že se nevěnovala pozornost čtení notového zápisu. Lektoři dětem předváděli úsek po úseku, co mají na svoje nástroje zahrát. Po častém opakování děti byly schopné požadované skladby zahrát. Po hodině zkoušení po nástrojových sekcích se děti sešly na hodinu společné hry. Na druhé části zkoušky iniciativu od lektorů převzal dirigent. Lektoři posílili jejich nástrojové skupiny a svojí hrou podporovali herní projev dětí. Dirigent děti motivoval nadšenému výkonu. Je třeba říci, že děti se nechaly entuziasmem lektorů a dirigenta strhnout a hrály s velkým nadšením. Po zkoušce se nástroje uzavíraly do školou přidělené místnosti. Posléze se však dětem nástroje zapůjčily domů.

¹³⁰ Příloha č. 5: *Smlouva o výpůjčce*. Zde je třeba vyzdvihnout kvalitu nástrojového vybavení. Nadační fond Harmonie zajišťoval nejen samotné nástroje, ale poskytoval i běžný udržovací servis, jako je údržba smyčce, ostrušení a pravidelné kontroly u houslaře.

První veřejné vystoupení orchestru Nadačního fondu bylo na koncertě ke Dni studentstva¹³¹. Orchester se představil spolu s Letním orchestrem mladých a Orchestrem Trmickus. Koncert proběhl 17. listopadu 2015 ve Dvořákově síni pražského Rudolfinu. Orchester předvedl Allegro Shin'ichi Suzukiho a Fiddle-de-dee Andrea Holzer– Rhonberga. Koncert přenášel Český rozhlas. Před koncertem panovala značná nervozita, děti neměly zkušenost s vystupováním na veřejnosti. Nedovedly si představit samy sebe v koncertním sále ne v hledišti, ale na podiu. Před koncertem byla generální zkouška, kde se spojily oba orchestry. Pro děti z Dětského domova Klánovice bylo překvapením, kolik rozdílných národností a barev pleti s nimi sdílí podium¹³². Koncert samotný byl úspěšný. Děti odcházely z podia a jejich nejčastější reakce bylo šťastné překvapení z úspěchu. Obdržely totiž bouřlivé ovace publika. Koncert v Rudolfinu byl zlomový okamžik pro přístup pedagogické i laické veřejnosti k projektu. Když se na vlastní oči přesvědčili, že děti z orchestru dokázaly během extrémně krátké doby zvládnout hudební nástroje, změnili svůj názor na celou myšlenku Nadačního fondu Harmonie.

Skladby nazkoušené pro koncert v Rudolfinu orchestr použil k dalším vystoupením. Následovalo vystoupení na benefičním koncertě Ivo Kahánka v Betlémské kapli a dva vánoční koncerty. Na tyto akce se děti už vyloženě těšily. Vzrůstala jim kredibilita mezi spolužáky i mezi pedagogickým sborem. Děti z Dětského domova dále zahrály na vánoční besídce domova. Odešly dvě nejmladší děti, nebyly schopné vzhledem k hyperkinetickému syndromu udržet pozornost. Další tři dívky ukončily docházku z důvodu přípravy na přechod na střední školy. Orchester během školního roku 2015/16 absolvoval celkem deset veřejných vystoupení¹³³. Vrcholem celého školního roku byla účast vybraných členů orchestru na celosvětovém setkání těles inspirovaných programem El Sistema Side by Side ve Švédsku.

El Sistema Europe pořádá setkání pro programy, které se hlásí k programu El Sistema každoročně setkání ve Švédsku. Zde v Göteborgu se tradičně v měsíci červnu setkávají mladí

¹³¹ Příloha č. 6. *Program koncertu v Rudolfinu*. Je třeba říci, že po propagační stránce odváděl Nadační fond Harmonie kvalitně odvedenou práci. Vystoupení byla dobře propagovaná, Nadační fond Harmonie využívá možnosti nabízené současnými možnostmi internetu, například intenzivně pracuje se sociálními sítěmi.

¹³² V orchestru působícím na ZŠ Kořenského v době zahájení spolupráce působily děti sedmi různých národností.

¹³³ Příloha č. 7. *Seznam vystoupení ve školním roce 2015/2016*. Seznam vystoupení v dalších školních rocích nepřikládáme, protože zastoupení dětí z Dětského domova Klánovice v projektu již tou dobou nebylo velké. Nicméně děti velice rychle zvládly rozsáhlý repertoár. Příloha č. 8 *Repertoár orchestru Nadačního fondu Harmonie, od října 2015 do prosince 2016*

hudebníci, které spojuje myšlenka programu El Sistema. Pro tuto akci byly vybrány tři děti z Dětského domova Klánovice. Celkově odletělo patnáct dětí, tři lektoři, manažerka projektu a autor. Toho manažerka projektu požádala o výpomoc ve skupině druhých houslí. Autor obdržel nástroj a získal jedinečnou možnost se osobně zapojit do hudebních aktivit ve Švédsku. Po příletu do Göteborgu se orchestr ubytoval ve třídě tamního gymnázia. Zde bydlela převážná část účastníků. Hovořilo se o 600 mladých hudebnících. Překvapivě česká výprava patřila mezi nejpočetnější mimošvédské soubory. Celá akce byla náročná na koordinaci. Děti byly rozděleny do tří výkonnostních úrovní. Česká delegace byla v nejnižší úrovni¹³⁴. Další dva dny probíhaly intenzivní dvoufázové zkoušky. Kopírovaly nám známý model. Nejprve se zkoušelo po sekcích, odpoledne se děti sešly ke zkoušce orchestrální. Souběžně probíhal doplňující program. Celé setkání Side by Side 2016 směřovalo k závěrečnému koncertu. Děti se převlékly do jednotných triček s logem setkání¹³⁵ a ve vyprodané sportovní hale předvedly nacvičený program. Reakce publika byly velice vstřícné. Postupně vystupovaly vyšší úrovně dětí a závěrečné skladby již hrála skupina nejzdatnějších dětí za pomoci göteborgských filharmoniků. Po koncertě následoval volný program a následující den se odlétlo domů. Pro děti z Dětského domova Klánovice to byl silný zážitek¹³⁶. Všichni tři účastníci göteborgského setkání v orchestru Nadačního fondu Harmonie setrvali¹³⁷. Poslední akcí školního roku byl Open air koncert na Střeleckém ostrově. Zde se setkaly oba pražské orchestry, které byly posíleny o hráče z řad dobrovolníků, převážně studentů pražské konzervatoře. Na koncertě vystoupil patron programu Ivo Kahánek a promluvila Simona Stašová. Koncert sklidil úspěch. Na konci školního roku 2015/2016 působilo v orchestru pět dětí z Dětského domova Klánovice. Z ostatních členů orchestru odešel pouze jeden žák.

¹³⁴ Podle slov účastníků setkání byla úroveň českých dětí značně podhodnocena. Hovořili jsme s několika vedoucími jednotlivých národních výprav. Jednoznačně byli udiveni jak velikostí české výpravy, tak i kvalitou herního projevu dětí z Nadačního fondu Harmonie.

¹³⁵ GÖTEBORGS SYMFONIKER, 2019 *Children and Young People, Side by Side by El Sistema* V roce 2016 byla barva setkání růžová, pro rok 2017 rozzářil Göteborg světle zelená barva triček zúčastněných dětí. Celá akce je směřována k roku 2021, kdy město slaví 500. výročí založení.

¹³⁶ Při rozhovorech s dětmi často zaznívala jejich lítost, že nebyly kvalitně vybaveny po jazykové stránce. Děti nemluvily anglicky. Tentýž výstup, tedy uvědomění si nezbytnosti výuky cizího jazyka díky hudbě, jsme zaznamenali i ve zmíněné autorově bakalářské práci.

¹³⁷ EL SISTEMA SWEDEN, *Side by Side*. Setkání je precizně připravené a tamní veřejností vnímané jako obohacení kulturního života Göteborgu. Setkali jsme se pouze s pozitivními ohlasy. Musíme konstatovat, že přístup k programu El Sistema je ve Švédsku jednoznačně pozitivní. Zejména je vnímán inkluzivní potenciál projektu.

3.4.2 Školní rok 2016/2017

Další školní rok působení Nadačního fondu Harmonie v Klánovicích byl poznamenán malou účastí dětí z Dětského domova Klánovice. Do nového školního roku nastoupili všichni tři účastníci švédského zájezdu a další dvě děti. Nepodařilo se nám rozšířit členskou základnu, ačkoli jsme se o to všemožně snažili. Ze strany Nadačního fondu Harmonie bylo Dětskému domovu Klánovice vyčítáno, že projektu nevěnuje dostatečnou pozornost a vzhledem k odlivu dětí z Dětského domova odcházejí sponzoři. Nadační fond přinesl do nového školního roku inovaci v podobě přípravné třídy. V minulém školním roce totiž Nadační fond ve snaze naplnit orchestr nabídl členství dětem bez věkového limitu. To mělo za následek, že původní orchestr byl obsazen především žáky druhého stupně. Nadační fond však plánoval cílit na mladší děti. V roce 2016/2017 se podařilo naplnit přípravnou skupinu mladších dětí. Pro tyto děti byl připraven odlišný program, než jaký byl dětem nabízen minulý rok. Nadační fond Harmonie se inspiroval ve Venezuele, kde si děti nejprve vyrobí svůj nástroj z lepenky. Idea je taková, že během výroby nástroje se dítě seznámí se základními poznatky o nástroji, a především se bude těšit na nástroj opravdový. Měli jsme možnost proces výroby lepenkových nástrojů pozorovat. Lektori opravdu s dětmi vyráběli lepenkové nástroje a na dětech bylo evidentní, jak se těší na den, kdy obdrží nástroje reálné. V den předání opravdových nástrojů se děti radovaly a s výrazem spokojenosti si odnášely k pultům nástroje.

Souběžně s přípravnou třídou běžel orchestr dětí z minulého roku. Představa byla taková, že se v přípravné třídě budou děti připravovat do úrovně, kdy budou moci přejít do hlavního orchestru. Zkoordinovat dva zkoušející orchestry ve dvou odlišných lokalitách Prahy se ukázalo jako velice náročné. Několik lektorů odešlo z Nadačního fondu. Manažerka projektu zmiňovala nároky, které na řadové lektory kladlo vedení Nadačního fondu. Všichni lektori měli ještě další umělecké povinnosti. Postupně se měnil vztah mezi Nadačním fondem Harmonie a Dětským domovem Klánovice. Základní třetí plochou byl rozdílný pohled na edukaci a výchovu dětí se specifickými potřebami¹³⁸. Nicméně program samotný běžel podle

¹³⁸ Zcela chápeme odlišné nazírání na problematiku. Je obtížné nalézt průnik mezi paradigmaty hudební výchovy, speciální pedagogiky a sociální práce. Každá z vědních oblastí má svůj vlastní jazyk a velice často se stává, že mezioborová spolupráce je nemožná právě kvůli rozdílnosti v jazykových kódech. Nezapomeňme také na skutečnost, že děti z Dětského domova Klánovice pocházejí z rodin s nízkým sociokulturním statutem. Můžeme chtít po těchto dětech, aby nám rozuměly, když selhává porozumění mezi vzdělanými odborníky?

schématu z loňského školního roku. První prezentace orchestru proběhla opět na veletrhu kroužků, první vystoupení bylo po dvou měsících zkoušení. Nejintenzivnější vystupování orchestr měl v čase Vánoc. Po Novém roce se začalo zkoušet na další göteborgské setkání Side by Side 2017. Toho se již ale zbylé děti z Dětského domova neúčastnily. V Nadačním fondu Harmonie proběhly personální změny. Z důvodu odlišných pohledů na uchopení a prezentaci programu odešla původní manažerka. Poslední vystoupení, na kterém účinkovaly děti z Dětského domova Klánovice, byl tradiční Open air koncert 2017 na pražském Střeleckém ostrově. Do konce roku 2016/2017 z orchestru Nadačního fondu Harmonie odešly všechny zbývající děti.

3.4.3 Školní rok 2017/2018

Školní rok 2017/2018 byl posledním rokem, kdy dítě z Dětského domova Klánovice působilo v orchestru Nadačního fondu Harmonie. Poslední chlapec nastoupil do orchestru na začátku školního roku. Zapojil se do výroby lepenkových nástrojů v přípravné skupině. Jeho choroba mu neumožnila v programu setrvat. V Domově mezi dětmi o členství v orchestru nebyl zájem. Po několika setkáních s manažerkou Nadačního fondu Harmonie se tedy spolupráce mezi Dětským domovem a Nadačním fondem Harmonie ukončila. Tak jako na začátku spolupráce tak i konec proběhl v konstruktivní atmosféře. Nebyla vypracována žádná dohoda o ukončení. Projekt však běží nadále na Základní škole Klánovice. Je sjednaná dohoda, že v případě zájmu ze stran dětí z Dětského domova Klánovice je orchestr připraven děti přijmout. Je třeba zdůraznit ochotu Nadačního fondu Harmonie pokračovat ve spolupráci.

Častým předmětem diskuzí mezi námi a Nadačním fondem Harmonie byla absence zájmu o program ze strany Dětského domova Klánovice. Nadační fond se odvolával na nízké počty dětí z intaktní populace, které z orchestru odešly. Poukazovali jsme na prokazatelné výsledky a nabízeli jsme Nadačnímu fondu pomoc při hledání cesty k další spolupráci. Navrhli jsme model, kdy by se děti z Dětského domova spojily do zájmového kroužku, který by jim umožnil se připravovat podle jejich možností a schopností. Příprava by směřovala k vystoupení společně s orchestrem Nadačního fondu Harmonie. Tím by byla zachována kontinuita spolupráce. Nadační fond by mohl stále prezentovat sponzorům, že spolupracuje se sociálně slabými dětmi z prostředí dětských domovů. Především by se pro děti

z Dětského domova neuzavřela možnost čerpat benefity z programu Nadačního fondu. Tuto možnost jsme několikrát nabízeli Nadačnímu fondu Harmonie, odpovědi jsme se však nedočkali. Během celého roku jsme dále nabízeli Nadačnímu fondu Harmonie k použití publikační výstupy z vědeckých konferencí a z jiných akcí. Ačkoli v publikačních výstupech byl Nadační fond Harmonie hodnocen pozitivně, nebylo Nadačním fondem nic využito. Diskuze nad možnostmi modifikace programu nebyla zahájena. Nadační fond Harmonie se odkazuje na výsledky programu El Sistema v zahraničí a nehodlá na svém způsobu distribuce programu nic měnit.

Přes všechny úspěchy žádné z dětí z Dětského domova Klánovice v orchestru nepůsobí. Děti z běžných prostředí však v orchestru zůstávají nadále. Několik také ukončilo docházku, většinou se jednalo o případy stěhování rodiny, nebo přestup na víceleté gymnázium. Bylo by chybou se domnívat, že děti z běžných rodin nezažívají ve svých životech podobné potíže, jako děti z Dětského domova. Jako příklad můžeme použít dvě žákyně ZŠ Klánovice. Byly spolužačky, dnes jsou již studentkami středních škol. Obě dvě zažily zkušenost se šikanou. Jedna dívka je integrovanou žákyní, vzhledem k jejím specifickým zrakovým potřebám. Podle dívek i jejich zákonných zástupců bylo členství v orchestru zlomovým okamžikem ve studentčiných životech. Měly šanci si vybudovat sebevědomí, zlepšily si sociální status ve třídním kolektivu. U obou nastalo prudké zlepšení školního prospěchu. Obě uspěly u přijímacích přehrávek na Základní uměleckou školu. Jedna dokonce konzultovala na Deylově konzervatoři pro zrakově postižené. Podle profesora tohoto ústavu by mohla během několika let dosáhnout takové úrovně hry na housle, která by jí umožnila se pokusit na této umělecké škole o přijetí. Ukazuje se, že hudební aktivity založené na programu El Sistema mohou přivést do mainstreamového hudebního školství mnohé talenty. Další umělecký rozvoj výše uvedené studentky je pozorován se značnými očekáváními. Ačkoli spolupráce mezi Dětským domovem Klánovice a Nadačním fondem Harmonie je v současnosti pozastavena, dopad hudebních aktivit na děti žijící v Dětském domově Klánovice je nesmírný, jak bude dále popsáno v oddíle disertační práce věnujícímu se kazuistikám zapojených dětí. Nadační fond Harmonie se zhostil výzev plynoucích s distribucí hudebních aktivit pro děti z Dětského domova Klánovice se ctí a dosáhl na poli rozvoje hudební výchovy pro bio-psycho-sociálně ohrožených dětí výrazných úspěchů. Vzhledem k rozsahu specifických potřeb dětí z Dětského domova Klánovice je třeba zdůraznit, že Nadační fond Harmonie zvládl práci s velice náročnou

klientelou. Podobný projekt nemá v rámci programu El Sistema obdoby v celosvětovém měřítku. Ano, program El Sistema se snaží zlepšit situaci sociálně potřebných. Nicméně je třeba si uvědomit, že děti z Dětského domova Klánovice jsou skupina dětí, které propadly síti sociálního systému. Děti z Dětského domova Klánovice nejsou tedy pouze sociálně potřebné, jsou sociálně narušené a vyloučené. Práce s těmito dětmi je velice náročná a přináší sebou značné nároky na všechny aktéry edukačního procesu. Můžeme se sekat s hudebně výchovnými projekty pro různé skupiny znevýhodněných dětí¹³⁹. Stavíme se k podobnému uchopení hudební výchovy kriticky, protože děti ze znevýhodněných skupin se ještě více separují od intaktní společnosti. Nadační fond Harmonie přistupoval k dětem z Dětského domova Klánovice jako k dětem z intaktní populace. Mohly se tedy při hudebních aktivitách setkat děti bio-psycho-sociálně ohrožené a narušené s dětmi z intaktní populace. Proto byl projekt spolupráce Nadačního fondu Harmonie s Dětským domovem Klánovice pro všechny zapojené strany značným přínosem.

3.5 Kazuistiky dětí

V následující kapitole nabídneme jedinečný soubor kazuistik všech dětí z Dětského domova Klánovice, které byly zapojeny v projektu Nadačního fondu Harmonie. Každá z kazuistik je vypracována na základě pedagogické dokumentace a osobních materiálů dětí. K těmto důvěrným materiálům mají přístup pouze zaměstnanci Dětského domova Klánovice. Pro kohokoli jiného jsou naprosto nedostupné. Kazuistiky jsou vypracovány podle jednotného schématu. Nejprve popíšeme rodinnou anamnézu a důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy. Následovat bude osobní anamnéza spojená s anamnézou školní. Na tento úvod naváže anamnéza hudebně výchovná, kde popíšeme pozorování dítěte v projektu Nadačního fondu Harmonie. Poté se budeme věnovat reakcím dítěte na dotazy spojené s členstvím v orchestru. V kazuistice bude prostor i pro popis zdůvodnění ukončení členství v orchestru. Děti budou dotazovány po dobu tří let na otázky s tematikou hudební výchovy. Rozhovory budou volné. Využití strukturovaných i polostrukturovaných rozhovorů jsme zavrhlí s ohledem na negativní zkušenosti dětí

¹³⁹ Například na Slovensku běží velice kvalitní projekt v Dětském domově Necpalech. S doktorem Michalcem, který tento projekt vede, se v současnosti domlouváme na možné spolupráci. DĚTSKÝ DOMOV NECPALY, *Fénix- smerem ke svetu*. V České republice je pravidelně pořádáno mnoho akcí pro děti z dětských domovů. Jmenujme například Nejlepší koncert. FEDERACE DĚTSKÝCH DOMOVŮ, *Nejmilejší koncert*.

s předchozími dotazníkovými šetřeními. Jejich odpovědi nám umožní vyhodnotit vliv hudebních aktivit na tuto specifickou skupinu dětí. Dětský pohled na věc bude doplněn informacemi od pedagogických pracovníků Dětského domova Klánovice a pedagogů škol, které děti navštěvovaly. Všichni byli požádáni o souhlas a všichni tento souhlas udělili. Opět zdůrazňujeme skutečnost, že dbáme na ochranu osobních údajů. Jména zapojených dětí jsou nahrazena označením chlapec, nebo dívka. Neuvádíme přesný věk dítěte. Vyjma klánovické základní školy neuvádíme lokalitu ostatních základních, speciálních, nebo praktických škol, které děti navštěvovaly. Informace v kazuistikách i v celé disertační práci jsme konzultovali s odborníky na ochranu osobních údajů. Nemůžeme čtenáři nabídnout fotodokumentaci projektu z bohatého autorova archivu, porušili bychom tak zákonnou povinnost dodržovat ochranu osobních dat¹⁴⁰. Absence přílohového materiálu je sice pro disertační práci ochuzením, věříme však, že materiál obsažený v kazuistikách dětí poskytne dostatek materiálu. Snažili jsme se o objektivní přístup. Jsme si ale vědomi, že naše interpretace je ovlivněna našimi životními zkušenostmi, našimi osobnostmi, našimi očekáváními.

- Chlapec A

Hoch pochází z rozvrácené nekompletní rodiny. Hlavním vychovatelem byla matka. Matka nebyla schopná poskytnout chlapci potřebné výchovné mantinely. Chlapec začal mít potíže s docházkou do školy a postupně se začaly projevovat negativní modely rizikového chování. Objevovalo se záškoláctví, prospěch se rapidně zhoršoval. Byla nařízená ústavní výchova. Chlapec přišel do Dětského domova Klánovice s velice špatnou pověstí. Dostupná dokumentace vykreslovala hochu jako agresivního asociála, který naprosto odmítá tolerovat sociální normy. Chlapec byl přidělen na rodinnou skupinu, na které převažovali mužští vychovatelé. Toto rozhodnutí se ukázalo jako velice šťastné. Kolegové byli schopni chlapci nabídnout dominantní mužské vzory. Chlapec velice rychle navázal s vychovatelem pevné a přátelské vztahy. Ačkoli jsme vzhledem k jeho diagnóze očekávali značné kázeňské

¹⁴⁰ U dětí z Dětského domova Klánovice je situace s ochranou osobních dat mnohem komplikovanější než v případě dětí z intaktní populace. Zákonní zástupci velice často nespolupracují, nebo je není možné dohledat. Dětský domov ve většině případů není soudem stanoven jako zákonný zástupce. Z tohoto důvodu není tedy možné uvést jakékoli osobní informace, protože by jejich zveřejnění nebylo podloženo souhlasem zákonného zástupce. Snaha o uchování naprosté anonymity je zcela opodstatněná. Je všeobecně známo, že právě děti z bio–psycho–sociálně ohrožených prostředí jsou často oběťmi sexuálního a jiného zneužívání. Tento patologický proces je často spuštěn právě únikem důvěrných informací, které jsou následně zneužity k vydírání.

potíže, na jeho rodinné skupince se chlapec choval velice dobře. Problémy však nastaly v základní škole. Hoch byl žákem posledního ročníku základní školy. Od prvních dní jeho školní docházky měl problémy s pedagožkami. Odmítal přijmout ženskou autoritu. Prezentoval se jako dominantní osobnost, která se nebude podřizovat osobě opačného pohlaví. Chlapec měl velice špatný prospěch a značně problematické chování. Kolegové se snažili hoča motivovat ke změně chování. Problém byl, že děvčata chlapcova věku jeho k ženám přezíravé chování považovaly za velice přitažlivé. Mladík se stavěl do role rebela, pro kterého neplatí jakákoli pravidla. Ačkoli jsme byli varováni, nabídli jsme chlapci možnost členství v orchestru Nadačního fondu Harmonie.

Hoch si zvolil jako nástroj housle. Na housle nikdy nehrál. Nicméně při rozhovorech několikrát zmínil svého dědečka, který s hudebními nástroji obchodoval. Chlapec se skutečně přesně orientoval v terminologii nástroje. Oproti ostatním věděl, co znamenají výrazy hmatník, struník, doladovače. Zkušenosti s umělé hudbou neměl. Ale jinak hudba byla již od příchodu do Dětského domova Klánovice hlavním hochovým koníčkem. Věnoval se moderní taneční hudbě. Z počátku pouze v pasivní formě, poslouchal současné populární interprety a shromažďoval diskografii. Následně začal působit jako DJ na různých akcích Dětského domova Klánovice. Ačkoli chlapec neměl hudební základy, byl schopen komponovat krátké skladby v různých stylech moderní taneční hudby. Všechny finanční prostředky investoval do počítačové techniky, reproduktorů a mixážních pultů. Podle jeho vlastních slov čas strávený při skladbě mu napomáhal k uklidnění. V orchestru Nadačního fondu Harmonie působil na postu koncertního mistra. Zvládnutí požadované úrovně hry na housle chlapci nečinilo žádné potíže. Lektori často poukazovali na jeho přirozené držení houslí. Měl správný úchop levé ruky. Překvapivě i vedení smyčce bylo správné. Zvládl velice rychle požadované skladby. Podle vyjádření lektorů byl mladý muž evidentní talent. K hudebnímu nadání byl mladík disponován i fyzicky. Jeho dlaně byly zcela kvadratické. Prsty nebyly dlouhé, byly značně bohaté na svalovou hmotu. Prsty byly zakončeny rozšířenými konečky, nehty byly zapuštěny hluboko pod okraj prstu. Malíčky měl velice vyvinuté, končily na úrovni poloviny posledního článku prsteníku. Lektori hodnotili hochovu ruku jako ideální pro hru na housle. Během zkoušek orchestru působil spokojeným dojmem. Reagoval velice klidně na autoritu lektorů. Právě jeho dobré chování v orchestru udivovalo všechny pedagogy základní školy, kteří znali hochovy výchovné problémy.

Chlapec dokonce několikrát pedagogovi fyzicky vyhrožoval při výuce. Podobné incidenty v orchestru nikdy nenastaly.

Ačkoli v případě chlapce s diagnózou poruch chování jsme neočekávali úspěšné zapojení do projektu, výsledky byly překvapivě pozitivní. Chlapec se aktivně začlenil do orchestru. Velice rychle zvládl požadovanou úroveň hry na nástroj. Zejména profitoval z veřejných vystoupení. Velice se zklidnil, upravil svoje chování. Podle jeho vlastních slov největší benefit z orchestru představovalo prostředí, kde měl možnost se prezentovat v pozitivním světle. Problém ale spatřoval v nutnosti pravidelného zkoušení. Odešel na vlastní žádost, ale na svoje členství v orchestru neustále vzpomíná. Hudbě se věnuje nadále. V rozhovorech uvedl, že členství v orchestru Nadačního fondu Harmonie ho motivovalo k dalšímu hudebnímu rozvoji. Mezi lektory byl velice oblíben. Svoji přirozenou autoritu uplatnil i na postu koncertního mistra. Na zkoušky se velice těšil. Jeho účast v orchestru zvedla na základní škole vlnu zájmu o program mezi pedagogickým sborem. Pedagogové totiž chlapce znali jako vysoce problémového žáka. Při rozhovorech učitelé často zdůrazňovali, že naprosto nechápou, že je v prostředí orchestru klidný a vyrovnaný žák. Po odchodu z orchestru hoch udržoval kontakty jak s lektory, tak i se členy orchestru. V současnosti je mladík v tíživé životní situaci. Ačkoli dokončil povinnou školní docházku, nebyl schopen nastoupit na učiliště. Protože dovršil 18 rok života a nebyl studentem, odešel z Dětského domova Klánovice zpět do svého původního rodinného prostředí. Z dostupných informací nepracuje, páchá drobnou kriminalitu a experimentuje s návykovými látkami. Byl již několikrát vyšetřován Policií ČR pro drobné kriminální delikty. Po svém odchodu chlapec s Dětským domovem Klánovice přerušil jakékoli kontakty.

- Chlapec B

Chlapec B hrál na housle. Přišel do Dětského domova Klánovice spolu se svojí sestrou Dívkou F. Důvodem jejich umístění byla situace jejich matky, která byla ve výkonu trestu. Otec s rodinou nežil. Před odchodem do vězení matka zcela nezvládala rodinnou situaci, výchova ležela na bedrech babičky. Hoch přišel do Dětského domova Klánovice s mnoha výchovnými problémy. Největší potíže chlapci způsoboval hyperkinetický syndrom. Ačkoli byl diagnostikován již v předškolním věku, nebyly mu poskytnuty potřebné podmínky. Po příchodu do Dětského domova jsme po poradě s odborníky vysadili medikaci. Toto se projevilo v nárůstu výchovných problémů v základní škole, kde chlapec navštěvoval

poslední ročník prvního stupně. Jeho nepozornost a neklid se nám částečně podařilo kompenzovat zajištěním dostatečných pohybových aktivit, při kterých měl možnost se vybit. Chlapec je velice selektivní při výběru autorit. Preferuje mužské vychovatele, s pedagožkami ve škole měl vždy problémy. Nebyl agresivní, ale byl často extrémně vulgární. Byl mu přidělen asistent pedagoga. Nicméně ani toto podpůrné opatření nemělo žádoucího účinku. Prospěch zůstal v pásnu podprůměru a chování se taktéž nezlepšilo.

Hoch v orchestru Nadačního fondu Harmonie hrál na housle. Chlapec se do orchestru přihlásil na popud jeho kmenového vychovatele. Od samotného začátku jasně prohlašoval, že hudbu rád nemá, naprosto ho nezajímá a v orchestru je jen aby splnil přání svého vychovatele. V jeho rodině nikdo neměl zkušenosti s artificální hudbou. Chlapec se sám prezentoval jako sportovec a budoucí fotbalista. Během zkoušek dával ostentativně najevo nezájem o hudební aktivity. Nohy si dával na lavici, naprosto zřetelně nechtěl být součástí hudebního procesu. Vyrušoval a k připomínkám lektorů se vyjadřoval s despektem. Na zkoušky jej bylo třeba osobně dovést. Chlapec se snažil zkouškám vyhnout. Vychovatelé jeho rodinné skupiny spolupracovali a včas chlapce na blížící se zkoušku upozorňovali. Hoch však nehodlal změnit svůj názor na hudbu, kterou pro něj symbolizoval orchestr. Na zkoušce o pauze položil housle na samý kraj stolu a podle přítomných dětí nástroj postrčil, až housle spadly na podlahu. Zlomila se kobylka. Chlapec tuto příhodu komentoval slovy: „O nic nejde, byl to jenom kus dřeva.“ Lektori byli zděšeni. Nicméně z incidentu nevyvodili pro hochu následky. Mladík po této zkoušce oznámil svému vychovateli, že do orchestru chodit nebude. Po zralé úvaze jsme trvali na tom, aby svůj záměr oznámil osobně zástupcům Nadačního fondu Harmonie. Toto odmítl a po vyhrocené debatě upadl do afektu, který vyřešil útekem do pokoje. Situaci jsme vyhodnotili a na hochově osobním ukončení docházky jsme netrvali.

U chlapce byla zřejmá nechuť k hudebním aktivitám. S lektory Nadačního fondu Harmonie jsme diskutovali nutnost tolerance k faktu, že některé děti hudbu jednoduše odmítají. Je pravdou, že chlapec byl velice náročný žák. Byl diagnostikován s ADHD. Choval se značně rizikově a jeho modely rizikového chování přerůstaly do poruch chování. Lektori na podobné děti nebyli naprosto připraveni. V orchestru ZŠ Kořenského děti s diagnózou ADHD nepůsobily. Snažili jsme se lektorům nabídnout naše zkušenosti s pedagogickou prací s podobnými dětmi. Naše nabídka nebyla akceptována.

Nicméně manažerkou Nadačního fondu Harmonie byl vznešen požadavek, aby na zkouškách orchestru v případech, že dítě se nechová standardně, byl přítomen zaměstnanec Dětského domova Klánovice. Ukázalo se, že chlapec nebyl jediným náročným dítětem, což popíšeme později. Hoch po odchodu z orchestru pokračoval v upevňování svých negativních modelů chování. Několikrát bylo nutno požádat o pomoc Středisko výchovné péče o ambulantní pobyt. Zlepšení nenastalo. V současnosti se uvažuje o přesunu chlapce do jiného školského zařízení, které by bylo schopné nabídnout chlapci vhodnější prostředí.

- Chlapec C

Chlapec hrál na housle. Přišel do Dětského domova Klánovice z nekompletní rodiny. Hlavním vychovatelem byla matka, otec s rodinou nežil. Matka nebyla schopná chlapce vychovávat. Byla nezaměstnaná, s velice nízkým sociálním statusem. Rodina žila na ubytovnách, často se stěhovala. Matka podněcovala chlapce k drobným krádežím a nedohlížela na školní docházku. Chlapec přišel do Dětského domova Klánovice bez základních sociálních a edukačních kompetencí. Dlouhá doba citové deprivace se na chlapci projevila jeho odtažitým chováním. Navštěvoval základní školu praktickou, kde mnoho přátel neměl. Na rodinné skupince se spíše stranil ostatních. Poměrně dobré vztahy měl již před nástupem do orchestru Nadačního fondu Harmonie s dívkou H a s dívkou J. Byl to chlapec velice jemného zjevu. Intonace jeho hlasu byla spíše dívčí. Občas se líčil a prezentoval se jako dívka. Často se stával terčem posměchu ostatních dětí. Jeho prospěch na základní škole praktické byl dobrý. Velkou část svého volného času chlapec trávil na sociálních sítích. Další zájmy neměl.

V orchestru Nadačního fondu Harmonie hrál na housle. V hochově rodině nikdo zkušenosti s uměleckou hudbou neměl. Chlapec sám nikdy na žádný nástroj nehrál. Hudební výchova jej nebavila. Do orchestru jej přihlásila jeho vychovatelka. Chlapec byl ve skupině druhých houslí. U pultu seděl se zrakově postiženou integrovanou žačkou místní školy. Vyjma dětí z Dětského domova nikdo nevěděl, že navštěvuje základní školu praktickou. Lektori tuto skutečnost nepovažovali za relevantní program. Chlapec se v orchestru prezentoval jako klidný a slušně vychovaný chlapec. Rychle navázal přátelské kontakty s ostatními dětmi. Zejména si oblíbil svoji zrakově postiženou spoluhráčku. Požadovanou techniku hry na housle zvládl velice rychle. Jako ostatní děti notový zápis nečetl. Při pozorování při hře na housle se jevil velice uvolněně. Při rozehrávacích aktivitách se

zapojoval aktivně. Pohledově jeho herní projev odpovídal ostatním dětem. Smyčec vedl požadovaným směrem, nesprávný smyk jsme u chlapce pozorovali výjimečně. Měli jsme možnost pozorovat jeho hru na housle i v prostředí Dětského domova. V Domově chlapce vychovatelé motivovali k pravidelné přípravě. Chlapec na tyto snahy reagoval sice neochotně, ale většinou byl schopen cvičit. Je třeba zdůraznit, že cvičením u chlapce označujeme časový interval přibližně 15 minut, při kterých si přehrával skladby, které hrál v orchestru. Vychovatelé na jeho skupině se v otázkách hudební výchovy naprosto neorientovali. Nicméně několikrát zdůrazňovali skutečnost, že v jeho případě je vysloveně úspěchem chlapce přimět k jakékoli aktivitě. U chlapce nastaly potíže s docházkou v momentě, kdy se do výchovy zapojila matka. Hoch na žádost matky získal možnost dlouhodobé povolenky k pobytu u ní. Základní podmínkou bylo setrvání u všech školních i mimoškolních aktivit. Toto bylo matkou přislíbeno. Nicméně již při první návštěvě chlapec na orchestrální zkoušku nedorazil. Kontaktovali jsme matku. Ta se omlouvala a slibovala nápravu. Sliby nedodržela. Nastala tedy situace, že jeden týden chlapec chodil na všechny zkoušky, ale další týden měl tři absence. Toto se nelíbilo manažerce Nadačního fondu. Několikrát nás kontaktovala a poukazovala na nezbytnou pravidelnou docházku. Snažili jsme se vysvětlit situaci. Narazili jsme na odlišné názory Nadačního fondu. Pokoušeli jsme se požádat o výjimku, aby chlapec mohl navštěvovat orchestr alespoň během jeho pobytu v Dětském domově. Poukazovali jsme na fakt, že samotný program El Sistema je především sociální. U hocha se neočekávaly hudební výsledky, ale po sociální stránce jsme pozorovali značné zlepšení. Proto jsme doufali, že nám bude umožněno v docházce pokračovat. Výjimku mladík neobdržel, a nakonec z orchestru odešel.

Chlapec z programu Nadačního fondu Harmonie profitoval především po sociální stránce. Podle jeho slov jej hudební složka programu nezajímala, ale oceňoval možnost kontaktu s ostatními dětmi. Vychovatelé upozorňovali na skutečnost, že hoch na zkoušky orchestru nechtěl chodit, ale když se ze zkoušek vrátil, hovořil o čase stráveném hudebními aktivitami nadšeně a se zájmem. Chlapec z Dětského domova Klánovice odešel zpět ke své matce. Podle dostupných informací se zcela začaly opakovat negativní modely chování, které původně vedly ke chlapcovu umístění do Dětského domova.

- Chlapec D

Chlapec pochází z nekompletní rodiny. Označuje se jako Rom. Matka často střídá partnery, není schopna setrvat v delším vztahu. Má tři děti, z toho dvě v ústavní péči. Naprosto nejví zájem o výchovu dětí. Toto se odrazilo na zdravotním stavu chlapce. Ačkoli byla matka několikrát upozorněna na potřebu návštěvy lékaře, několik let s hochem žádnou odbornou pomoc nevyhledala. Zdravotní stav hocha se tedy zhoršoval až do stavu, kdy byla nutná transplantace vnitřního orgánu. Teprve tehdy zakročil OSPOD a chlapci byla nařízena ústavní výchova. Chlapec je dítě, které značnou část svého života trávil v nemocničním prostředí. Zde si osvojil vysokou verbální gramotnost. Bohužel jeho slovní projev nekoresponduje se znalostmi. Vzhledem ke svému zdravotnímu stavu je velice často hospitalizován. Základní škola vychází zcela vstříc jeho specifickým vzdělávacím potřebám, má asistenta pedagoga.

Chlapec byl vzhledem k jeho zdravotnímu stavu specifický člen orchestru Nadačního fondu Harmonie. Do orchestru přišel již v závěrečné fázi projektu. Vybral si violu. Podle jeho slov velká viola působila zajímavě vzhledem k jeho drobné postavě. Na zkouškách orchestru ale byl hoch pouze několikrát. Jeho časté hospitalizace bránily jeho zapojení do projektu. Úspěšně absolvoval fázi výroby hudebních nástrojů z lepenky. Těšil se na reálný nástroj. U chlapce bylo zřejmé, že členství v orchestru Nadačního fondu Harmonie chápe jako cestu k získání nových sociálních kontaktů. Samotnou violu hoch držel v ruce dvakrát. Naneštěstí chlapec byl dlouhodobě hospitalizován. Při návštěvách v nemocnici jsme o orchestru hovořili jako o možnosti získat nové sociální kontakty. S Nadačním fondem Harmonie jsme zahájili diskuzi nad úpravou podmínek pro takto těžce nemocného chlapce. Upozornili jsme na skutečnost, že při jakémkoli zhoršení zdravotního stavu je nutné přivolat záchrannou službu a odvézt chlapce do nemocnice. Dále jsme upozornili na potřebu seznámit ostatní rodiče se zdravotním stavem chlapce. Podle lékařského doporučení nemohl hoch navštěvovat prostředí, v kterém se vyskytoval nemocný jedinec. Ze strany Nadačního fondu Harmonie jsme nezískali jasné stanovisko k problému. Situace se vyřešila další extrémně dlouhodobou hospitalizací chlapce. Po návratu z nemocnice jsme od ošetřujících lékařů dostali jasný pokyn, abychom hocha nezatěžovali. Od další docházky do orchestru tedy bylo upuštěno. Při návštěvách v nemocnici jsme o orchestru hovořili. Chlapec zcela otevřeně označoval

možnost účasti v orchestru Nadačního fondu Harmonie jako jednu z mála možností získat sociální kontakty.

Mladík vidí svoje působení v orchestru Nadačního fondu Harmonie jako pozitivní. Hoch získal díky orchestru mnoho nových přátel. Ačkoli na violu nehraje, vysloveně si přál se naučit na hudební nástroj. Po poradě s jeho učitelkou hudební výchovy jsme chlapci zakoupili kytaru. Přihlásil se do kroužku hry na kytaru pro začátečníky. Mladík je celoživotně limitován svým zdravotním stavem. Jeho zdravotní stav mu neumožňuje trvalé hudební vzdělávání. Díky orchestru nadačního fondu Harmonie hoch začal hrát na kytaru. Podle jeho slov impulzem k tomuto rozhodnutí bylo právě členství v orchestru.

- Dívka A

Dívka pochází z nekompletní rodiny. Otec s rodinou nežil. Matka propadla alkoholu. Postupně se naprosto přestala o svoje děti starat. Konflikty se vyhrocovaly. V záchvatu opilosti Dívku A a její sestru Dívku B vyhodila z domu. Děvčata se několik dní potulovala v okolí bydliště. Děvčata kontaktovala svoji starší sestru, která dívky ubytovala do doby, než byly umístěny v Diagnostickém ústavu. V Dětském domově Klánovce se dívka adaptovala velice rychle. Platila celkově za bezproblémové děvče. Dívka byla žákyní druhého stupně základní školy. Prospěchově platila za horší průměr. Kázeňské potíže však nebyly zaznamenány.

Děvče si vybralo za nástroj violu. Její výběr byl zcela náhodný. Lektor violy oslovil dívku z lektorů jako první. Dívka na nabídku nástroje přistoupila. Podle jejích slov, kdyby jí lektori nabídli jakýkoli jiný nástroj, první nabídku by akceptovala. Dívka z původní rodiny neměla zkušenosti s uměleckou hudbou. Rodina hudbu nepěstovala, na koncerty nechodila. Nicméně je třeba říci, že oproti ostatním dětem její rodinné prostředí bylo poměrně kulturní. Sama hudbu nepěstovala, poslouchala běžnou směs populární taneční hudby. Kulturní akce nabízené Dětským domovem nevyhledávala a nenavštěvovala. Pokud ji však vychovatel požádal, přání vyhověla. Velkou motivací v jakékoli oblasti života děvčete byla její sestra Dívka B, o které bude pojednáno v příštím oddíle. Dívka A byla na svůj věk vyspělá dívka s robustní stavbou těla. Podle vyjádření lektorů její dispozice pro hru na violu byly dobré. Dívka rychle zvládla požadovanou úroveň hry na nástroj. Lektori úroveň její hry hodnotili velmi kladně. Objektivně je třeba říci, že byla oporou violové skupiny. Vzhledem k nízkému počtu hráčů na violu bylo poslechem možné hodnotit herní projev hráčů. Při poslechu

na zkouškách Dívka A hrála poměrně čistě. Jinak nástroj držela poměrně dobře, jako většina členů orchestru měla ale prolomené zápěstí levé ruky. Dívka měla chybný úchop smyčce. Prut držela velice křečovitě. Podle jejích slov ji však hudební aktivity velice oslovily. Získala mnoho nových přátel. Její rodina se velice těšila na první vystoupení v Rudolfinu. Dívka si pořídila nové společenské šaty a na sociálních sítích se dělila o její dobré pocity. Podle jejích slov byly aktivity Nadačního fondu Harmonie zajímavé a zábavné. Vše vypadalo dobře, do okamžiku generální zkoušky před prvním vystoupením. Během generální zkoušky dívka požádala dirigenta, jestli by jí neumožnil se projít kolem Rudolfinu. Slečna během uplynulých dvou týdnů byla opakovaně viděna, jak o pauzách orchestru Nadačního fondu Harmonie kouří. Cigaretový odér byl z děvčete cítit i během zkoušek orchestru. Mladší děti si stěžovaly lektorům. Ke stížnostem se také připojilo několik rodičů dětí. Kuřácké téma bylo konzultováno na schůzích Nadačního fondu Harmonie. Dirigent na prosbu dívky reagoval negativně. Děvče se odmítlo podřídít. Argumentovala, že Nadační fond Harmonie nemá pravomoc jí omezovat. Lektoři, dirigent a manažerka projektu oponovali, že během aktivit Nadačního fondu Harmonie mají za dívku odpovědnost oni, tudíž jí mohou vycházku nepovolit. Ta po krátké slovní potyčce vulgárně označila lektory, Nadační fond Harmonie a violu nepublikovatelnými výrazy, načež v doprovodu své příbuzné odešla. Po této situaci následovala dlouhá diskuze mezi všemi přítomnými. Pohled na problematiku kouření mezi žáky základní školy se lišil podle sociálního statusu zapojených. Děti z Dětského domova Klánovice s kouřením zkušenosti měly. Ostatní děti o kouření věděly, naprosto jej však odmítaly. Lektoři tvrdili, že normální dítě nekouří. My jsme z naší zkušenosti věděli, že do Dětského domova přichází až polovina dětí na nikotinu těžce závislá. Největší obavu jsme měli z možnosti, že ostatní kuřáci také odejdou, zejména Chlapec A. Nicméně Chlapec A, ačkoli silný kuřák, setrval na zkoušce. Ostatní kuřáci následovali jeho příklad. Lektoři a manažerka Nadačního fondu Harmonie měli potíže s pochopením situace, že nezletilé dítě kouří. Tvrdili nám, že kouření je problém, se kterým se musí vypořádat Dětský domov Klánovice. Jejich základní argument byl takový, že v orchestru Nadačního fondu Harmonie se kouření nebude tolerovat. Několik následujících týdnů jsme se dotazovali lektorů, jaký je jejich názor na odchod děvčete. Lektoři vyjadřovali svoji lítost a zdůrazňovali, že zanechat hudby kvůli kouření jde mimo jejich rozumové schopnosti.

Dívka nebyla schopná se podřídít normám, které nekorespondovaly s jejími vlastními. Ačkoli děvče všichni hodnotili vyloženě kladně, její povahové vlastnosti jí zabránily v dalším působení v orchestru. Pro lektory a celý Nadační fond Harmonie její případ byl první jasnou konfliktní situací mezi paradigmatem Nadačního fondu Harmonie a světem dítěte z Dětského domova. Mnohokrát jsme na toto téma hovořili a snažili jsme se dobrat k závěrům, jak na podobné situace reagovat. Dívka na orchestr vzpomíná v pozitivním světle. S dětmi z orchestru je v neustálém kontaktu. Z Dětského domova odešla ke svému strýci. Podle dostupných zpráv studuje a sama svůj současný stav hodnotí jako naprosto uspokojivý.

- Dívka B

Děvče pochází z nekompletní rodiny. Otec s rodinou nežil. Matka propadla alkoholu. Postupně se naprosto přestala o svoje děti starat. Konflikty se vyhrocovaly. V záchvatu opilosti Dívku B a její sestru Dívku A vyhodila z domu. Děvčata se několik dní potulovala v okolí bydliště. Dívky kontaktovaly svoji starší sestru, která obě děvčata ubytovala do doby, než byly umístěny v Diagnostickém ústavu. V Dětském domově Klánovice se dívka adaptovala velice rychle. Zorientovala se, režimové požadavky jí nedělalo problémy plnit. Autoritu dospělých přijímala dobře. Někdy měla tendenci o svých problémech diskutovat, cítila potřebu vyjádřit svůj názor. Dívka navštěvovala poslední rok základní školy.

Za nástroj si zvolila violoncello. Když jsme se jí dotazovali, proč si vybrala violoncello, jako důvod uvedla dobrý dojem, který na ni udělala lektorka tohoto nástroje. Jako její sestra Dívka A neměla Dívka B zkušenosti s uměleckou hudbou. Zatímco Dívka A bylo jedno z prvních dětí, které z orchestru odešlo, Dívka B se se v hudbě zcela našla. Podle jejích slov bylo violoncello tím článkem jejího života, který doposud chyběl. Dívka propadla violoncelu a ve violoncellové skupině orchestru našla prostředí, které jí naprosto vyhovovalo. Nikdy nezmeškala jedinou zkoušku, nevynechala jediný koncert. Při zkouškách pomáhala s chodem orchestru. Starala se o pulty, pomáhala balit nástroje mladším členům. Podle slov lektorů její zápal pro hudbu byl jedinečný. Její entuziasmus byl zřetelný. Udržovala kázeň ve skupině, když některé z dětí vyrušovalo, velice rychle toto dítě dívka uklidnila. Navázala pevné vztahy s lektory, především s lektorkou violoncella. Každou volnou chvíli věnovala cvičení na violoncello. Po technické stránce dívka zvládla požadavky orchestru Nadačního fondu Harmonie velice rychle. Technickou stránku převážilo nadšení

pro hru na violoncello. Při veřejných vystoupeních patřila k nejvýraznějším členům orchestru. Vedení Nadačního fondu Harmonie Dívku B vybralo jako člena skupiny dětí reprezentující Nadační fond Harmonie na celosvětovém setkání programů vycházejících z programu El Sistema. Dívka se této možnosti zhostila s nadšením. Byl to její první výjezd do zahraničí. Její entuziasmus byl zřetelný po celou dobu zájezdu. Při pohledu na violoncellovou skupinu sestavenou z dětí z celého světa si nebylo možné nevšimnout jejího nadšeného hráčského projevu. Její projev byl vysoce hodnocen a byla dávána za příklad ostatním violoncellistům. Plánovala setrvat v orchestru i po odchodu ze základní školy. Nadační fond Harmonie dívce vyšel vstříc a přislíbil jí možnost navštěvovat zkoušky orchestru i jako studentce střední školy. Ukázalo se však jako nemožné sladit dojíždění z mimopražského internátu na zkoušky orchestru. Dívka tedy svoje členství ukončila.

Dívka podle jejích slov violoncello milovala. I po odchodu z orchestru podle svých časových možností navštěvovala zkoušky. Udržovala intenzivní kontakty s lektorkou violoncella. Během letního tábora Dětského domova Klánovice zorganizovala hudební vystoupení. Pro zahraniční vedoucí letního tábora secvičila hudební pásmo. Sklidila velký úspěch. Nicméně studium se ukázalo jako velice náročné a dívka neměla čas v kontaktech s orchestrem pokračovat. O hudbě stále hovoří s naprostým nadšením. Dívka vidí Nadační fond Harmonie jako zprostředkovatele nejlepšího období jejího života. Když s ní hovoříme, plánuje v budoucnosti svoje děti přihlásit do podobného programu.

- Dívka C

Dívka přišla do Dětského domova z rozvráceného prostředí, kde matka samoživitelka nevládala výchovu. Dívku předcházela pověst problémového děvčete. Ukázalo se ale, že informace o nezvladatelnosti děvčete byly značně zveličené. Po příchodu do Dětského domova jsme jí nabídli podporu jejích specifických potřeb. Poskytli jsme děvčeti jasná pravidla, mezi jejichž mantinely se dívka naučila pohybovat. Řád rodinné skupinky jí vyhovoval. Vzhledem ke svému věku a robustní tělesné stavbě mezi ostatními dětmi budila respekt. Velice rychle mezi dětmi převzala vůdčí roli na skupince. Během několika měsíců se ukázalo, že je to veselá dívka s inteligentním smyslem pro humor. Ačkoli sebe samu prezentovala jako rebelku, pokyny podané jasnou formou respektovala. Vychovatelům byla vždy připravena pomoci s mladšími dětmi. Dívka navštěvovala poslední rok místní základní školy. Prospěchově patřila k podprůměru.

Dívka přišla do orchestru kvůli její nejlepší kamarádce Dívce E. Obě dívky byly v základní škole velice populární. Jak jsme zmínili, Dívka E byla velice pohledná dívka, která dbala na svůj zevnějšek. Dívka C byla velice silná a její módní preference bylo možné označit jako značně extravagantní. Dívka tíhla k černé barvě a k množství piersingů. Přes svoji mohutnou postavu byla vždy ta živější z dvojice. V její původní rodině do kontaktu s uměleckou hudbou nepřišla. Aktivně se zajímala o dění na poli rockové hudby. V orchestru si zvolila violoncello. Podle jejích slov violoncello si vybrala, protože Dívka E zvolila housle. Dívka C měla ke hře na violoncello ideální dispozice. K nástroji si od počátku sedala naprosto přirozeně. Dívka měla mohutnou dlaň, držení levé ruky měla velice dobré. Jako jedna z mála dětí v orchestru Dívka C držela dobře smyčec. Požadovanou techniku hry na violoncello zvládla velice rychle. Když jsme děvče pozorovali při hře, byla uvolněná, levou ruku držela správně, smyčec vedla dobře. Při zkouškách byla veselá, rychle navázala kontakty s ostatními dětmi. Na koncertech vystupovala sebevědomě. Podle jejích slov si veřejné koncerty velice užila. Její členství v orchestru vzbudilo velký zájem mezi pedagogy klánovické školy. Při rozhovorech se podívovali nad tím, že značně avantgardní dívka hraje na klasický nástroj. Ona sama se o členství v orchestru vyjadřovala velice pozitivně. Překvapivě dobře reagovala na autoritu lektorů. Vychovatelé z Dětského domova byli jejím členstvím v orchestru nadšeni. Podle jejich slov se dívka značně zklidnila. Bohužel však po vánoční besídce Dětského domova společně s Dívkou E ukončila členství. Také ona jako důvod uvedla nutnost přípravy na zkoušky na střední školu. Lektori její členství v orchestru hodnotili vyloženě kladně.

Dívka C tvořila spolu s Dívkou E nerozlučnou dvojici, nejen v prostředí orchestru Nadačního fondu Harmonie. Na dotazy spojené s jejím členstvím v orchestru Nadačního fondu odpovídá v pozitivním duchu. Kladně hodnotí možnost vystoupit v Rudolfinu. Měla na tento koncert pozvanou maminku, pro kterou to byl silný zážitek. Když jsme s matkou hovořili, zdůrazňovala pocity pýchy a hrdosti, které zažívala při koncertu její dcery. Dívka se začala hudbě věnovat poměrně aktivně. Navštěvuje koncerty populární hudby. V poslední době několikrát sama požádala o možnost navštívit koncert umělecké hudby. Podle jejích slov právě orchestr Nadačního fondu Harmonie byl podnětem jejího dalšího hudebního rozvoje. Na violoncello sice nehraje, ale poslední kulturní akce, kterou Dívka C navštívila, byl koncert renomovaného violoncellového kvarteta. V současnosti studuje učební obor a připravuje se na odchod z Dětského domova Klánovice.

- Dívka D

Dívka přišla do Dětského domova Klánovice společně se svými dvěma sourozenci. Jejich rodiče nebyli schopni dětem zajistit základní podmínky pro zdravý rozvoj. Rodina se ocitla v dluhové spirále. Narůstající dluhy neumožnily hradit náklady spojené s vedením domácnosti. Rodina se několik měsíců ubytovávala na ubytovnách. Toto prostředí je pro výchovu dětí naprosto nevhodné. Další negativní faktor byl alkohol. Otec i matka měli problémy s nadměrným požíváním alkoholu. S alkoholem se postupně dalším problémem stalo patologické hráčství. Otec svoje příjmy pravidelně prohrával na automatech. Do pozornosti OSPOD se rodina dostala, když nejstarší dívčin sourozenec začal mít potíže s absencemi ve škole. Druhý sourozenec se nedostavil k zápisu do základní školy. Bylo provedeno šetření a na základě zjištěných skutečností byla nařízena ústavní výchova. Dívka patří k dětem, které v Dětském domově prožily v podstatě celý život. Nicméně i těch několik let, které strávila ve své původní rodině, negativně zapůsobilo na formování osobnosti děvčete. Již při příchodu do Dětského domova dívka plnila všechny znaky citově deprivovaného dítěte. Absence rodičovské lásky vedla k citové nenaplněnosti, projevující se značnou labilitou v sociální oblasti Absence rodičovské lásky vedla k citové nenaplněnosti, projevující se značnou labilitou v sociální oblasti dívčina života. Nekriticky přijímala jakoukoli autoritu. Vše o čem byla žádána splnila. Nevykazovala vlastní aktivitu. V době zahájení projektu navštěvovala šestý ročník klánovické základní školy. Mezi spolužáky nebyla oblíbená, několikrát jsme zachytili podezření na šikanu ze strany třídy. Prospěch děvčete byl hluboko v pásmu podprůměru. Ačkoli jsme zajistili doučování, zlepšení nenastávalo.

Dívka D byla spolu s Dívkou B nejzapálenějším dítětem z Dětského domova v orchestru Nadačního fondu Harmonie. Do orchestru ji přihlásila její kmenová vychovatelka. Dívka v orchestru hrála na housle. Housle jí vybrala její vychovatelka. Dívka neměla zkušenosti s uměleckou hudbou z jejího původního prostředí. Nicméně za dlouhé doby jejího pobytu v Dětském domově se zúčastnila mnoha kulturních akcí. Podle jejích slov ale k hudbě netáhla. Hudbu spíše poslouchala, neměla oblíbený styl, nebo interpreta. Při první zkoušce se dívka pokusila na sebe strhnout pozornost. Hlasitě poukázala na tvar uší dirigenta. Očekávala pobavenou reakci dětí. Když jsme s dívkou o této situaci hovořili, cíleně chtěla zesměšnit autoritu a počítala s následnou prudkou reakcí napadeného. Nicméně dirigent

zareagoval naprosto klidně a z chování Dívky D nevyvodil následky. Od tohoto okamžiku se dívka chovala v orchestru velice dobře. Tak jako Dívka B violoncello, Dívka D si zamilovala housle. Ke hře na housle přistoupila s obrovským nadšením. Požadovanou úroveň zvládla velice rychle. Jako jedna z mála dětí z Dětského domova často na rodinné skupince cvičila. Nástroj si dívka nosila s sebou i mimo dny, kdy byly zkoušky. Základní roli v jejím hudebním nadšení hrál lektor houslí. Dívka se do lektora zamilovala. Každou volnou chvíli trávila v lektorově blízkosti. Vzhledem k její citové deprivaci jsme doporučili Nadačnímu fondu Harmonie proškolit lektory ohledně této problematiky. Nadační fond Harmonie zareagoval velice rychle a seznámil lektory s riziky práce s citově deprivovanými dětmi. Pro lektory to byl první kontakt s podobnou problematikou. Hovořili jsme s nimi na toto téma a zdůrazňovali nutnost udržení odstupu od podobně reagujících dětí. Naštěstí se po celou dobu spolupráce vztahy mezi dětmi a lektory udržely v mezích norem. Dívka D spolu s Dívkou B a dívkou J odjela do Švédska. Ve Švédsku byla Dívka D naprosto spokojená. Byl to její první výjezd do ciziny. Pro její rodinu to byl obrovský úspěch, že dívka byla schopná dosáhnout takových výsledků. Dívka zahájila i druhý školní rok činnosti orchestru Nadačního fondu v Klánovicích. Stále docházela pravidelně, ale její zapálení vymizelo. Postupně si začala stěžovat na náročnost zkoušení, a nakonec z orchestru odešla. Vychovatelé se jí snažili přesvědčit, aby v orchestru setrvala. Poukazovali na prokazatelné benefity, které pro dívku členství v orchestru přinášelo. Velice si zlepšila komunikační dovednosti. Získala mnoho nových přátel. Ze školy jsme obdrželi mnoho pozitivních zpětných vazeb. Dívka ale odmítla dále pokračovat, a nakonec členství ukončila.

Podle slov jejích vychovatelů, housle pomohly dívce zlepšit mnoho oblastí jejího života. O orchestru spolu často mluvíme. Sama hodnotí svoje působení v orchestru velice kladně. Poukazuje především na sociální benefity, které díky orchestru zažila. Na zájezd do Švédska podle jejích slov bude vzpomínat do konce života. Hudbě se nevěnuje. Z důvodů enormních potíží se zvládáním učiva běžné základní školy se nám podařilo dívku přemístit do základní školy praktické. V současnosti ukončuje povinnou školní docházku. O své budoucnosti nemá jasnou představu.

- Dívka E

Dívka přišla do Dětského domova Klánovice ze značně narušeného prostředí. Otec i matka mají základní vzdělání, sourozence dívka nemá. Manželství je smíšené, matka je

Romka, otec Čech. Orgánu pro sociálně právní ochranu dětí byla dívka známá pět let před příchodem do Dětského domova Klánovice. Matka kontaktovala úřad v souvislosti s domácím násilím. Otec se opakovaně opíjel a fyzicky napadal matku i dceru. Po rozvodu dívka byla v péči matky, nicméně s otcem udržovala pravidelný kontakt. Matka výchovu nezvládala. Rok před příchodem do Dětského domova Klánovice dívka byla vyšetřovaná v souvislosti s údajnou krádeží, které se dopustila ve společné domácnosti otce a babičky. Obvinění popírala, tvrdila, že jde o výmysl babičky, které nemá ráda Romy. Matka dívky byla požádána o zapojení do nápravy, nicméně se nabízeným programům vyhýbala. Úřad následně obrátil pozornost na školní prostředí dívky. Vyšlo najevo, že dívka je silná absentérka. Několik dní absence dívka vysvětlovala hospitalizací matky, která údajně strávila v nemocnici týden z důvodu napadení bývalým manželem. Matka však hospitalizovaná nebyla, ukázalo se to jako lživá informace. Úřady doporučovaly matce zapojení do programů Střediska výchovné péče, nicméně matka tyto nabídky ignorovala. Nastalo prudké zhoršení prospěchu a objevily se periody záškoláctví. Po několika měsících se dostavila matka na úřady a oznámila, že výchovu dcery nezvládá. Dívka přestala chodit do školy, odmítala jakoukoli diskuzi na toto téma. Otec na zprávy nereagoval. Dívce byla nařízena ústavní výchova. Strávila několik měsíců v dětském domově ve Středočeském kraji, čekala na místo v Dětském domově Klánovice. Pro dítě devastující rodinná situace byla dlouhodobá. Na dívku se roky absence výchovného působení podepsaly v celé řadě oblastí. Do domova přišla ve stabilizovaném stavu. Psychologická vyšetření ukázala solidní inteligenční úroveň. Nicméně se po hloubkovém vyšetření objevilo téma pohlavního zneužití, které dívka vytěsnila z paměti. Podařilo se téma zpracovat a za pomoci psychoterapie vyřešit. Dívka E přišla do Domova s tikem v tváři, ten po čase odezněl. Autority respektuje, nicméně se projevuje značná lhavost, kdy si je schopná realitu přizpůsobit svým potřebám. Byla žačkou devátého ročníku ZŠ. Ve škole byla oblíbená, získala si mnoho přátel. Prospěch byl slabý, mezery z předcházejících let se projevíly v hodnocení na hranici podprůměru. Dívka si přinesla zátěž v podobě vysoké tolerance na alkohol. Podle jejích slov byl alkohol součástí života její původní rodiny. Její vzhled je možné označit jako nadprůměrný. Rychle se naučila koketnímu chování a manipulaci s mužskými protějšky. Myšlenku zapojení do projektu Nadačního fondu Harmonie přijala jako možnost si zlepšit reputaci mezi pedagogickým sborem klánovické základní školy.

Dívka si zvolila jako nástroj housle. Nikdy na housle nehrála. Zkušenosti s umělé hudbou měla z kulturních aktivit rodinné skupinky, kde autor práce působí jako vychovatel. Prostředí hudebního tělesa pro dívku nebylo ničím novým. Principy chování na kulturních akcích měla zvládnuté, s houslemi vytvořila hezký celek. Rychle zjistila, že housle přidávají kultivovanosti na celkovém dojmu a po dobu jejího působení v orchestru se houslový obal stal náhradou její dámské kabelky. Dívka byla členkou skupiny prvních houslí. Nepatřila mezi nejsnaživější děti, ale svůj part zvládla. Nerušila, nevykřikovala. Lektori si děvče oblíbili, často ji žádali o pomoc při hlídání mladších dětí. Během jejího členství v orchestru jsme s ní často hovořili na téma hudba. Dívka žila na rodinné skupince, kde autor působil jako vychovatel. Děvče hodnotilo čas strávený v orchestru jako zábavný. Přispělo k tomu, že orchestr navštěvovala její nejlepší kamarádka, Dívka C. Jediný problém hry na housle z jejího pohledu byla délka umělých nehtů. Odmítla si je zkrátit. Toto se promítlo do jejího specifického držení houslí. Prolomené zápěstí pravé ruky jsme pozorovali u všech dětí. Toto nevhodné držení spolu s nehty bránícími správnému úhohu na struny dívky neumožňovalo řádnou intonaci, ačkoli měla na hmatníku vyznačené polohy barevnou lepicí páskou. Nicméně se u děvčete projevila přirozená hravost a nedostatky v technické stránce nahradila spokojeným úsměvem při koncertech. Dívka E s orchestrem absolvovala dva koncerty. První koncert tělesa v Rudolfinu a benefiční koncert v Betlémské kapli. V Dětském domově děti zapojené do orchestru samy zorganizovaly vystoupení pro ostatní děti a pro sponzory v rámci Vánoční besídky Dětského domova Klánovice. Po tomto vystoupení dívka ukončila docházku. Jako důvod udala blížící se pololetí posledního ročníku základní školy. Vzhledem k jejímu prospěchu argumentovala nezbytností doučovacích lekcí. Na sociálních sítích však prezentovala svůj odchod jako důvod častých a náročných zkoušek.

Dívka E spolu s Dívkou G znala autora nejdéle. Vliv hudby na obě dívky byl již jednou zkoumán v bakalářské práci, ve které jsme se věnovali možnostem hudby jako formě prevence sociálního vyloučení. Tehdejší výsledky ukázaly, že Dívka E kladně hodnotila především estetickou stránku hudebních aktivit. Porovnali jsme výsledky s informacemi získanými během spolupráce Nadačního fondu Harmonie s Dětským domovem Klánovice. Potvrdilo se nám, že i děti z vyloučených prostředí mohou profitovat z hudebních aktivit.

Dívka opakovaně hodnotila čas strávený v orchestru Nadačního fondu Harmonie jako pozitivní. Zdůrazňovala možnost získat nové kamarády a prezentovat se na veřejnosti. Na housle necvičila, všechny hudební dovednosti získala během orchestrálních lekcí. Nelíbilo se jí věkové složení tělesa, připadala si na podobné aktivity stará. Průběžně se ptáme na její vzpomínky spojené s členstvím v orchestru. Nezaznamenali jsme odklon od vyložené pozitivních vzpomínek. Několikrát nás kontaktovala s jasným požadavkem umožnění návštěvy kulturní aktivity, podle jejích slov, jako těch houslí. Rozkódujeme-li dívčinu pedagogickou dokumentaci, s hudebními aktivitami jsou spojené pouze kladné kódy. Oslovení pedagogové základní školy vliv na edukační kompetence nepozorovali. Toto se potvrdilo, když jsme analyzovali známky v její dokumentaci. Na dotaz ohledně jejího konce v orchestru tvrdila, že hlavním důvodem jsou školní povinnosti. Podle informací získaných ze sociálních sítí a dívčinych přátel primárním důvodem jejího odchodu byla přílišná časová náročnost a frekvence zkoušek. Dívka nebyla schopná zvládnout vedle školních a domácích povinností hudební aktivitu, která jí blokovala v podstatě všechny volný čas. V současnosti slečna dokončuje učiliště, intenzivně se připravuje na odchod z Dětského domova.

- Dívka F

Dívka přišla do Dětského domova Klánovice spolu se svým bratrem Chlapcem B. Zatímco dívčin bratr Chlapec B patřil ke značně problémovým žákům již od svého příchodu do Klánovic, se z počátku jevila jako pravý opak. Dívka byla milá, vychovatelům velice pomáhala při péči zejména o mladší děti. Dívka byla velmi malého věku. Mnoho dětí se jí proto posmívalo. Děvče na posměch reagovalo často verbálními útoky. Postupem času se sama stala agresorem.

Dívka v původní rodině do kontaktu s uměleckou hudbou nepřišla. Oproti jejímu bratrovi se k hudbě stavěla velice otevřeně. Do orchestru ji přihlásila její kmenová vychovatelka. Jako nástroj si zvolila violu. Výběr nástroje byl zcela náhodný. Dívka měla pro hru na violu ideální tělesné dispozice. Měla poměrně mohutné dlaně a dlouhé paže, ačkoli byla malá věkem. Požadovanou techniku hry na violu zvládla velice rychle. Při pozorování její hry působila velice uvolněně. Ačkoli byla mezi pedagogy známá jako problémové děvče, v orchestru se chovala naprosto bez problémů. Dokonce se snažila ukázat svého bratra Chlapce B. Za jeho chování se lektorům omlouvala. Ačkoli byla dívka také kuřačka, nenechala se Dívkou A strhnout k odchodu ze zkoušky v Rudolfinu. Při diskuzích o

orchestru se dívka kladně vyjadřovala zejména o lektorech. Bylo zjevné, že ji velice těší, když se k ní dospělý člověk chová s respektem. Tento faktor programu jsme již několikrát zmínili. Dívka několikrát označila lektory jako jediné dospělé, kteří se k ní chovají hezky. Zpočátku dívka neměla potíže s docházkou na zkoušky. Nicméně postupem času začala mít potíže se školním prospěchem. Dětský domov jí zajistil doučování. Tím pádem se volný čas dívky značně omezil. Dívka si začala stěžovat, že je přetížená. Tři zkoušky týdně byly nad její časové možnosti. Dívka nás několikrát prosila, aby mohla dále do orchestru chodit, ale pouze jednou týdně. Z našeho pohledu tento požadavek byl oprávněný. Kontaktovali jsme Nadační fond Harmonie a požádali jsme o úpravu programu pro Dívku F. Byli jsme odmítnuti. Na naše prosby, že hudba má na děvče pozitivní vliv, nám bylo odpovězeno, že El Sistema je intenzivní a pro všechny stejná. Nadační fond se vymezil jasně proti možnosti úpravy programu pro děti z Dětského domova. Při debatách zaznívaly argumenty srovnávající Dětský domov s běžnou rodinou. Nebyli jsme schopni paradigma Nadačního fondu přesvědčit o nezbytnosti přizpůsobení programu. Dívka F neustále prosila o možnost setrvání v programu. Neuspěli jsme a dívka svoje členství v orchestru ukončila.

Dívka ukončila povinnou školní docházku a v současnosti studuje učební obor. Na svoje členství v orchestru vzpomíná v pozitivním světle. Hudebním aktivitám se v současnosti nevěnuje. Několikrát jsme hovořili o jejím požadavku na umožnění menší frekvence zkoušek v orchestru. Podle dívčiných slov by v orchestru setrvala, pokud by mohla docházet jednou týdně. Hra na violu ji velice bavila. Tvrdila, že právě viola byla v jejím životě aktivitou, které se věnovala nejdéle. Jako největší zážitek dívka označila pocit být úspěšná. Jak sama prohlásila, od ukončení jejího členství v orchestru tento pocit opět nezažila.

- Dívka G

Dívčino původní rodinné prostředí bylo velice nepodnětné. Matka často střídala partnery, otec se ukázal jako značně agresivní jedinec. Dívka G byla odebrána na základě podezření na pohlavní zneužívání. Dívka je velice klidné děvče. Působí tichým dojmem. Většího kolektivu se spíše straní. Sama sebe označuje jako samotářku. V kolektivu rodinné skupinky byla oblíbená. Neměla kázeňské problémy. Se svojí kmenovou vychovatelkou navázala pevný vztah. O své minulosti nemluvila a jakoukoli debatu odmítala. V základní škole patřila k žákům s nejhorším prospěchem. Ačkoli vyšetření neukázala mentální retardaci, nebyla

schopná zvládnout látku základní školy. Zejména při zkoušení před tabulí nebyla schopná získat jinou známku než nedostatečnou. Poskytli jsme děvčeti masivní doučování. Dívka se po dobu dvou let týdně doučovala kompletní látku osmé a deváté třídy minimálně deset hodin týdně. Podařilo se jí ukončit povinnou školní docházku. Pomohli jsme jí s výběrem střední školy. Podařilo se jí dostat na učiliště se zaměřením na uměleckou tvorbu šperků. Dívka se zde ukázala jako přirozený talent. Patří jednoznačně mezi nejlepší studenty učiliště. V současnosti se připravuje na závěrečné zkoušky. Po ukončení učiliště odejde z Dětského domova. V současnosti se aktivně připravuje na odchod do běžného života.

Dívka G znala autora spolu s Dívkou E nejdéle. Vyrůstaly spolu na jedné rodinné skupince. Obě dvě měly možnost každoročně několikrát navštěvovat kulturní akce. Vliv hudby na obě dívky byl již jednou zkoumán v bakalářské práci, ve které jsme se věnovali možnostem hudby jako formě prevence sociálního vyloučení. Tak jako Dívka E Dívka G podle jejich slov měla uměleckou hudbu velice ráda. Tehdejší výsledky ukázaly, že Dívka G také kladně hodnotila především estetickou stránku hudebních aktivit. Porovnali jsme výsledky s informacemi získanými během spolupráce Nadačního fondu Harmonie s Dětským domovem Klánovice. Potvrdilo se nám, že i děti z vyloučených prostředí mohou profitovat z hudebních aktivit. Když jsme Dívku G pozorovali při kulturních akcích, vždy na hudební podněty reagovala uvolněně a vstřícně. Měla velice ráda operu. V její původní rodině do kontaktu s uměleckou hudbou nepřišla. Vzhledem k tomu, že dívka autora znala a měla k němu důvěru, bez problémů se do orchestru Nadačního fondu Harmonie přihlásila. Jako nástroj si vybrala violu. K viole se přiklonila po delším váhání. Vybírala si mezi violoncellem a violou. Violoncello nakonec vyhodnotila jako méně estetické a zvolila violu. Požadované úrovně hry na nástroj dosáhla velice rychle. Violu držela uvolněně, jako všechny děti měla chybné postavení levé ruky. Držení smyčce bylo také chybné, dívka měla zcela prolomené zápěstí. Nicméně její hra byla v paradigmatu orchestru Nadačního fondu dostačující. Dívka se během zkoušek tvářila spokojeně, hru si užívala. Na rodinné skupince jsme o hudbě často hovořili. Dívka G se o aktivitách orchestru vyjadřovala vyloženě pozitivně. Nicméně se objevily komplikace. Před prvním koncertem v Rudolfinu dívka začala být velice nervózní, třásla se a zjevně se necítila dobře. Lektoři a manažerka Nadačního fondu neustále přesvědčovali dívku, že jde o obyčejnou trému. Nakonec se dívka uklidnila a na koncertě hrála. Již na dalším vystoupení se situace opakovala. Dívka se naprosto psychicky rozložila. V tomto případě ani přesvědčování nepomohlo a dívka

odmítla na koncertě vystoupit. Následně jsme s dívkou hovořili a snažili se dobrat řešení. Dívka nás žádala, abychom jí umožnili zkusit s orchestrem, ale abychom jí vyvázali z vystupování. S touto ideou jsme požadovali Nadační fond o tuto možnost docházky. Manažerka naší prosbu odmítla. Podle stanoviska manažerky a celého vedení Nadačního fondu Harmonie nebylo možné jakýmkoli způsobem modifikovat program pro jakékoli dítě. Dívka tedy svoje členství v orchestru ukončila.

Jako největší problém spojený s orchestrem Nadačního fondu Harmonie Dívka G označila nutnost vystupovat. Ze strany Nadačního fondu jsme obdrželi negativní zpětnou vazbu, která dívčinu trému značně zlehčovala. Lektori nám tvrdili, že tréma je pro uměleckou hudbu věc naprosto běžná. Prostudovali jsme její lékařské zprávy. Děvče bylo v dětství pohlavně zneužitá a následně se léčila v psychiatrické léčebně. Devastující zkušenost pohlavního zneužití se na její psychice podepsala panickými atakami. Nakontaktovali jsme dětského psychiatra a konzultovali jsme dívčinu situaci. Psychiatr veřejná vystoupení označil jako možný spouštěč panických záchvatů. Jednoznačně další veřejná vystoupení zakázal. S tímto zjištěním jsme nadnesli v diskuzích s Nadačním fondem Harmonie nezbytnost hlubšího seznámení s anamnézou dětí z Dětského domova. Doporučovali jsme zapojení odborníka s psychoterapeutickým výcvikem, který by byl pověřený Dětským domovem pro práci s jeho dětmi. Tato myšlenka byla Nadačním fondem odmítnuta. Jako důvod byla uvedena finanční náročnost dalšího zaměstnance. Také bylo zdůrazňováno, že program El Sistema je pro všechny děti bez rozdílu a není tedy potřeba jakýchkoli specifických úprav. Dívka po svém odchodu z orchestru zůstala v kontaktu s bývalými spoluhráči. Často jsme spolu o členství v orchestru hovořili. Dívka jednoznačně označovala pouze pozitivní aspekty členství v orchestru. V současnosti dívka úspěšně studuje učební obor. Stále navštěvuje kulturní akce. Ačkoli její členství v orchestru bylo velice krátké, pomohla nám posunout naše chápání hudby nabízené dětem se specifickými potřebami.

- Dívka H

Matka dívky byla díky zneužívání drog často v péči psychiatrů. O děvče se starala babička, která si dávala selhání dcery za vinu. Dívka přišla do Dětského domova Klánovice ve velice zuboženém stavu. Téměř nemluvila, vyjadřovala se skřeky.

Dívka H v orchestru Nadačního fondu Harmonie hrála na housle. Zkušenosti s artificiální hudbou ze svého původního prostředí neměla. Do orchestru ji přivedla její kmenová vychovatelka. Nikdo z pedagogických pracovníků Dětského domova Klánovice nepředpokládal, že dívka bude schopná v prostředí smyčcového orchestru spolupracovat. Několikrát nás varovali před možnými komplikacemi, které s sebou nesla dívčina úroveň rozumových schopností. Dívka H však nás všechny překvapila. V orchestru se značně zklidnila. Reagovala na pokyny lektorů. Vyrušovala minimálně. Housle držela poměrně správně, ale o hře na nástroj nemohla být řeč. Dívka nebyla schopná zkoordinovat levou a pravou ruku. Nicméně byla schopná vést smyčec stejným směrem jako ostatní děti. Při rytmických cvičeních vytleskávala správný rytmus. Při pozorování dívky bylo zjevná její radost při hře na nástroj. Pro lektory Dívka H byla první kontakt s dítětem navštěvujícím základní školu speciální. Když jsme o Dívce H s lektory hovořili, lektoři naprosto nevěděli, jakým způsobem s takovým dítětem pracovat. Zpočátku vedení Nadačního fondu Harmonie tvrdilo, že Dívku H lektoři zvládnou s pomocí asistence z Dětského domova. Domluvená asistence nemohla přijít na jednu zkoušku. Dívka na absenci známé osoby zareagovala značně podrážděně a bylo nutné přivolat vychovatele z Dětského domova, aby ji doprovodil domů. S manažerkou Nadačního fondu jsme diskutovali vhodnost podobného programu pro děti typu Dívky H. Manažerka stále tvrdila, že program El Sistema může hudebně edukovat každého. Dívka navštěvovala zkoušky orchestru a evidentně tento čas zahrnula do svých bezpečných rutin. Vychovatelé z její rodinné skupinky vyzorovali rapidní zlepšení v mluveném projevu. Podle slov její kmenové vychovatelky předchází logopedická péče neměla takové výsledky, jako účast děvčete v orchestru. Sama si během dne prozpěvovala zkoušené melodie. Vychovatelé dále vyzorovali značné uvolnění svalového tonusu. Za dobu členství dívky v orchestru se znatelně snížil počet incidentů, které byly iniciovány jejím chováním. Ukázalo se, že děvče je mnohem vnímavější, než jsme si mysleli. Umělecký vedoucí Bruno Campo nedoporučil její účast na koncertě. Jako důvod udal, že děvče nehraje na dostatečné úrovni. Nepředpokládali jsme, že děvče tuto skutečnost zaregistruje. Nicméně po proběhlém koncertu dívka začala být podrážděná a dotazovala se, proč nemohla hrát na vystoupení s ostatními dětmi. Nicméně nadále navštěvovala zkoušky orchestru. Doprovázela Chlapce C a Dívku J. Všichni tři byli z jedné rodinné skupinky. Dívka H měla dobré vztahy se Chlapcem C. Po odchodu Chlapce C začala požadovat ukončení docházky.

S děvčetem komunikovala nejvíce její kmenová vychovatelka. Ta nám předala informaci, že děvče již nechce do orchestru dále chodit. Tím bylo její členství v orchestru ukončeno.

Děvče stále navštěvuje základní školu speciální. Na dotazy ohledně jejího členství v orchestru odpovídá neurčitě. Nicméně u Dívky H byly výsledky hudebních aktivit naprosto prokazatelné. Dívka se značně zklidnila, po logopedické stránce nastalo markantní zlepšení. Kmenová vychovatelka děvčete připravuje pro dívku pásmo muzikoterapeuticky laděných vystoupení. Zakoupili jsme pro tyto potřeby Orffův instrumentář a absolvovali jsme několik porad s muzikoterapeuty, u kterých jsme hledali inspiraci pro tvorbu podpůrných opatření.

- Dívka I

Dítě pochází z neutěšených podmínek. Matka je Romka, otec Slovák. Matka i otec nebyli schopni děvčeti poskytnout dostatečné výchovné hranice. Největším problémem byly nelegální drogy. Oba rodiče drogy konzumovali. Otec je také vyráběl a prodával. Za tuto trestnou činnost byl odsouzen k dlouhému výkonu trestu. Matka po odchodu manžela do výkonu trestu naprosto výchovně rezignovala. Sama dětství strávila v dětském domově. Neměla vybudovány základní sociální kompetence. Dívka I byla z rodiny přemístěna spolu se svým bratrem do zařízení institucionální péče v jejích pěti letech. Jednalo se o zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde strávila dva roky, než byla rozhodnutím soudu přemístěna do Dětského domova Klánovice. Matka si našla nového partnera. Děvče si občas bere na návštěvu. Hlavní roli ve výchovném procesu hraje dědeček dívky. Po příchodu do Dětského domova se u děvčete zcela jasně projevila absence výchovy. Dívka byla spolu s bratrem agresivní k ostatním dětem. Štípali a kousali ostatní děti. Často se projevovali neartikulovaným křikem a ryčením. Komunikace se odvíjela na velice nízké úrovni. Oba dva byli velice vulgární na ostatní děti. Dívka naprosto nerespektovala dospělé osoby. Byla silně neurotická a hlučně si prosazovala svou. Často trpěla nočními děsy a po probuzení z nich velmi plakala. Dívka hovořila o otřesných zážitcích, kterých byla svědkem. Popisovala bouřlivé hádky pod vlivem drog, domácí násilí. Byla svědkem sexuálních styků mezi rodiči. Po otcově uvěznění matka často měnila partnery. Dívka vyděšeně reagovala na tmu, musela usínat při rozsvícené lampičce. Neměla jakékoli hranice. Naprosto ignorovala slovní usměrňování. Problémy se často snažila vyřešit tak, že vyprovokovala svého bratra k agresivnímu chování, tím negativní pozornost odvedla od svojí osoby. Ačkoli se podařilo zajistit umístění do mateřské školky specializované na děti s podobnými potížemi,

nepodařilo se dívku připravit na školní docházku. Spolu s nevyzrálým a poškozeným nervovým systémem měla velké problémy s nezvládnutou emocionalitou. Tato se projevovala výbušností, nedůtklivostí. Její projevy provázela výbušnost, nedůtklivost. Její pozornost bylo možné udržet nejdéle po dobu dvaceti minut. Dívka I měla častou nemocnost. Ve škole nebyla schopná se zapojit do edukačního procesu. Ostatní rodiče si neustále stěžovali na její chování. Byla agresivní k ostatním dětem. Učitelku nerespektovala. Výchovné potíže narůstaly. Několikrát byla hospitalizována na dětské psychiatrii.

Dívka přišla do Dětského domova z jednoznačně nejhoršího prostředí. V celé rodině nelze dohledat jakýkoli náznak styku s kulturou. Neměla s artificální hudbou zkušenosti. Při výuce hudební výchovy nejevila o hudbu jakýkoli zájem. Podle slov její učitelky hudební výchovy neustále vyrušovala, do hudebních aktivit se nezapojovala. Do orchestru ji přihlásil její kmenový vychovatel. Hlavním cílem bylo odlehčit skupině, která by teoreticky získala tři volná odpoledne, kdy by se vychovatelé mohli věnovat plně i ostatním dětem. Dívka I překvapivě v orchestru velice rychle navázala kontakty mezi dětmi, a především si ji velice oblíbili lektoři. Dokonce umělecký vedoucí Nadačního fondu Bruno Campo dívčino ADHD přirovnával ke svému. Podle jeho slov byl také v mládí hyperaktivní dítě. Již zmíněný konflikt mezi Dětským domovem a Nadačním fondem Harmonie ohledně odpovědnosti za dítě postupem času se rozrostl do velice vypjaté situace. Na jedné straně stál orchestr, který si trval na své autonomii ohledně edukačního procesu. Na druhé straně jsme trvali na našem speciálně pedagogickém stanovisku. Dívka svými modely chování byla nebezpečím pro ostatní děti. Lektoři však zaujali odlišný postoj. Tvrdili, že s pomocí asistenta z řad vychovatelů Dětského domova ji zvládnou. Podle jejich slov dívka byla extrémní hudební talent. Po mnoha debatách Dětský domov poskytl orchestru pro dívku asistenta. Můžeme tedy zcela přesně popsat chování dívky během zkoušek. Dívka I hrála na housle. Od prvního okamžiku nástroj držela správně. Dokonce i úchop smyčce byl relativně dobrý. Byli jsme svědky, jak dívka držela housle v pravé ruce, smyčec v levé a přesně zahrála část zkoušené skladby. Podle vyjádření lektorů dívka měla absolutní sluch, přesné intonační cítění a byla schopná zopakovat libovolný rytmus. Bohužel nebyla schopná setrvat delší dobu na jednom místě. Neustálým pobíháním byla schopna rozložit zkoušku. Pozorovali jsme dívku a zjistili jsme, že nejspokojenější je, když na sebe naváže pozornost. Byla schopná pro ostatní děti udělat samostatné vystoupení. Pokyny lektorů zcela ignorovala. Jedinou autoritou byl doprovod z Dětského domova. Nadační fond Harmonie neustále trval

na tom, že program je dostupný opravdu každému. Nicméně když Dívka I během zkoušky zabila třídní morče, byla z orchestru vyloučena.

Dívka I je hudební talent. Dívka I je také dítě trpící řadou závažných poruch chování. Ukázala se jako hudebně talentované děvče s jasným hlasem a přesnou intonací. Problémy nastaly, když lektori orchestru požadovali po dívce zapojení do společných aktivit. Dokud byla středem pozornosti, byla spokojená a ukázněná. Nebyla však schopná se přizpůsobit orchestrálnímu přístupu programu. Hudbu ale měla ráda. Při následujících rozhovorech se pravidelně dožadovala do opětovného zařazení do programu. V současnosti se Dětský domov Klánovice pokouší nalézt takové školské zařízení, které by mohlo poskytnout pro dívku vhodné prostředí. Její poruchy chování v poslední době překročily únosnou mez. Dívka se stává agresivnější a projevují se u ní nebezpečné modely chování. Selhávají jakékoli výchovné prostředky. Poslední možností se zdá požádat o pomoc psychiatrickou léčebnu. S dívkou často hovoříme. Neustále vzpomíná na orchestr. Na požádání je schopná naprosto čistě zazpívat všechny skladby, které za svého působení v orchestru hrála. Od odchodu z orchestru žádá příbuzné o zakoupení houslí. Když s dívkou hovoříme, na členství v orchestru vzpomíná jako na inspirativní období jejího života. Negativní vzpomínky vytěsnila. Již si nepamatuje konfliktní situace, mrtvé morče zcela neguje.

- Dívka J

Dívka přišla do Dětského domova Klánovice z neúplné rodiny. Je Romka. Matka střídá partnery, je často těhotná. Děti poté putují do dětských domovů. Pro Dívku J je nejdůležitějším tématem otázka jejího Romství. Dívka se svojí identitou bojuje již od příchodu do Dětského domova. Na jedné straně se identifikuje jako typická mladá Romka, na druhé straně se za svůj romský původ stydí. Tento osobnostní rozpor se projevuje v mnoha oblastech života děvčete. Je velice citlivá na otázky spojené s národnostními menšinami. Po příchodu do Dětského domova několikrát změnila rodinnou skupinu. Jako důvod udala absenci vychovatelů, kteří by byli schopni akceptovat její romský původ. Problém se vyřešil, když do Dětského domova nastoupila kolegyně romského původu. Stala se dívčinou kmenovou vychovatelkou. V Domově se Dívka J jeví jako milé a tiché děvče. Je velice selektivní k autoritám. Pokyny akceptuje pouze od dospělých, které dobře zná a navázala k nim pevný vztah. Pokud se však Dívka J pohybuje mimo Dětský domov, její chování se diametrálně mění. Přijímá za své modely chování mladých Romů, s kterými

se schází v lokalitách Prahy, které jsou známy potížemi mezi národnostmi. Snažíme se na ni preventivně působit především v oblastech sexuálního rizikového chování a zneužívání nelegálních látek. Navštěvuje druhý stupeň základní školy. Ve škole měla zpočátku velké potíže s kolektivem. Často si stěžovala na rasistické poznámky spolužáků. Při pohovorech s pedagogy se ale ukázalo, že sama dívka slovně napadala svoje spolužáky z majoritní populace. Dětský domov vyhledal základní školu, která měla značné zkušenosti s prací s národnostními menšinami. Dívka J se po přestupu značně uklidnila a skokově se zlepšil její prospěch. V současnosti se připravuje na přijímací zkoušky na střední školu. Plánuje se pokusit o studium na střední škole pedagogického zaměření a po maturitě se přihlásit ke studiu buď speciální pedagogiky, nebo romistiky.

Dívka J v orchestru Nadačního fondu Harmonie hrála na violu. Nástroj si zvolila náhodně. S artificiální hudbou neměla zkušenosti. V dětství se několik měsíců věnovala zpěvu v romském folklorním tělese. Nešlo ale o soustavnou činnost. Na naše dotazy ohledně hudebnosti v její rodině dívka odpovídala negativně. Poslouchala moderní populární hudbu, preferovala romské interprety. Podle jejích slov nešlo o hudební preference, hlavním důvodem byl romský původ zpěváků. Dívka J moderní hudbu chápala jako vyjádření jejího postoje Romky v bílé společnosti. Požadovanou úroveň hry na violu zvládla velice rychle. Lektori hodnotili její dispozice ke hře na tento nástroj jako velmi dobré. Měla dobrý hudební sluch a byla schopná udržet rytmus skladby. Při pohledu na její hru působila uvolněným dojmem. Pouze u držení nástroje se poněkud hrbila. Když jsme jí upozornili a snažili se její postoj při hře upravit, odmítla s poukazem na její objem hrudníku. Podle jejích slov by to bylo neslušné. Dívka neměla potíže s docházkou na zkoušky orchestru. Mezi lektory byla velice oblíbená. Mezi ostatními dětmi však neměla mnoho přátel. V době přestávek se ostatních dětí stranila. Konverzovala většinou s dětmi z Dětského domova. Vedení Nadačního fondu Harmonie Dívku J vybralo jako člena skupiny dětí reprezentující Nadační fond Harmonie na celosvětovém setkání programů vycházejících z programu El Sistema. Dívka se naučila repertoár určený pro výjezd do Švédska. Nicméně nejevila známky nadšení, které jsme pozorovali u ostatních členů výjezdu. Do Švédska se sice těšila, ale měla obavy, jak ji přijmou děti z cizích zemí. Po dobu zájezdu se opět stranila kolektivu. Měla velké potíže s častým fotografováním, které podobné akce provází. Několikrát nás prosila, jestli bychom ji z hromadných fotografií mohli vypustit. Této prosbě jsme nemohli vyhovět. Po návratu ze Švédska dívka hodnotila zájezd jako dobrou zkušenost. Jako jedna

z posledních dětí z Dětského domova Klánovice Dívka J zahájila i druhý školní rok v orchestru Nadačního fondu Harmonie. S docházkou opět neměla problémy, ale již na začátku školního roku začala uvažovat o ukončení členství v orchestru. Její vychovatelé vynaložili mnoho úsilí v přesvědčování děvčete, aby v orchestru setrvala. Nicméně přes jejich snahu dívka po domluvě s vedením Dětského domova, Nadačním fondem a jí samotnou po pololetí školního roku ukončila svoje členství. Jako důvod udala přílišnou náročnost zkoušek a tvrdila, že ji hudba již nebaví.

Její odchod byl pro lektory Nadačního fondu Harmonie velkým zklamáním. Po ní v rychlém sledu odešly z orchestru všechny děti z Dětského domova, které v orchestru ještě setrvaly. Dívka svoje členství v orchestru hodnotila kladně. Oproti ostatním dětem, které spíše zdůrazňovaly sociální benefity orchestru, ji bavila hudba samotná. Byla ráda, že se v orchestru naučila novým dovednostem. Lektori ji hodnotili jako cílevědomou dívku. Dívka J v současnosti končí povinnou školní docházku a intenzivně se připravuje na přijímací zkoušky na střední školu. Po ukončení docházky do orchestru se po krátké době rozhodla začít hrát na klavír. Na dotaz, co ji k tomu vedlo, dívka odpověděla, že ji během její violové kariéry začala bavit hudba. Dětský domov Klánovice pro ni zakoupil klávesy a získal pro děvče dobrovolníka, který ji začal učit základy hry na klavír. Podle informací od vychovatelů z dívčiny rodinné skupinky Dívka J na klávesy hraje poměrně často a naprosto dobrovolně. Jelikož je vzorem pro mladší děvčata, v posledním roce dvě její spolubydlící požádaly svoje vychovatele také o možnost hry na klávesy. Jako důvod dívky uvedly, že je k tomu inspirovala Dívka J.

- Dívka K

Dívka přišla do Dětského domova Klánovice z rozpadlé rodiny. Otec ve výkonu trestu, matka neschopná se o rodinu postarat. Otec byl odsouzen za hospodářskou kriminalitu. Ekonomický propad úrovně rodiny byl značný. Dívka K je drobná dívka, kterou její okolí považuje za velice pohlednou. Na její vizáži se projevil částečný skandinávský původ. Na první dojem vzbuzuje dojem křehké dívky. Nemá problém navazovat přátelské vztahy. Autority respektuje. Bez problémů splní, oč je požádána. Preferuje mužskou společnost, za kamarády si vybírá hlavně starší chlapce. Podle zpráv vychovatelů z její rodinné skupinky dívka projevuje značné sklony k rizikovému sexuálnímu chování. V kolektivu dětí Dětského domova Klánovice je oblíbená. Dívka navštěvuje druhý stupeň klánovické

základní školy. V kolektivu třídy nemá problémy. Pedagogové zpočátku dívku hodnotili jako chytré děvče. Po několika měsících se začaly projevovat nedostatky ve znalostech. Prospěch Dívky K se markantně zhoršoval. Požádali jsme tedy o odborné vyšetření v Pedagogicko- psychologické poradně. Výsledky ukázaly na specifické poruchy učení a na potíže se zrakovým vnímáním psaného textu. Oční specialita nenašel při vyšetření objektivní příčiny poruchy zraku. Přiklání se k psychosomatickému původu. V současnosti se snažíme o zajištění adekvátních podpůrných opatření.

Dívka neměla zkušenosti s uměleckou hudbou. Poslouchala běžnou populární taneční hudbu, neměla žádného oblíbeného interpreta. Violu si zvolila, protože ji lektorka tohoto nástroje poprosila, jestli by nechtěla posílit violovou skupinu. Dívka K se přátelila s Dívkou J, zeptala se jí na názor na violu. Dívka J jí violu doporučila. Dívka K se během výroby nástrojů z lepenky na obdržení nástroje těšila. Když violu obdržela, byla zklamaná. Měla totiž představu, že nástroj bude hned od začátku hrát tak, jak slyšela od lektorů. Nemohla se vyrovnat s faktem, že její výsledná hra zní nehezky. Další problém se ukázal v jejích tělesných dispozicích. Dívka K byla velice drobná dívka. Při hře si stěžovala na neustálé bolesti zad. K těmto bolestem se přidaly potíže se zrakem. Dívka si stěžovala, že velice špatně vidí. Nakolik tyto potíže byly objektivní, jsme nebyli schopni posoudit. Nicméně lékařské zprávy z posledních měsíců opravdu naznačují překřížené hemisféry a značné tenze krční páteře. Během několika zkoušek přehodnotila svůj postoj k orchestru a požádala o možnost docházku ukončit. V té době končilo několik dalších dětí z Dětského domova. Vedení Dětského domova žádosti Dívky K, vyhovělo.

Všeobecně se o dívčině odchodu tvrdilo, že hlavním důvodem byla nedůsledná výchova v Dětském domově. Lektori a vedení Nadačního fondu Harmonie nebyli schopni akceptovat skutečnost, že v podstatě žádné dítě z Dětského domova v orchestru nesetřvalo. Dívka K se několikrát vyjádřila, že ji hra na violu nebavila a do orchestru se přihlásila na přání svého vychovatele. Nicméně na krátkou dobu strávenou v orchestru vzpomíná v dobrém. Podle jejích slov největším přínosem byla možnost se potkat s novými kamarády. I Dívka K se začala zkoušet se naučit hrát na klávesy, tak jako Dívka J. Dotazovali jsme se, co Dívku K ke klávesám přivedlo. Odpověděla, že se inspirovala svojí kamarádkou Dívkou J. Ačkoli Dívka K v orchestru nesetřvala, můžeme tvrdit, že členství v orchestru ji inspirovalo v dalším hudebním vývoji.

4 INTERPRETACE VÝZKUMNÝCH ZJIŠTĚNÍ

Patnáct kazuistik, stovky hodin pozorování, nespočet rozhovorů, stohy knih a článků. Náš fokus nebyl zaměřen pouze na děti z Dětského domova Klánovice, ale snažili jsme se získat podrobné informace od všech osob, které přišly do kontaktu s projektem Nadačního fondu Harmonie v Dětském domově Klánovice. Provedli jsme řadu rozhovorů s pedagogickými pracovníky Dětského domova, s pedagogy klánovické základní školy, s občany Klánovic, s rodiči dětí jak z Dětského domova, tak i dětí z intaktních rodin. Postupně se shromažďoval materiál, který po zpracování výzkumnými metodami a výzkumnými nástroji popsány v kapitole Metodologie disertační práce poskytl řadu podnětných výstupů. Zásadní roli v interpretaci výsledků hraje osobnost interpretujícího, výzkumníka. Byli jsme si vědomi nebezpečí zkresleného výkladu výsledků, který by mohl být způsoben naším přímým zapojením do projektu. Objektivitě by také mohla bránit naše očekávání a v neposlední řadě fakt, že pro autora je artificiální hudba srdeční a stavovskou záležitostí. Bylo tedy nezbytně nutné si být vědomi tohoto nebezpečí konfirmačního zkreslení. Použili jsme metody přísně vědecké práce a vystoupili jsme mimo zkoumaný projekt. Využili jsme sebezkušenostní metody získané při studiu speciální pedagogiky a metodiky prevence rizikového chování. Velkou inspirací nám byly semináře na konferencích Mensy České republiky, které nám představili metody kritického analyzování faktů. Ačkoli jsme se snažili v největší možné míře být objektivní a nestranní, naše interpretace výsledků nemůže být brána jako jediná správná. Neaspirujeme na jednoznačně nezpochybnitelné vývody, nabízíme naše poznatky k inspiraci ostatních vědeckých pracovníků v pedagogických vědních oblastech.

4.1 El Sistema a muzikoterapie

Léčebný, výchovný a pomáhající vliv hudby byl znám a využíván od pradávna¹⁴¹. Postupně se vyprofilovala disciplína zvaná muzikoterapie. Jasně definovat muzikoterapii je složité, existuje mnoho různých definic. Jedna z definic vidí muzikoterapii jako pomoc hudbou člověku se zdravotními nebo edukačními problémy¹⁴². Muzikoterapie v současnosti

¹⁴¹ GERLICOVÁ, Markéta. *Muzikoterapie v praxi: příběhy muzikoterapeutických cest*.

¹⁴² KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*.

získává na oblibě a výsledky výzkumů ukazují na velký potenciál hudby¹⁴³. Hnutí El Sistema svoji misi označuje jako pomoc hudbou znevýhodněným dětem¹⁴⁴. V současnosti mezi odborníky běží debata, nakolik je možné toto hnutí a jeho hudební přístupy považovat za jistou formu muzikoterapie. I autoři spjatí s hnutím tvrdí, že El Sistema není muzikoterapií, ale v mnoha oblastech se s muzikoterapií překrývá¹⁴⁵. Ačkoli se El Sistema zaměřuje mimo jiné i cíle nehudební povahy, stejně jako muzikoterapie, je mezi nimi jeden základní rozdíl. Chybí zde osoba kvalifikovaného muzikoterapeuta. Požadavek přítomnosti kvalifikovaného muzikoterapeuta je chápán jako předpoklad muzikoterapeutického procesu. El Sistema není formou muzikoterapie. Podobně jako Orffův Schulwerk nebo Suzukiho metoda, které obohacují muzikoterapii¹⁴⁶, El Sistema nabízí muzikoterapii řadu podnětů. Řešení vidíme v zapojení kvalifikovaného odborníka. Muzikoterapeutický výcvik je dlouhý a náročný. Navíc si uvědomujeme fakt, že kolegové věnující se muzikoterapii se příliš umělecké hudbě nevěnují. Spíše preferují jednodušší hudební formy¹⁴⁷. Zapojení muzikoterapeutického odborníka by bylo prospěšné, ale nese s sebou jistá úskalí. Již několikrát zazněl problém s ochranou osobních údajů dětí. Aby muzikoterapeut mohl účinně pracovat, musel by být obeznámen s detailními kazuistikami zapojených dětí. Jinak by jeho muzikoterapeutická intervence mohla přinést negativní výsledky. Intervence musí být vždy vystavěna na základě detailních znalostí potřeb dítěte. Jakákoli improvizace nemá místo. Lektori Nadačního fondu Harmonie jsou dobří hudebníci, ale nemají znalosti z oboru speciální pedagogiky, psychologie a sociologie. V dobré vůli se snaží hudebně edukovat děti se specifickými potřebami. Nejsou školeni diagnostikovat projevy specifických forem chování dětí z prostředí Dětského domova. Pedagogika je věda. Není možné nahrazovat znalost problematiky nadšením pro dobrou věc. Kritici programu El Sistema poukazují právě na snahu programu nadšeným přístupem vyřešit jakoukoli překážku. Ačkoli hudba je silný fenomén, není v jejích silách pouhou harmonií vyladit disharmonii v srdcích a hlavách

¹⁴³ PAVLICEVIC, Mercédès, Nicky O'NEIL, Harriet POWELL, Oonagh JONES a Ergina SAMPATHIANAKI. *Making Music, Making Friends: Long-term Music Therapy with Young Adults with Severe Learning Disabilities*.

¹⁴⁴ TUNSTALL, Tricia. *Changing Lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the Transformative Power of Music*.

¹⁴⁵ GOVIAS, Jonathan Andrew. *El Sistema, Special Needs and Music Therapy*.

¹⁴⁶ KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*.

¹⁴⁷ ZELEDIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapie: východiska, koncepty, principy a praxe*. Je třeba zdůraznit, že v žádném případě nechápeme muzikoterapii jako fenomén oproti umělecké hudbě méněcenný.

potřebných dětí. Může napomoci, ale není všelékem. Výsledky získané během projektu v Klánovicích nás upozorňují na realistické uchopení hudební výchovy.

4.2 El Sistema v našem hudebně výchovném prostředí

Nadační fond Harmonie se prezentuje jako program sociální. Nicméně důraz na hudební stránku programu je zřejmý. Sociální aspekt hudebních aktivit je zdůrazňován především v komunikaci s médii. Z našich osobních zkušeností jednoznačně převažuje faktor hudební. Zde vidíme značný rozpor. Na jednu stranu Nadační fond Harmonie se vymezuje jako program vycházející z programu El Sistema, na druhou stranu preferuje hudební stránku věci. Tímto přístupem je Nadační fond Harmonie pro hudebně výchovnou veřejnost nečitelný. Nadační fond Harmonie poukazuje na hudební výsledky, ale hra na nástroje v orchestru Nadačního fondu není vyučována způsobem, který by umožnil dětem získat kvalitní hudební dovednosti. Nesnižujeme význam Nadačního fondu Harmonie. Otevřel svět hudby desítkám dětí. Otázka však je, zdali to je dostačující. Pokud si dítě nevybuduje správné návyky hry na nástroj, dříve či později narazí na limity svých hudebních možností. Jak všichni víme, přeučit špatné návyky je velice obtížné. Jakmile dítě hned od samého počátku neobdrží solidní základy, nemůže v budoucnosti pokračovat v hudebním vývoji. Vidíme rozpor mezi zapálením pro dobrou věc a nezbytným řemeslem artificiální hudby. Program El Sistema často poukazuje na hudební osobnosti, které z programu vzešly. Nicméně nezmiňuje, že ačkoli hudební kariéra těchto umělců na počátku byla spojena s programem El Sistema, tito umělci obdrželi špičkové hudební vzdělání klasického typu. Program El Sistema tvrdí, že distribuce hudby, jako média sociální změny, probíhá v orchestrech. S tímto tvrzením můžeme nesouhlasit. Při analýze filmového dokumentu o programu El Sistema jasně vidíme, jak talentované děti se připravují v běžných výukových lekcích¹⁴⁸, tak jak je známe z našich základních uměleckých škol. Takový model je naprosto legitimní. Dítě přichází do programu, pokud se projeví vysoké hudební nadání, nastupuje klasický model vzdělávání. Na základě získaných informací si dovoluujeme tvrdit, že ve

¹⁴⁸ BOHUN, Stefan, *Mata tigre*. Při sledování dokumentu si uvědomujeme zcela jinou realitu Venezuely. Hudba je evidentně chápána jako jedna z mála možností uniknout beznadějně chudobě. Rodiče dětí často hovoří o programu El Sistema jako o jediné možnosti, která by jejich dětem umožnila se vymanit z bíd. Zajímavý je moment z generální zkoušky orchestru, kdy mladí hráči na žesťové nástroje u cigarety konzultují jejich možnosti uplatnění na hudebním trhu v USA a probírají finanční ohodnocení klubového hudebníka v USA.

stávající podobě program Nadačního fondu Harmonie nelze považovat za formu hudební výchovy. Jde bezesporu o vysoce kvalitní volnočasovou aktivitu. Musíme si však uvědomit rozdíl mezi ekonomikou České republiky a Venezuely. Ve Venezuele je zcela odlišná sociální situace. Pro sociálně vyloučené děti je hudby často jedinou možností, jak získat vizi pozitivní budoucnosti. Z toho plyne nadšení venezuelských dětí. Toto nadšení je však prezentováno jako síla hudby. Proto je třeba jasně rozlišovat distribuci a uchopení programu El Sistema v chudších státech a v naší bohaté vlasti. Nadační fond Harmonie zdůrazňuje svoji specifickou na poli hudební výchovy. Podobné sociální programy by mohly být přínosem pro naše hudební školství za předpokladu, že by byla oboustranná ochota k toleranci a ke spolupráci. Nadační fond Harmonie nabízí dětem hudební aktivity ve velmi přitažlivé formě. Časté vystupování dětem dodává pocit úspěchu. Velice důležitý je i pocit příslušnosti k sociální skupině, v tomto případě ke kolegům z orchestru. Podle jejich vlastních slov se děti jsou schopny zcela s programem ztotožnit. Mají lektory a spoluhráče za dobré přátele. Sociální vazby trvají i po odchodu dítěte z orchestru. Dětem se rozšířil hudební obzor. Jsme si plně vědomi faktu, že pohled na problematiku programu El Sistema je v této disertační práci determinován zkoumanou skupinou dětí. Jejich specifické potřeby jim neumožnily plně využít možností, které jim Nadační fond Harmonie nabízel. Jsme toho názoru, že pro děti z intaktní populace by mohl být Nadační fond Harmonie vítaným rozšířením možností přístupu k hudebním aktivitám.

4.3 Doporučení modifikace programu Nadačního fondu Harmonie

Absenci jasně metodiky chápeme jako jeden z největších problémů programu Nadačního fondu Harmonie. Z našich vlastních zkušeností můžeme jednoznačně tvrdit, že na smyčcový nástroj se není možné naučit dobře hrát formou, kterou Nadační fond Harmonie ve svém programu nabízí. Získání správných návyků, nezbytně nutných pro každý hudební nástroj, vyžaduje vedle nadšení a lásky k hudbě především kvalitní metodické vedení dítěte¹⁴⁹. Po dobu téměř tří let jsme pozorovali způsob výuky na smyčcové hudební nástroje na zkouškách orchestru Nadačního fondu Harmonie. Zjistili jsme několik skutečností, které považujeme

¹⁴⁹ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Hned v úvodu této vysoce kvalitní publikace je jasně deklarováno, že pro kvalitní uchopení hudební výchovy je nezbytně nutné postupovat podle dobře vypracované a vědeckými metodami podložené metodiky.

za důležité označit. Po celou dobu našeho pozorování jsme nezaznamenali, že by lektoři věnovali odpovídající čas výuce čtení notového zápisu. Jinými slovy, mnoho dětí i po několika letech v orchestru Nadačního fondu Harmonie nezná noty. Jsme přesvědčeni, že při výuce hry na jakýkoli hudební nástroj je znalost not nezbytně nutná pro správný hudební vývoj. I v Suzukiho metodě není zpochybněna nutnost znalosti notového záznamu. Nadační fond Harmonie upravuje dětem notové party tak, aby děti vystačily s označením prstů, kterými je třeba stisknout strunu. Ačkoli se program prezentoval jako cesta dětí k hudbě, nebyla věnována pozornost základům hudební výchovy, jako je hudební nauka, nebo hudební historie. Je třeba říci, že dětem samotným toto nevadilo. Že neumí číst noty, neví, v jaké tónině hrají a nemají přehled o skladatelích, děti nepovažovaly za důležité. Shodně tvrdily, že je pro ně důležitější fakt, že mohou v orchestru hrát. Doporučovali jsme lektorům zavést do zkoušek orchestru alespoň základy hudební nauky. Z časových důvodů se to však nestalo. V posledním roce Nadační fond Harmonie zavedl myšlenku Young leaders, mladých vůdců. Vybrali se nejzdatnější členové orchestru a vytvořil se jakýsi reprezentativní vzorek programu. Pro tyto děti byly přidány zkoušky a děti vystupovaly na důležitých koncertech. Podobné elitní skupiny se začaly zakládat ve Velké Británii přibližně v roce 2017. Tyto děti již notový zápis znají a jejich zkoušky jsou mnohem více strukturovanější než zkoušky původního orchestru. Vidíme zde dvojí měřítko hudební výchovy. V základním orchestru se dětem nabízí především možnost si radostně muzicírovat. Ve skupině Young leaders se jednoznačně cílí na hudební efekt. Nicméně děti nemají pevné základy a jejich výsledky jsou založeny na pouhém častém opakování a přehrávání skladeb. Nezpochybujeme možnost vícerychlostního orchestru. Poukazujeme pouze na nezbytnost poskytnutí kvalitních základů, na kterých by děti mohly dále stavět. V kapitole věnující se průběhu programu jsme zmínili dvě žáčky, které uspěly v přijímacích zkouškách na základní uměleckou školu. Dívka se specifickými zrakovými potřebami stále ZUŠ navštěvuje, druhá dívka však odešla. Odešla na vlastní žádost. Uvedla, že požadavky pedagožky ZUŠ jsou nepotřebné, protože její úroveň hry na housle naprosto dostačuje jejím potřebám. Obě dívky jsou členkami Young leaders. Patří mezi opory tělesa. Musíme konstatovat, že obě dvě již v tomto mladém věku mají potíže spojené s chybným držením nástroje. Obě dívky hudbu milují. Často s nimi hovoříme. Obě dvě mají o hudebním světě zkreslené představy. Očekávají, že přístup k hudbě, který poznaly v prostředí Nadačního fondu Harmonie, je naprosto dostačující k zahájení hudební kariéry. O podobných případech hovoří kritik

programu Baker. Tvrdí, že program El Sistema sám sebe prezentuje jako nejvhodnější forma hudební výchovy. Doporučovali bychom Nadačnímu fondu Harmonie zapojit do zkoušek mnohem více prvků hudební nauky. Jsme přesvědčeni, že u začínajících dětí by neměla absentovat důkladná výuka hry na nástroj. Vidíme zde cestu v navázání spolupráce se základním uměleckým školstvím. ZUŠ by dodala fundované pedagogy, kteří by dohlíželi na metodiku výuky hry na nástroje. Muzicírování by bylo přenecháno lektorům Nadačního fondu. Tím neznevažujeme kvalitu lektorů. Jsou to excelentní hudebníci. Ale z vlastní zkušenosti víme, že při skupinové výuce se pedagog nemůže věnovat potřebám jednotlivce. Spolupráce se ZUŠ by byla oboustranně výhodná. Nadační fond by získal děti kvalitně vedené, mohl by vystupovat při akcích ZUŠ, která by na druhou stranu získala možnost zachytit mnohé talentované děti. Toto možnost jsme několikrát nastiňovali, Nadační fond Harmonie tvrdí, že spolupráce se ZUŠ není možná z důvodu nezájmu ZUŠ. Jak jsme již zmínili, výsledky této práce jsou determinovány specifikou dětí z Dětského domova Klánovice. Naše závěry ukazují, že pro děti s podobnými potřebami je třeba program upravit. Nicméně je třeba zdůraznit, že jsme při rozhovorech s dětmi a rodiči z intaktní populace nezaznamenali negativní reakce. Naše doporučení nemíníme jako kritiku, pouze nabízíme inspiraci k mírným úpravám programu. Nadační fond Harmonie by mohl pomoci současné hudební výchově nalézt cestu z krize, kde se dnes nachází¹⁵⁰.

4.4 Hudba a sociální kompetence

Je naprosto prokazatelné, že hudební aktivity měly pozitivní vliv na sociální kompetence dětí zapojených do projektu Nadačního fondu Harmonie. Jak jsme demonstrovali v kapitole popisující kazuistiky dětí, všechny děti bez rozdílu měly ve svých anamnézách zaznamenány potíže v sociální oblasti. Až na jednu výjimku chlapce s ADHD všechny děti označili hudbu jako faktor, který jim umožnil zlepšit jejich sociální dovednosti. Děti získaly nové přátele. Je třeba si uvědomit, že děti žijící v prostředí institucionální výchovy se často přátelí pouze s dětmi z podobných prostředí. Vede je k tomu jakýsi stud za jejich osud, a především nedostatek zdravého sebevědomí. Ačkoli jsme se vymezovali proti způsobu výuky hry

¹⁵⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Minisčítání 2018*. Výsledky otřásly odbornou veřejností. Děti jednoznačně označují za nejméně oblíbený předmět zpěv. Dokonce i matematika dopadla lépe. Co Čech, to muzikant? Přitom televizní soutěže mají značnou sledovanost a jsou velice oblíbené mezi dětmi a mládeží. NOVA, *Superstar2018*.

na nástroj a ostatním hudebně výchovným otázkám spojeným s Nadačním fondem Harmonie, sociální zlepšení nelze ignorovat. Dovolujeme si tvrdit, že pro děti z prostředí Dětského domova Klánovice byl program Nadačního fondu Harmonie možností zažít pocit úspěchu. Tento pocit úspěchu se promítl do mnoha dalších oblastí života dětí z Dětského domova. Podle jejich slov hudba jim umožnila si začít vážit sebe sama. Již nebyly označovány za děti z Dětského domova, komunita je viděla jako členy hudebního tělesa. Hudba má v našich končinách značnou sociální přidanou hodnotu. Patří k dobrému tónu pohovořit o úspěších ratolesti na třídní besídce ZUŠ. Umělci jsou společnosti prezentováni jako elita národa. Tato fakta vytváří společenské povědomí o kulturním statusu jedince hrajícího na hudební nástroj. Jakmile děti z Dětského domova obdržely nástroje, okamžitě se jim zvýšil sociální status. Dětem se následně zvýšilo sebevědomí a mohly zažít pocit spokojenosti a sounáležitosti s ostatními. Ačkoli děti neuměly noty, ačkoli nevytrvaly, můžeme tuto malou skupinu sociálně vyloučených dětí chápat jako potvrzení ideálů Hostinského. Hostinský bojuje za socializaci hudby¹⁵¹. Tvrdí, že k hudbě má mít přístup každý, bez ohledu na sociální status. My jsme prokázali, že hudbu může konzumovat opravdu každý. Děti z Dětského domova mají velice nízký sociální status. Není objektivní důvod, proč by měly být ochuzeny o benefity kvalitní hudby, pouze z důvodu, že jejich rodiny selhaly. Tento důkaz pravdivosti Hostinského tezí chápeme jako jeden z největších přínosů této dizertační práce.

Hudba je silným nástrojem osobnostního rozkvětu dítěte¹⁵². O vlivu hudby na osobnost člověka není sporu, problematika byla, je a bude zpracovávána mnohými odborníky. Mimo jejich zájem ale leží tematika vlivu hudby na osobnost dětí v kontextu prostředí dětských domovů. Hudba by mohla být nástrojem řešení osobnostních potíží dětí z Dětského domova. Helfert¹⁵³ poukazuje na pozitivní dopad hudebních aktivit na morálně volní vlastnosti člověka¹⁵⁴. V tomto názoru můžeme vysledovat podobnost s programem El Sistema¹⁵⁵. Uchopení hudby jako nástroje osobnostně sociálního růstu má v českém kulturním

¹⁵¹ HOSTINSKÝ, Otakar. *Umění a společnost*.

¹⁵² PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*.

¹⁵³ HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehudbních školách*.

¹⁵⁴ Program El Sistema v domovské Venezuele dokonce aktivně působil ve věznicích. GRAINGER, Sarah, *Venezuela Prison Orchestra Gives Hope to Inmates*, Zde je třeba zdůraznit, že tamní nápravná zařízení jsou plné drog a brutálního násilí.

¹⁵⁵ TUNSTALL, Tricia. *Changing Lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the Transformative Power of Music*.

a sociálním prostředí dlouhou tradici¹⁵⁶. Potřeba osobnostně a sociálně vyzrálých jedinců je klíčová pro každou společnost. Ve vyspělých zemích a v posledních letech i v České republice se otázce osobnostně sociální výchovy věnuje velká pozornost. Osobnostně sociální výchova si klade za cíl pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu¹⁵⁷. Na základě doposud získaných poznatků zde můžeme tvrdit, že hudební aktivity Nadačního fondu Harmonie jsou v případě dětí z Dětského domova silným nástrojem osobnostně sociální výchovy. Nicméně osobnostně sociální výchova je dnes v edukačním procesu nedocenená¹⁵⁸. Bude zde potřeba změny samotného chápání role pedagoga v edukačním procesu. Posun od chápání pedagoga jako pouhého transportního média informací ke komplexní osobnosti bude náročný. Edukační proces je totiž formou sociální interakce¹⁵⁹, která má přesah do mnoha oblastí života dítěte. Hudební aktivity Nadačního fondu jsou toho příkladem. Hudba na děti působí jak při zkouškách, tak i v Dětském domově. O vlivu hudby na děti jsme pojednali výše. V této souvislosti je zarážející, jak malá role je hudbě přisouzena osobnostně sociální výchově v současném kurikulu. V kontextu propojení průřezového tématu Osobnostně sociální výchova a vzdělávací oblasti Umění a kultura se hovoří pouze o dramatické výchově a o hudbě není ani zmínky. Přitom právě hudba pomáhá uchopit umění jako prostředek komunikace, rozvíjí smyslové vnímání a esteticky, což jsou podle kurikula vazby průřezového tématu Osobnostně sociální výchova na vzdělávací oblast Umění a kultura¹⁶⁰.

4.5 Vliv původních rodinných prostředí na hudebnost dítěte

Všechny děti se do jisté míry naučily hrát na hudební nástroje. Nyní ponechme stranou, nakolik dobře. Všechny děti z Dětského domova Klánovice členství v orchestru

¹⁵⁶ Bylo by neobjektivní se odkazovat pouze do naší historie. Současná hudební výchova si je dobře vědoma sociálního potenciálu. PASTOROVÁ, Markéta. *Hudební výchova: metodické komentáře ke Standardům pro základní vzdělávání*.

¹⁵⁷ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ A MINISTERSTVO TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*.

¹⁵⁸ VALENTA, Josef. *Didaktika osobnostní a sociální výchovy*.

¹⁵⁹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*.

¹⁶⁰ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ A MINISTERSTVO TĚLOVÝCHOVY. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Nejiná situace je na poli podpůrných opatření, možnosti hudební výchovy jsou zcela nevyužity. FELCMANOVÁ, Lenka a Martina HABROVÁ. *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*.

Nadačního fondu Harmonie ukončily. Všichni dotázaní vychovatelé potvrdili, že se snažili děti od ukončení členství v orchestru odradit. Vedení Dětského domova Klánovice několikrát svolalo schůzku s dětmi zapojenými do programu a motivovalo děti v setrvání. Snažili jsme se každému dítěti vysvětlit benefity z členství v programu plynoucí. Neuspěli jsme. Podstatnou část energie jsme věnovali hledání příčin, proč děti z Dětského domova Klánovice skončily docházku, zatímco ostatní děti v orchestru setrvávají. Analyzovali jsme kazuistiky dětí. Mohlo by nám být vytýkáno, že jsme věnovali přílišnou pozornost speciálně pedagogickým otázkám v kazuistikách dětí. Právě tyto skutečnosti se ale ukázaly jako klíčové pro hudebně výchovné schopnosti dětí. Příliš jsme se specializovali. Zapomněli jsme na propojenost jednotlivých oblastí našeho života. Náš projekt nám však připomněl, že v našich životech vše souvisí se vším. Pokud analyzujeme kazuistiky našich dětí, nenalezneme v jejich původních prostředích jediný faktor, který by jim mohl i pouze napomoci v jejich schopnosti konzumovat, nebo produkovat hudbu. Proti tomuto zjištění není argument. Můžeme tedy konstatovat, že děti zapojené do projektu Nadačního fondu Harmonie neměly pro hudební výchovu rodinné předpoklady. Neměly vzory, nebyly k hudbě vychovávány. V jejich původních prostředích nebylo místo pro umělé hudbu. I přesto až na jednu výjimku všechny děti z hudebních aktivit profitovaly. Nicméně neměly vybudovány kompetence umožňující jim v hudební aktivitě vytrvat. Nebyly ve svých rodinách vedeny k důslednosti, vytrvalosti, cílevědomosti. Z toho plyne jednoznačný závěr. Helfert měl pravdu. Hudebnost je vlastní každému z nás¹⁶¹. Nicméně hudba je natolik komplexní fenomén, že pouhá hudebnost nestačí. Musíme k hudebnosti připočítat řadu dalších faktorů. Jedním z nich je bezesporu kvalitní rodinné prostředí. Dovolujeme si projekt spolupráce Nadačního fondu Harmonie s Dětským domovem Klánovice označit jako pedagogický precedens. Na základě jednoznačných výsledků je zřejmé, že každý žák je hudebně edukovatelný. Nicméně k dalšímu rozvoji hudebních kompetencí je třeba celá řada dalších morálně volných vlastností. Jmenujme vytrvalost, cílevědomost, píli. Tyto edukační a sociální kompetence dětem z Dětského domova Klánovice chybí. Jejich původní rodiny selhaly a nedokázaly je vybavit těmito kriticky nezbytnými vlastnostmi. Děti tudíž nebyly schopny dále pokračovat v hudebním rozvoji. Narazily na strop svých hudebně výchovných možností.

¹⁶¹ HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehuměbních školách*.

Absence kompetencí běžných pro intaktní populaci jim neumožnila plně naplnit jejich potenciál¹⁶². Tudíž je zcela jednoznačně prokazatelné, že základní determinantou hudebně výchovného rozvoje nejsou schopnosti dítěte, ale prostředí, z kterého dítě pochází.

4.6 Hudba jako forma prevence rizikového chování

Nejvýznamnější determinantou v životě dětí zapojených do projektu bylo jejich původní bio–psycho–sociálně narušené prostředí. Narušená prostředí velice zvyšují riziko, že se dítě bude chovat rizikově. Za rizikové chování považujeme takové vzorce chování, které nemusejí být jednoznačně vymezeny a jejichž důsledkem může docházet k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, psychických, edukačních a dalších ohrožení pro jedince a společnost. Rizikové chování je multidisciplinární a sociální konstrukt se společenským, historickým, vývojovým a kulturním kontextem¹⁶³. Věříme, stejně jako Feuerstein¹⁶⁴, že jedinec je výslednicí předcházejících prostředí a že je, pokud mu budou dodány kvalitní podněty, se schopen markantně zlepšit. Během projektu se u zapojených dětí neprojevily nové formy rizikového chování¹⁶⁵. U těch stávajících nastalo podstatné zlepšení. Výchovní pracovníci Dětského domova jsou s dětmi v každodenním kontaktu a jsou nejlépe obeznámeni s jejich situací. Proto je jejich názor cenným zdrojem. Výsledky analýzy předloženého dotazníku vlastní konstrukce byly potěšující. Naprostá většina oslovených se přiklonila k názoru, že hudba může změnit modely chování dítěte. Kolegyně a kolegové zejména zdůraznili pozitivní vliv na děti Dětského domova v následujících oblastech. Sebevědomí, samostatnost, radost, pravidelnost, odpovědnost, pocit úspěchu a smysluplně trávený čas. Získané odpovědi pracovníků Domova překvapivě korespondují s výsledky evaluace skotského projektu Big Noise Raploch¹⁶⁶.

¹⁶² JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. Současný trend práce s bio–psycho–sociálně ohroženými a narušenými dětmi zdůrazňuje nutnost pracovat s celým spektrem jedincovy osobnosti a jeho kompletním prostředím.

¹⁶³ MIOVSKÝ, Michal. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*.

¹⁶⁴ FEUERSTEIN, Reuven. *Vytváření a zvyšování kognitivní modifikovatelnosti, Feuersteinův program instrumentálního obohacení*.

¹⁶⁵ DANĚK, Alois. *Aktivita orchestru Nadačního fondu Harmonie jako forma speciálněpedagogické intervence v prostředí Dětského domova Klánovice*.

¹⁶⁶ GEN. *Evaluation of Big Noise, Sistema Scotland*. Při studiu této evaluace narazíme na zajímavý fakt, že jeden benefitů zapojení do programu je i přístup ke svačinám. Odpovědi pracovníků Dětského domova byly získány v dotazníkovém šetření. Příloha č. 9. *Dotazník pro Pražské fórum primární prevence rizikového chování 2016*.

Hudební aktivity umožnily dětem trávit podstatnou část volného času aktivním způsobem¹⁶⁷. Aktivita při edukačním procesu je problémem, se kterým se potýká podstatná většina dětí z Domova. Zejména slabší žáci se domnívají, že k učení je dostačující pasivní přítomnost v edukačním procesu. Očekávají, že se dovednosti a znalosti dostaví automaticky¹⁶⁸. Děti z prostředí dětských domovů často mají slabou vůli a schází jim nadšení. Nadační fond Harmonie je motivuje k převzetí odpovědnosti za své učení a k aktivnímu přístupu k programu. Nabízí jim nové bezpečné edukační prostředí, ve kterém se na ně kladou nároky jako na každé jiné dítě. Díky jejich aktivitě se dostavil pocit úspěchu. Právě úspěch se ukazuje jako velice důležitý faktor v celém programu. Jeden z problémů náhradní výchovy je absence společných zájmů mezi dítětem a vychovatelem¹⁶⁹, možnost ztotožnit se jeden s druhým. Valná většina výchovných pracovníků Dětského domova v mládí na hudební nástroj hrála, nebo chtěla hrát. Hudba zprostředkovala jednotící prvek mezi výchovným pracovníkem a vychovávaným. Hudba se dále ukázala jako oblast zájmu dětí, ve které mohli vychovatelé sledovat úspěch svých svěřenců. Tento úspěch se dostavil díky aktivnímu přístupu dětí k hudební aktivitě. Úspěšný a vyrovnaný jedinec nemá potřebu se chovat rizikově a snáze odolává podnětům okolí, které k rizikovému chování vybízejí¹⁷⁰. Hudba přispívá k harmonizaci psychického stavu jedince¹⁷¹. Hudební aktivity nabízené Nadačním fondem Harmonie můžeme považovat za silný nástroj prevence rizikového chování¹⁷². Na základě výsledků získaných během projektu byly hudební aktivity implementovány do Minimálního preventivního programu prevence rizikového chování v Dětském domově Klánovice¹⁷³. Výsledky na poli prevence rizikového chování prezentujeme na speciálně pedagogických konferencích. Zapojením umělé hudby do prevence rizikového chování obohacujeme škálu nástrojů v předcházení těchto negativních modelů chování. Potvrdili se nám teorie Ferdinanda Krcha, který hudbu viděl

¹⁶⁷ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*.

¹⁶⁸ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*.

¹⁶⁹ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*.

¹⁷⁰ CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. V oblasti prevence rizikového chování je práce s úspěchem jednou z nejefektivnějších metod.

¹⁷¹ KŘÍČKA, Josef a Ferdinand KRCH. *Dítě a hudba: nové cesty v hudební výchově dětské. Hry, písně, tance*.

¹⁷² DANĚK, Alois. *Hudba jako prevence rizikového chování v Dětském domově Klánovice*.

¹⁷³ Příloha č. 10: *Minimální preventivní program Dětského domova Klánovice pro rok 2019. Oddíl Plánované akce pro prevenci v roce 2019*.

jako nástroj v budování morálně silného jedince. V oblasti prevence rizikového chování program El Sistema jednoznačně má svoje opodstatnění a nezpochybnitelné pozitivní výsledky¹⁷⁴.

S opakem dítěte chovajícího se rizikově si spojujeme dítě hodné, tudíž ukázněné. Problematika kázně v edukačním procesu je velice aktuální. V současné době se jedná o celospolečenské téma. Zejména nedávná sebevražda pedagoga¹⁷⁵ rozdělila veřejnost na dva tábory. Jedna polovina viní děti z absolutní nekázně, druhá vidí chybu na straně pedagogů v jejich neschopnosti kázeň v edukačním procesu udržet. Pedagogové mají k dispozici celou řadu kázeňských prostředků. Mezi tradiční kázeňské prostředky radíme příklad, slovo, zaměstnání, dozor, trest a odměnu. Z těchto uvedených šesti nástrojů je považován za nejúčinnější použití příkladu. Můžeme potvrdit, že během projektu Nadačního fondu Harmonie v Dětském domově Klánovice byl osobní příklad lektorů nejsilnějším faktorem ovlivňujícím kázeň dětí. Vzhledem k silným vazbám dětí na lektory bylo výchovným opatřením i jen malý náznak nespokojenosti ze strany lektorů. Lektori nabízejí dětem vzor v podobě kultivovaných umělců, kteří svoji autoritu mají podloženou dovedností hry na hudební nástroj. Souhlasíme s Helfertem¹⁷⁶ a jeho teorií hudebnosti jako základní životní potřeby. Helfertovo chápání hudebnosti potvrzují dosavadní výsledky spolupráce Nadačního fondu Harmonie a Dětského domova Klánovice. Podle Helferta jsou všechny děti od přírody hudební, chtějí naplnit tuto potřebu. Lektori dětem skrze hudební aktivity umožňují naplnění této potřeby. Protože jim tedy umožňují sebenaplnění, jejich zájmem je nenarušovat edukační proces a tím pádem nebýt neukázněnými. Lektori také nevystupují v pozici nadřazeného pedagoga. Je důležité, aby pedagog chápal sám sebe jako partnera dětí. Přílišný systém příkazů a kontrolních mechanismů může děti postavit proti pedagogovi. Pokud však pedagog bude směřovat dítě k naplnění jeho potřeb, výsledkem bude sebeaktualizovaný a tím tedy ukázněný žák¹⁷⁷. K obdobným závěrům došel Krch, který problematiku kázně řešil především použitím dobrého příkladu. Pro děti z institucionálního prostředí je těžké ve svých původních rodinách nalézt kvalitní vzory. Z toho plyne jejich

¹⁷⁴ DANĚK, Alois. *Možnosti a výzvy orchestrálního projektu Nadačního fondu Harmonie vycházejícího z programu El Sistema v českém hudebně výchovném prostředí.*

¹⁷⁵ ECHO24. *Za šikanu učitelky, která zemřela, byli obžalováni tři mladíci.*

¹⁷⁶ HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehupebních školách.*

¹⁷⁷ PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování.*

neukázněnost, která však odeznívá v okamžiku příchodu pozitivního příkladu do jejich životů¹⁷⁸. Lektori orchestru ve svých osobách nabídli dětem možnost kvalitních vzorových modelů. Děti mají možnost se s lektory identifikovat a tím působit na svoje osobnostní rysy. Na příkladu dětí z Dětského domova Klánovice můžeme demonstrovat vliv umělé hudby na rozvoj morálně volných vlastností. Hudba není ve své podstatě sociálně stratifikovaná. Hudbu můžeme označit jako totální fenomén, který působí na jedince napříč celým spektrem společnosti.

4.7 Hudba a edukační kompetence

Edukační proces je formou sociální interakce, která má přesah do mnoha oblastí života dítěte¹⁷⁹. Na počátku projektu jsme doufali, že nastane zlepšení školního prospěchu. Výsledky dětí se nezlepšily, ale ani nezhoršily. Podle vlastních slov oslovených dětí se však docházkou do orchestru Nadačního fondu Harmonie snížil jejich negativní přístup ke škole. Děti také uvedly, že raději navštěvovaly zkoušky orchestru, než by byly nemocné. Oslovení vychovatelé potvrdili, že se značně snížila nemocnost dětí do orchestru zapojených¹⁸⁰. Při rozhovorech s pedagogy základní školy se ukázalo, že členství v orchestru Nadačního fondu Harmonie působilo pozitivně na celkový dojem, který děti budily. Na počátku projektu jsme optimisticky očekávali zlepšení školního prospěchu dětí zapojených do projektu. Po konzultacích s pedagogickými pracovníky Dětského domova a pedagogy klánovické základní školy je zřejmé, že v ke zlepšení prospěchu nedošlo. Můžeme namítat, že projekt trval příliš krátkou dobu, aby se vliv hudby na edukační kompetence projevil. Nicméně se projevil dílčí úspěchy. Vychovatelé poukazovali na pokles počtu kázeňských poznámek, které děti ze škol nosily. Oslovení pedagogové ze základních škol se shodli, že se jejich pohled na děti zapojené do projektu zlepšil. Jak jsme již několikrát zmínili, děti z Dětského domova měly špatné školní výsledky. Odborná i laická veřejnost to často přikládá za vinu vlivu instituce, v které žijí. Výsledky získané v předkládané dizertační práci však problematiku staví do zcela jiného světla. Děti z Dětského domova Klánovice se objektivně na jisté úrovni naučily hrát na smyčcové

¹⁷⁸ KRCH, Ferdinand. *Dům dětství. Výchovný ústav pokusný v Krnsku 1920–1924*.

¹⁷⁹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*.

¹⁸⁰ Umělá nemocnost je u dětí z Dětského domova Klánovice závažným problémem. U členů orchestru jsme vyzorovali, že když děti měly volit mezi nemocí, která by jim umožnila nepsat test a návštěvou orchestru Nadačního fondu Harmonie, volily si návštěvu hudební aktivity.

hudební nástroje, stejně jako děti z intaktní populace. Ano, děti z Dětského domova z projektu odešly. Odešly všechny. Jak ty, které byly v Dětském domově dlouhou dobu, tak i ty, které přišly těsně před zahájením projektu. Děti z intaktní populace zůstaly. To potvrzuje roli rodiny v edukačním a ve výchovném procesu. Jestliže chybí základy získané v původním rodinném prostředí, edukační proces bude pro dítě velice náročný. Toto zjištění by mohlo napomoci pedagogům i ostatním odborníkům objektivně přistupovat k dětem žijícím v zařízeních podobným Dětskému domovu Klánovici¹⁸¹. Vliv hudebních aktivit na děti žijící v Dětském domově Klánovici jsme jednoznačně prokázali. Během projektu byl evidentní inkluzivní potenciál hudby. Hudebnost není vlastnost získaná, je nám přirozená. Tato fakta můžeme aplikovat na ostatní vědní obory. To znamená, že téměř každé dítě se může do jisté míry naučit jakémukoli předmětu¹⁸². Specifické potřeby chápeme jako výzvu ve vzdělávacím procesu, nikoli jako nepřekonatelnou překážku¹⁸³. Víceméně každé dítě bylo schopné se do hudebních aktivit zapojit a profitovat z nich. Je nezbytně nutné zdůraznit také ty případy, kdy děti z programu byly vyloučeny. Ačkoli se všichni zapojení snažili, pro některé děti je edukační proces nezvladatelný. Inkluze je živé celospolečenské téma. Naše skupina 15 dětí s bio–psycho–sociálními problémy nám poskytla materiál k analýze, a především k zamyšlení. Inkluzivní vzdělávání je podstatou oficiálního uchopení programu El Sistema. Nicméně na našich výsledcích je zřejmé, že některé děti potřebují intenzivní podporu, aby byly schopné edukační proces zvládnout. A malá část dětí edukační proces nezvládne ani s intenzivní podporou. Výsledky spolupráce Nadačního fondu Harmonie s Dětským domovem Klánovici dalece přesahují oblast pouhé hudební výchovy. Výsledky jsou nezpochybnitelné.

¹⁸¹ DANĚK, Alois. *Potřebujeme speciální hudební výchovu?*

¹⁸² MONTGOMERY, Diane. *Teaching Gifted Children with Special Educational Needs: Supporting Dual and Multiple Exceptionality.*

¹⁸³ ARMSTRONG, Thomas. *Každý je na něco chytrý: jak odhalit a rozvíjet různé druhy inteligence.* Podle nejmodernějšího pojetí inteligence se jedná o mnohoúrovňový a konstantně se vyvíjející fenomén.

ZÁVĚR

Disertační práce „Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema“ se věnovala spolupráci Dětského domova Klánovice a Nadačního fondu Harmonie, neziskové organizace vycházející z venezuelského programu El Sistema. Hlavním cílem předkládané disertační práce bylo zhodnotit vliv hudebních aktivit na rozvoj sociálních a edukačních kompetencí dětí žijících v Dětském domově Klánovice. Stanovili jsme tři dílčí cíle. Prvním dílčím cílem bylo identifikovat oblasti života dětí žijících v Dětském domově Klánovice, které byly nejvíce ovlivněny jejich členstvím v orchestru Nadačního fondu Harmonie. Dále jsme mapovali interakci dětí z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy s prostředím hudebního tělesa. Třetím dílčím cílem bylo objasnit, zda členství dětí z Dětského domova Klánovice v orchestru Nadačního fondu Harmonie napomůže dalšímu rozvoji hudební výchovy v prostředí Dětského domova Klánovice. Položili jsme si několik výzkumných otázek. Ptali jsme se, jestli jsou děti žijící v Dětském domově Klánovice hudebně edukovatelné, zda sociální prostředí má vliv na hudebnost dítěte a také nakolik je program El Sistema vhodný pro české hudebně výchovné prostředí. Téma předkládané disertační práce je mezioborové. Hudební výchova se potkává s pedagogikou, speciální pedagogikou, vývojovou psychologií, sociologií. K naplnění cílů a k zodpovězení výzkumných otázek jsme použili progresivní model kvalitativního výzkumu. Specifickou cílovou skupinu bio–psycho–sociálně ohrožených dětí jsme měli jedinečnou možnost sledovat nejen při hudebních aktivitách orchestru Nadačního fondu Harmonie, ale i v jejich vlastním životním prostředí.

Hlavní cíl práce se podařilo naplnit. Výsledky výzkumu ukazují, že hudební aktivity mají pozitivní vliv na rozvoj celé řady kompetencí. Zejména je třeba označit pozitivní vliv hudebních aktivit na sociální oblast. Tímto zjištěním se podařilo naplnit první dílčí cíl práce. Zapojené děti dostaly díky orchestru možnost poznat nové přátele, zažily pocit úspěchu, posílily svoje sebevědomí. Tvrzení stavíme na získaných výsledcích našeho kvalitativního výzkumu. U 14 zapojených dětí z celkového počtu 15 je hodnocení hudebních aktivit jednoznačně pozitivní. Děti se cítily v orchestru dobře, chápaly orchestr jako bezpečné prostředí. Jedinou výjimkou byl chlapec, který se od samotného počátku stavěl k hudebním aktivitám odmítavě. Dlouhodobým pozorováním se podařilo zhodnotit interakci dětí z Dětského domova Klánovice a orchestru Nadačního fondu Harmonie. Tímto byl splněn

druhý dílčí cíl. Dovolujeme si tvrdit, že ačkoli náš výzkumný vzorek nebyl velký, výsledky jsou jednoznačné. Negativních reakcí na hudbu bylo překvapivě málo. Hudba kladně zapůsobila i děti, u kterých to vzhledem k jejich obzvlášť těžkým specifickým potřebám nebylo očekáváno. Na počátku projektu jsme doufali, že u zapojených dětí by mohlo dojít ke zlepšení školního prospěchu. Zlepšení jsme nepozorovali. My však chápeme edukační kompetence v širším smyslu než pouhé známky. Pro děti z Dětského domova bylo členství v orchestru Nadačního orchestru Harmonie možností, jak se do edukačního procesu zapojit společně s dětmi z intaktní populace bez jakýchkoli výhod, či úlev plynoucích z jejich sociálního statusu. Výsledky potvrdily, že hudbu může úspěšně provozovat a konzumovat jedinec z každé sociální vrstvy společnosti.

Největší přínos disertační práce pro praktický život v Dětském domově Klánovice byla aplikace získaných poznatků do jeho běžného provozu. Uvědomili jsme si preventivní potenciál hudebních aktivit a také terapeutické možnosti hudební výchovy. Hudební aktivity dostaly pevné místo v tvorbě Programu prevence rizikového chování Dětského domova Klánovice. Reflektovali jsme na výsledky výzkumu a pokračujeme v aplikaci hudební výchovy při překonávání edukačních a socializačních výzev našich dětí. Zejména při logopedických cvičeních se ukazují podpůrné možnosti hudby. Dále také používáme hudbu jako nástroj relaxace a uvolnění. Ačkoli děti z orchestru odešly, hudba ve zdech Dětského domova Klánovice zůstala. Bez pomoci Nadačního fondu Harmonie by se to nestalo. Děti navštěvují kulturní akce, několik jich začalo hrát na hudební nástroje. Z výzkumu je zřejmé, že impulzem pro jejich zájem o kytaru, klávesy, nebo flétnu bylo právě jejich členství v orchestru. Oslovené děti označily orchestr Nadačního fondu Harmonie, potažmo program El Sistema, jako faktor, který je přivedl k dalšímu hudebnímu rozvoji. Těmito zjištěními se nám podařilo splnit třetí cíl disertační práce, a to objasnit, zda členství dětí z Dětského domova Klánovice v orchestru Nadačního fondu Harmonie napomůže dalšímu rozvoji hudební výchovy v prostředí Dětského domova Klánovice.

Odpověď na výzkumnou otázku hudební edukovatelnosti dětí z dětského domova je jednoduchá. Ano, děti z dětských domovů jsou hudebně edukovatelné. Nicméně vzhledem k jejich bio–psycho–sociálnímu zatížení je jejich edukace bez přihlédnutí k jejich specifickým potřebám nemožná. Inkluze je celospolečensky živé téma. Náš výzkum ukázal, že inkluze je možná, ale je třeba kvalitní podpora inkludovaných žáků. Až na jednoho

chlapce, každé dítě z Dětského domova Klánovice bylo schopné se zapojit do hudebně edukačního procesu. Nicméně u většiny dětí bylo zřejmé, že je třeba modifikací programu. Samy děti tvrdily, že by při mírné úpravě v orchestru setrvaly. Ačkoli všechny děti z hudebních aktivit profitovaly a samy je označovaly za přínosné, bez výjimky z orchestru odešly. Jsme přesvědčeni, že děti ukončily členství v orchestru, protože neměly ze svých původních rodin vybudovány sociální a edukační kompetence, které jsou k hudebním aktivitám potřeba. Trpělivost, pracovitost, cílevědomost. Naše malá zkoumaná skupina prokázala, že právě rodinné prostředí je základní determinantou, která vymezuje směřování našich životů. Protože kdyby tomu tak nebylo, nutně by z orchestru Nadačního fondu Harmonie odešlo adekvátní množství dětí z intaktní populace, k čemuž nedošlo. Toto je odpověď na otázku vlivu sociálního prostředí na rozvoj hudebnosti.

Abychom mohli odpovědět na třetí výzkumnou otázku, podrobně jsme se věnovali programu El Sistema. Zpracovali jsme většinu dostupných zdrojů. Kapitola věnující se programu El Sistema umožňuje získat informace, které v ucelené podobě objektivně představují tento v České republice doposud ne zcela známý fenomén. Na základě výsledků našeho výzkumu jsme navrhli modifikaci programu Nadačního fondu Harmonie. Během výzkumu jsme si uvědomili, jak vysoce kvalitní umělecké školství naše republika má. Program El Sistema nemůže být alternativou našeho uměleckého školství. Není možné aplikovat program vzniklý v naprosto odlišném sociokulturním prostředí bez přihlédnutí ke specifickým a tradicím nového cílového prostředí. Nicméně podobné programy by mohly být branou, která otevře cestu k hudbě mnoha dětem. Byla by však nezbytná vzájemná tolerance a ochota ke spolupráci. V dnešní době, kdy hudební výchova zažívá těžké období, takové programy zaslouží podporu odborné veřejnosti. Je čas k otevření se novým přístupům. Přestaňme lpět na našich zavedených představách a připusťme, že hudební výchovu lze dětem nabízet mnoha rozličnými způsoby. A ačkoli Nadační fond Harmonie dětem hudbu přináší jiným způsobem, než jsme zvyklí, přesto dokázal oslovit mnoho dětí, které by se jinak neměly možnost se s hudbou setkat. Za to patří Nadačnímu fondu Harmonie upřímný dík.

Výsledky výzkumu jsme pravidelně prezentovali na vědeckých konferencích. Problematiku jsme chápali jako vyloženě multioborovou. Proto jsme publikovali a přednášeli ne pouze pro hudebně výchovnou odbornou veřejnost. Účastnili jsme se

pedagogických, speciálně pedagogických vědeckých konferencí. Navázali jsme spolupráci se Společností pro hudební výchovu. Prezentovali jsme naše výsledky na konferenci Mensy České republiky. Naše chápání hudební výchovy jako katalyzátoru vzdělání zde vzbudilo zájem. Mensa České republiky nám pomohla změnit naše chápání hudební výchovy. Vidíme hudební výchovu jako rovnocenného kolegu ostatních předmětů kurikula. Kde je rozdíl mezi hudební výchovou a matematikou? V individuálních vzdělávacích plánech se přihlíží ke specifickým potřebám v mnoha předmětech, ale v oblasti hudební výchovy? Desítky tisíc dětí mají specifické vzdělávací potřeby. Dovolujeme si tvrdit, že je nezbytně nutné přizpůsobit hudební výchovu těmto dětem a uvést do života podobor hudební výchovy, a to speciální hudební výchovu. Pokud se tak nestane, kritická situace současné hudební výchovy se nezlepší.

Zásadní změnou pro uchopení hudební výchovy v Dětském domově bylo objevení odkazu Hostinského, Helferta, Kříčky a Krcha. My, vychovatelé, jsme se přestali skrývat za alibistické výmluvy o nedostatku hudebního talentu, nebo o sociální jedinečnosti hudby. Pokud chceme, aby pro naše děti byla hudba součástí jejich životů, musíme jim jít příkladem. Nemůžeme odpovědnost za hudebnost nám svěřených dětí přenášet na školu, nemůžeme vinit původní rodiny dětí. Založili jsme zájmový soubor vychovatelů. Skrze pozitivní příklad plánujeme budovat přirozenou hudební výchovu, tak jak preferovali Krch s Kříčkou.

Stanovené cíle disertační práce se podařilo splnit. Mnoho nových čeká. Odpověděli jsme na položené výzkumné otázky. Násobky dalších volají po zodpovězení. Doufáme, že příklad několika dětí z Dětského domova Klánovice, kterým hudební výchova pomohla zkvalitnit jejich život, bude inspirací pro ty, pro které je hudební výchova nezbytnou součástí nejen školství, ale celé naší společnosti. Nadační fond Harmonie přinesl z daleké Venezuely zajímavou inspiraci, která by mohla být přínosem pro naši mainstreamovou hudební výchovu. Věříme, že naše hudební výchova překoná krizi a opět získá prostor pro naplňování svého smyslu. Tím smyslem chápeme výchovu k hudbě, výchovu hudbou, výchovu dobrého člověka.

"Věřím, že žádná dobrá myšlenka se nemůže ztratit, jen musí trpělivě čekat, až přijde ten, kdo ji svým pochopením a láskou rozdmýchá k novému životu a bude ji dále zdokonalovat a rozvíjet podle potřeb doby."

Ferdinand Krch

Resumé

Hudební výchova má svoje místo nejen ve školních lavicích. Poslední tři roky jsme sledovali hudebně výchovný experiment, při kterém děti z prostředí dětského domova dostaly příležitost se zapojit do smyčcového orchestru. Tuto hudební aktivitu Dětskému domovu Klánovice nabídnul Nadační fond Harmonie. Tato nezisková organizace teoreticky vychází z venezuelského programu El Sistema. Naším cílem bylo zmapovat, jakým způsobem hudba působí na tuto specifickou cílovou skupinu. Použili jsme kvalitativní výzkumné metody. Zvolili jsme kombinaci zakotvené teorie s interpretativní fenomenologickou analýzou. Výstupy potvrzují pozitivní vliv hudby na celou řadu edukačních a sociálních kompetencí. Značné zlepšení u pozorovaných dětí nastalo i v oblasti prevence vzniku modelů rizikového chování. Náš aplikovaný výzkum upozornil na nedoceněné možnosti, které nám hudební výchova nabízí. Zjištěné skutečnosti poukazují na multioborový a inkluzivní potenciál hudební výchovy. Získané poznatky uvádíme do praxe a prezentujeme je laické i odborné veřejnosti. V současné rapidně se měnící společnosti hudební výchova nabízí možnost, jak se úspěšně vypořádat s výzvami čtvrté technické revoluce. Využijme tuto nabídku!

Summary

Music has its place not only in school benches. For the last three years, we have been studying a musical educational experiment in which children from the children's home environment have had the opportunity to join a string orchestra. This music activity was provided by the Harmony Foundation to the Klánovice Children's Home. This non-profit organization is theoretically based on the El Sistema Venezuelan program. Our goal was to map out how music works on this specific target group. We used qualitative research methods. We have chosen a combination of grounded theory with an interpretative phenomenological analysis. The outputs confirm the positive influence of music on a wide range of educational and social competencies. Significant improvements in observed children also occurred in the prevention of risk behavior patterns. Our applied research has highlighted the unappreciated possibilities offered by music education. The found facts point to the multidisciplinary and inclusive potential of music education. The acquired knowledge is put into practice and we present it to lay and professional public. In today's rapidly changing society, music education offers the opportunity to successfully meet the challenges of the fourth technical revolution. Let's use this offer!

Seznam použité literatury

1. ADORNO, Theodor W. *Schéma masové kultury*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-406-0.
2. ADORNO, Theodor W. *Úvod do sociologie hudby: dvanáct teoretických přednášek*. Praha: Filosofia, 2015. ISBN 978-80-7007-429-9.
3. ALEMÁN, Xiomara, Suzanne DURYEA, Nancy G. GUERRA, Patrick J. MCEWAN, Rodrigo MUÑOZ, Marco STAMPINI a Ariel A. WILLIAMSON. The Effects of Musical Training on Child Development: a Randomized Trial of El Sistema in Venezuela. *Prevention Science* [online]. 2017, 18(7), 865-878 [cit. 2018-10-03]. DOI: 10.1007/s11121-016-0727-3. ISSN 1389-4986. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s11121-016-0727-3>
4. AMERLING, Karel, S. *Ernestinum. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze 1883. Stav po 12 letech trvání (1871–1883)*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. 1998.
5. ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
6. ARMSTRONG, Thomas. *Každý je na něco chytrý: jak odhalit a rozvíjet různé druhy inteligence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0019-2.
7. ARTS COUNCIL ENGLAND, 2019 [online]. *In Harmony* [cit. 07. 02. 2019]. Dostupné z: <https://www.artscouncil.org.uk/music-education-programmes/harmony>
8. BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-23-7.
9. BAKER, Geoffrey. *El Sistema: Orchestrating Venezuela's Youth*. Oxford: Oxford University press, 2014. ISBN 978-0199341559.
10. BAKER, Geoffrey, 2019 [online]. *El Sistema Blog* [cit. 07. 02. 2019]. Dostupné z: <https://geoffbakermusic.wordpress.com/el-sistema-the-system/el-sistema-blog/>

11. BAKER, Geoffrey. 2016. Editorial Introduction: El Sistema in Critical Perspective. *Action, Criticism, and Theory for Music Education* 15(1): 10–32. Dostupné z: act.maydaygroup.org/articles/Baker15_1.pdf
12. BALTIMORE SYMPHONY ORCHESTRA, 2016 [online]. *OrchKids* [cit. 05. 02. 2011]. Dostupné z: <http://www.bsomusic.org/educationcommunity/youngmusicians/orchkids.aspx>
13. BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3520-7.
14. BERTRAND, Yves. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80- 717- 821- 65.
15. BOOTH, Eric. *The Fundamentals of El Sistema: Which Inform and Guide El Sistema-Inspired Programs* [online], 2017. Dostupné z: <http://ericbooth.net/the-fundamentals-of-el-sistema/>
16. BORZACCHINI, Chefi. *Venezuela en el cielo de los escenarios*. Caracas, Venezuela: Fundación Bancaribe, 2010. ISBN 978-9807125017.
17. CAMPBELL, James R. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-851-64.
18. CARLSON, Alexandra. The Story of Carora: The Origins of El Sistema. *International Journal of Music Education* [online]. 2015, 34(1), 64-73 [cit. 11. 11. 2018]. DOI: 10.1177/0255761415617926. ISSN 0255- 7614. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0255761415617926>
19. CARVAJAL, Beatriz, Carolina. El sistema nacional de orquestas juveniles e infantiles de Venezuela. *La escuela que aprende. Estudios – Centro de Estudios Avanzados*. Universidad Nacional de Córdoba [online]. 2009, (21) [cit. 11. 11. 2018]. ISSN 1852-1568. Dostupné z: http://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S18521568200900010000.
20. CIKLOVÁ, Kateřina. *Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence*. Ostrava: EconomPress, 2016. ISBN 978-80-905065-9-6.

21. CUESTA, José. Music to My Ears: the (many) Socioeconomic Benefits of Music Training Programmes. *Applied Economics Letters* [online]. 2011, 18(10), 915-918 [cit. 11. 12. 2018]. DOI: 10.1080/13504851.2010.517187. ISSN 1350-4851. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13504851.2010.517187>
22. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Minisčítání 2018* [online]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/mini_2018/porovnani.jsp?kr=x&kr2=x&o=5
23. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Školy a školská zařízení v české republice školní rok 2014/2015* [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555525/23004215.pdf/02c74450-3917-4a73-8827-d54f238ee05b?version=1.1>
24. DANĚK, Alois. *Hudba jako fenomén rozvoje osobnosti jedinců ohrožených sociální exkluzí*. Olomouc, bakalářská práce (Bc.). Univerzita palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 2014.
25. DANĚK, Alois. Dílo Ferdinanda Krcha jako inspirace pro současnost. In: *Janáčkiana 2016: sborník z 33. ročníku mezinárodní muzikologické konference Janáčkiana 2016, konané v Ostravě ve dnech 2. a 3. června 2016*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016, s. 153-157. ISBN 978-80-7464-920-2.
26. DANĚK, Alois. Možnosti a výzvy orchestrálního projektu Nadačního fondu Harmonie vycházejícího z programu El Sistema v českém hudebně výchovném prostředí. *Teoretické reflexe hudební výchovy* [online]. 2016, 12(1). ISSN 1803-1331.
27. DANĚK, Alois. Aktivita orchestru Nadačního fondu Harmonie jako forma speciálněpedagogické intervence v prostředí Dětského domova Klánovice. In: FRANIOK, Petr. *Speciálněpedagogické intervence v současnosti: Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017, s. 36-43. ISBN 978-80-7464-9028.
28. DANĚK, Alois. *Hudební aktivity Nadačního fondu Harmonie v prostředí Dětského domova Klánovice*. Prevence. Praha: Život bez závislostí, 2017, 14(1), 13-15. ISSN 1214-8717.

29. DANĚK, Alois. Speciální hudební výchova v prostředí Dětského domova Klánovice. In: *Teorie a praxe hudební výchovy V: Sborník příspěvků z konference českých a slovenských doktorandů a pedagogů hudebního vzdělávání v zemích V4 v roce 2017 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 2018, s. 48-55. ISBN 978-80-7290-978-0.
30. DANĚK, Alois. Potřebujeme speciální hudební výchovu? In: HÁLA, Petr. *Musica viva in schola XXVI*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 74-83. DOI: <https://munispace.muni.cz/book?id=1149>. ISBN 978-80-210-9213-6.
31. DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. Ostrava: Montanex, 2010. ISBN 978-80-7225-329-6.
32. DĚTSKÝ DOMOV KLÁNOVICE, 2019 [online]. *O nás* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <http://www.ddklanovice.cz/O-nas/O-domove/>
33. DĚTSKÝ DOMOV NECPALY, 2019 [online]. *Fénix- smerem ke svetu* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <https://cp-dar.sk/projekt-fenix/>
34. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 8071841412.
35. EL SISTEMA SWEDEN, 2019 [online]. *Side by Side* [cit. 02. 01. 2019]. Dostupné z: <http://www.sidebysidegoteborg.com/>
36. EL SISTEMA USA, 2019 [online]. *El Sistema USA* [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné z: <https://elsistemausa.org/about/>
37. ECHO24, 2016 [online]. *Za šikanu učitelky, která zemřela, byli obžalováni tři mladíci* [cit. 02. 01. 2019]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/wRLJt/za-sikanu-ucitelky-ktera-zemrela-byli-obzalovani-tri-mladici>
38. FEDERACE DĚTSKÝCH DOMOVŮ, 2019 [online]. *Nejmilejší koncert* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné online: http://www.fddcr.cz/nejmilejsi_koncert
39. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
40. FEUERSTEIN, Reuven. *Vytváření a zvyšování kognitivní modifikovatelnosti: Feuersteinův program instrumentálního obohacení*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2400-6.

41. FISCHER Slavomil, Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 8073870142.
42. FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0965-7.
43. FRANIOK, Petr. *Speciální pedagogika – vybrané problémy*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7464-166-4.
44. FRANIOK, Petr. *Vzdělávání osob s mentálním postižením: (inkluzivní vzdělávání s přihlédnutím k žákům s mentálním postižením)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-622-2.
45. FUKAČ, Jiří, Stanislav TESAŘ a Jozef VEREŠ. *Hudební pedagogika: koncepce a aplikace hudebně výchovných idejí v minulosti a přítomnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2458-5.
46. GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice: příručka pro studenty, učitele a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-15-x.
47. GEN. *Evaluation of Big Noise, Sistema Scotland*. Edinburgh: Scottish Government, 2011. ISBN 978-1-78045-099-5.
48. GERLICOVÁ, Markéta. *Muzikoterapie v praxi: příběhy muzikoterapeutických cest*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4581-7.
49. GLASGOW CENTRE FOR POPULATION HEALTH. *Evaluating Sistema Scotland – Initial Findings Report*. Glasgow: GCPH; 2015. Dostupné z: https://www.gcph.co.uk/assets/0000/5424/Sistema_findings_report.pdf
50. GOTO, Hiroaki. *O některých otázkách školy Otakara Ševčíka a Suzuki v souvislosti s jejich uplatněním v Japonsku*. Brno, magisterská práce (Mgr.). JAMU, 2015.
51. GOVIAS, Jonathan Andrew. *The Five Fundamentals of El Sistema*. Canadian Music Educator, 2011. Vol. 53, No. 1, pp. 21- 23. Dostupné z: <https://openmusiclibrary.org/article/52133/>

52. GOVIAS, Jonathan Andrew, 2012 [online]. *El Sistema, Special Needs and Music Therapy* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <http://jonathangovias.com/2012/04/25/el-sistema-special-needs-and-music-therapy-new-article-now-available-online/>
53. GÖTEBORGS SYMFONIKER, 2019 [online]. *Children and Young People, Side by Side by El Sistema* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <https://www.gso.se/en/barn-unga/side-by-side/H>
54. GRAINGER, Sarah, 2011, Venezuela Prison Orchestra Gives Hope to Inmates, *BBC NEWS*, [online]. [cit. 02. 01. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-14050825>
55. HALLAM, Suzan. The Power of Music: Its Impact on the Intellectual, Social and Personal Development of Children and Young People. *International Journal of Music Education* [online]. 2010, 28(3), 269-289 [cit. 04. 11. 2016]. DOI: 10.1177/0255761410370658. ISSN 02557614. Dostupné z: <http://ijm.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0255761410370658>
56. HALLAM, Suzan a Suzan BURST. *Research into Support for Musical Progression for Young People from In Harmony Programmes and Other Disadvantaged Communities*. Great Britain: Department for Education, Art Council England, 2017. Dostupné z: https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/In_harmony_Final_report.pdf
57. HARKINS, Chris. *Evaluating Sistema Scotland*. Glasgow: Glasgow Centre for Population Health, 2014.
58. HAVRÁNEK, Ladislav a Ferdinand KRCH. *Rýmováčky naší Kačky*. 3., upr. vyd. Praha: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03099-9.
59. HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehudebních školách*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1930.
60. HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-5493.
61. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

62. HOLAS, Milan. *Hudební nadání aneb Otázky hudebně psychologické diagnostiky*. Praha: Akademie múzických umění, 1994. ISBN 80-85883-007.
63. HOLAS, Milan. *Hudební pedagogika*. Praha: Nakladatelství AMU, 2004. ISBN 80-7331-018-X.
64. HOSTINSKÝ, Otakar. *Umění a společnost*. Praha: Jan Laicher, 1941.
65. HUDEBNÍ REVUE, Zpěv a hudební výchova ve školách veřejných, str. 213–216 Praha: Hudební odbor Umělecké besedy č. 5. 1919. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mlp/view/uuid:3c6dc67e-3d07-4c83-be66-3f274d1d111a?page=uuid:8cae3668-1482-11e6-b5db-001b63bd97ba>
66. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
67. JANKOVSKÝ, Jiří. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením: somatopedická a psychologická hlediska*. Praha: Triton, 2001. ISBN 80-7254-192-7.
68. JŮVA, Vladimír. *Estetická výchova*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1970.
69. KANTOR, Jiří, Matěj LIPSKÝ a Jana WEBER. *Základy muzikoterapie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2846-9.
70. KRCH, Ferdinand. *Dům dětství. Výchovný ústav pokusný v Krnsku 1920–1924*. V rukopise.
71. KŘIČKA, Josef a Ferdinand KRCH. *Dítě a hudba: nové cesty v hudební výchově dětské. 1. díl, Hry, písně, tance*. Praha: Dědictví Komenského, 1918.
72. KŘIČKA, Josef a Ferdinand KRCH. *Dítě a hudba: nové cesty v hudební výchově dětské. 2. díl, Dětské melodrama, hudba k pohádkám a obrázkům*. Praha: Dědictví Komenského, 1920.
73. KŘIČKA, Josef a Eduard NOVÁK. *Jitro: knížka hudební výchovy: vydání pro učitele a rodiče*. Praha (Podolí 21): J. Křička, 1931.
74. KULKA, Jiří. *Psychologie umění: obecné základy*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23694-4.

75. LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
76. LAUDOVÁ, Hannah. *Prameny lidových tradic Čech: souhrn podnětů k dramaturgické a studijní práci folklorních souborů*. Praha: Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 2000. ISBN 80-7068-110-1.
77. LECHTA, Viktor, ed. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.
78. LESNIAK, Melissa. El Sistema and American Music Education. *Music Educators Journal* [online]. 2012, 99(2), 63- 66 [cit. 11. 06. 2018]. DOI: 10.1177/0027432112458408. ISSN 0027- 4321. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0027432112458408>
79. LINKA, Arne. *Kapitoly z muzikoterapie*. Rosice u Brna: Gloria, 1997. ISBN 80-901-834-41.
80. LINNAVALLI, Tanja, Vesa PUTKINEN, Jari LIPSANEN, Minna HUOTILAINEN a Mari TERVANIEMI. Music Playschool Enhances Children's Linguistic Skills. *Scientific Reports* [online]. 2018, 8(1) [cit. 10. 07. 2018]. DOI: 10.1038/s41598-018-27126-5. ISSN 2045-2322. Dostupné z: <http://www.nature.com/articles/s41598-018-27126-5>
81. LORD, Pippa, Caroline SHARP, Jannie HARLAND, Palak MEHTA a Richard WHITE. *Evaluation of In Harmony: Final Report*. Great Britain: National Foundation for Educational Research, 2016. ISBN 78-1-911039-24-2.
82. LOS ANGELES PHILHARMONIC ASSOCIATION, 2019 [online]. *YOLA (Youth Orchestra Los Angeles)*. [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <https://www.laphil.com/education/local-programs/youth-orchestra-los-angeles/>
83. MACINTYRE, Anna, Christopher HARKINS, Lisa GARNHAM, Aileen CAMPBELL a Carol TANNAHILL. Hitting the Right Note for Child and Adolescent Mental and Emotional Wellbeing: a Formative Qualitative Evaluation of Sistema Scotland's "Big Noise" Orchestral Programme. *Journal of Public Mental Health* [online]. 2016, 15(1), 25-36 [cit. 10. 06. 2018]. DOI: 10.1108/JPMH-11-2015-0047. ISSN 1746-5729. Dostupné z: <http://www.emeraldinsight.com/doi/10.1108/JPMH-11-2015-0047>

84. MALACH, Josef. *Pedagogika jako obecná teorie edukace*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 9788073682910.
85. MALACH, Josef. *Základy pedagogiky*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-293-9.
86. MAŇÁK, Josef. *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1031-2.
87. MARSHALL, Marcus, 2016 [online]. *Membership and Values*. [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <https://marshallmarcus.wordpress.com/sistema-europe-membership-values-principles-and-methodology>.
88. MARSHALL, Marcus, 2016 [online]. *SERA Sistema Evaluation & Research Archive*. [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <https://marshallmarcus.wordpress.com/sera-sistema-evaluation-research-archive/>
89. MASLOW, Abraham Harold. *Motivation and Personality*. 2nd ed. / . New York: Harper and Row, 1970.
90. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2003, 108 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8853-8.
91. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.
92. MATOUŠ, Miroslav, ed. *Hovory: sborník Nadačního fondu Přemysla Pittera a Olgy Fierzové: památce Ferdinanda Krcha (1881-1973)*. [Sv.] 15-16, 2009-2010. Praha: Dingir, 2011. ISBN 978-80-86779-18-8.
93. MAZUREK, Jan. O hudebně výchovném systému Josefa Kříčky a Ferdinanda Krcha. In: *Sborník prací pedagogické fakulty Ostravské univerzity. Sv. 154. Řada U-2. Umění*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1995.
94. MÉNDEZ, María Gabriela, Antonio HIUZI a Alejandro BLANCO URIBE. *Pioneros: escenas de los primeros 5 años del Sistema de Orquestas Sinfónicas Juveniles e Infantiles de Venezuela*. Panamá: ArtiCruz, 2009. ISBN 980127705X.

95. MICHALÍK, Jan, Pavlína BASLEROVÁ a Lenka FELCMANOVÁ. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění: obecná část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4654-7.
96. MICHALOVÁ, Zdeňka. *Komparativní speciální pedagogika*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2012. ISBN 978-80-7372-893-9.
97. MIOVSKÝ, Michal. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-872-588-97.
98. MONTGOMERY, Diane. *Teaching Gifted Children with Special Educational Needs: Supporting Dual and Multiple Exceptionality*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. ISBN 978-1-138-89057-2.
99. MORENO, Joseph J. *Rozehrát svou vnitřní hudbu: muzikoterapie a psychodrama*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-9801.
100. MUDRÁK, Jiří. *Nadané děti a jejich rozvoj*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5089-7.
101. NADAČNÍ FOND HARMONIE. *O nás*. [online], dostupné z: <http://www.nfharmonie.cz/nadacni-fond-harmonie/>
102. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0628-1.
103. NICKERSON, Raymond S. Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology* [online]. 1998, 2(2), 175-220 [cit. 04. 12. 2017]. DOI: 10.1037/1089-2680.2.2.175. ISSN 10892680. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/1089-2680.2.2.175>
104. NOVA, 2019 [online]. *Superstar2018*. [cit. 15. 03. 2019]. Dostupné z: <https://superstar2018.nova.cz/>
105. OSBORNE, Margaret S., Gary E. MCPHERSON, Robert FAULKNER, Jane W. DAVIDSON a Margaret S. BARRETT. Exploring the Academic and Psychosocial Impact of El Sistema-Inspired Music Programs Within Two Low Socio-economic Schools. *Music Education Research* [online]. 2015, 18(2), 156-175 [cit. 11. 06. 2018]. DOI: 10.1080/14613808.2015.1056130. ISSN 1461-3808. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14613808.2015.1056130>

106. PAVLICEVIC, Mercédès, Nicky O'NEIL, Harriet POWELL, Oonagh JONES a Ergina SAMPATHIANAKI. Making Music, Making Friends: Long-Term Music Therapy with Young Adults with Severe Learning Disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities* [online]. 2014, 18(1), 5- 19 [cit. 11. 06. 2018]. DOI: 10.1177/1744629513511354. ISSN 1744- 6295. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1744629513511354>
107. PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.
108. PITKIN, Walter, B. *Umění učit se*. Zlín: Nakladatelství Tisk, 1940.
109. PLAY ON, PHILLY!, 2019 [online]. *Play on, Philly!* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <http://www.playonphilly.org/>
110. PODLAHOVÁ, Libuše. *1+100 osobností pedagogiky a školství v českých zemích*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0313-7.
111. POLEDŇÁK, Ivan a Jiří FUKAČ. *Úvod do studia hudební vědy*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. ISBN 80-7067-496-2.
112. PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 5., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0456-5.
113. ROSS, Simon. *A Review of Sistema Scotland Big Noise Programme in Raploch, Govanhill and Torry*. Livingstone: Education Scotland, 2017.
114. ROYAL HALL, 2019 [online]. *BBC Proms Presents Prom 67: Simón Bolívar Symphony Orchestra and Gustavo Dudamel* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <https://www.royalalberthall.com/tickets/proms/proms-2016/prom-67-simon-bolivar-symphony-orchestra-of-venezuela-and-gustavo-dudamel/>
115. RÝDL, Karel. *Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti*. Brno: M. Zeman, 1994. ISBN 80-900035-8-3.
116. RÝDL, Karel. Učitelské osobnosti. Ferdinand Krch a rozvoj estetického vnímání světa. *Rodina a škola*. 1998, 45(11), s. 20.
117. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: (vývojová psychologie) : přepracované vydání*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0772-6.
118. ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

119. SEASHORE, Carl Emil. *The Psychology of Musical Talent*. Boston: Silver, Burdett and comp. Beverley educational series., 1919.
120. SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: SPN, 1983.
121. SEDLÁK, František, Hana VÁŇOVÁ, Miloš KODEJSKA a Marie SLAVÍKOVÁ, *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2.
122. SEDLÁK, František. *Základy hudební psychologie: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha:SPN, 1990. ISBN 8004205879.
123. SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: SPN. 1985.
124. SIEBR, Rudolf. *Josef Křička: novátor hudební výchovy: učitel, skladatel, člověk*. Praha: Sobotáles, 2005. ISBN 80-86817-07-5.
125. SISTEMA GLOBAL, 2019 [online]. *El Sistema Programs Worldwide Discover Your Local El Sistema Programs* [cit. 11. 02. 2019]. Dostupné z: <http://sistemaglobal.org/el-sistema-global-program-directory/>
126. SISTEMA ENGLAND, 2019 [online]. *Our Story* [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.sistemaengland.org.uk/about/>
127. SISTEMA ENGLAND, 2019 [online]. *Sistema England Young Leaders* [cit. 10. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.sistemaengland.org.uk/young-leaders/>
128. SMITH, Jonathan A. *Qualitative Psychology: a Practical Guide to Research Methods*. 2nd ed. Los Angeles, Calif.: SAGE Publications, 2008. ISBN 978-1412930840.
129. SOCIAL SCIENCE RESEARCH INSTITUTE, 2017 [online]. *Elements of Organizational Success: Understanding Differences in Structure and Values in El Sistema USA Programs* [cit. 15. 11. 2018]. Dostupné z: <https://elsistemausa.org/wp-content/uploads/Elements-of-Organizational-Success.pdf>
130. SPĚVÁČEK, Václav. *Průkopníci českých pokusných škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.
131. SPOUSTA, Vladimír. *Integrace základních druhů umění ve výchově*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1640-X.
132. STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-x.

133. SUZUKI, Shin'ichi. *Nurtured by Love: a New Approach to Education*. [1st ed.]. New York: Exposition Press, 1969.
134. SUZUKI ASSOCIATION OF THE AMERICAS, 2019 [online]. *About the Suzuki Methods* [cit. 11. 01. 2019]. Dostupné z: <https://suzukiassociation.org/about/suzuki-method/>
135. SUZUKIHO ASOCIACE, 2019 [online]. *O Suzukiho metodě* [cit. 11. 03. 2019]. Dostupné z: <http://www.suzukiasociace.cz/o-suzukiho-metode/>
136. ŠEVČÍKOVÁ, Veronika. *Studentské odborné texty jako problém*. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 2015. ISBN 978-807-4647-666.
137. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry pro zvládání agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8689-6.
138. ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6.
139. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
140. ŠVEC, Štefan. *Metodologie věd o výchově: kvantitativně-scientické a kvalitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. Brno: Paido, 2009. ISBN 978-80-7315-192-8.
141. TALENT EDUCATION RESEARCH INSTITUTE, 2019 [online]. *Suzuki Method* [cit. 11. 03. 2019]. Dostupné z: <http://www.suzukimethod.or.jp/indexE.html>
142. TAP, 2019 [online]. *The Tap-Tap, jsme postižení muzikou*. [cit. 11. 01. 2019]. Dostupné z: <http://www.thetaptap.cz/#sthash.y3nRuc6Q.dpbs>
143. THE ENSEMBLE NEWSLETTERS, 2019 [online]. *About*. [cit. 15. 02. 2019]. Dostupné z: <http://theensemblenewsletters.com/about/>
144. TUNSTALL, Tricia. *Changing lives: Gustavo Dudamel, El Sistema, and the Transformative Power of Music*. New York: W.W. Norton, 2013. ISBN 9780393344264.
145. TUNSTALL, Tricia a Eric BOOTH. *Playing for Their Lives: the Global El Sistema Movement for Social Change through Music*. New York: W. W. Norton & Company, 2016, ISBN 978-0393245646.

146. VALENTA, Josef. *Didaktika osobnostní a sociální výchovy*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4473-5.
147. VALENTA, Milan. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0602-6.
148. VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice: vysokoškolská učebnice*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 8024604353.
149. VÁŇOVÁ, Miroslava. *Srovnávací pedagogika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009. ISBN 978-80-86723-68-6.
150. VLASÁKOVÁ, Eliška. *V tichu a skrytu: Fedor Krch, pedagog a člověk (1881-1973)*. Praha: Kalich, 2017. ISBN 978-80-7017-244-5.
151. VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.
152. WASHBURNE, Carleton, W. *Progressive Tendencies in European Education. Department of interior, bureau of education*. Washington: Government printing office, 1923, (37).
153. WITKOWSKI, Christine. *El Sistema: Music for Social Change*. New York: The Overlook Press, 2017. ISBN 978-1783237715.
154. WGBH FORUM NETWORK, 2007 [online]. *MusicEducation Miracle* [cit. 05. 01. 2019]. Dostupné z: <http://forum-network.org/lectures/el-sistema-venezuelan-music-education-miracle/>
155. ZELENIOVÁ, Jaroslava. *Muzikoterapie: východiska, koncepty, principy a praxe*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-237-9.

Filmografie programu El Sistema

Výběr

CNN. *Man Plays Violin in Middle of Chaotic Venezuelan Protest*. [dokument]. [online]. 2017. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2017/05/09/americas/venezuela-violin-protester/index.html>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Adventní benefiční koncert Ivo Kahánka a jeho hostů 2015*. [online]. 2015. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10000000228-beneficni-koncert-z-betlemske-kaple-2015>.

El conmovedor funeral de José Antonio Abreu en el Centro de Acción Social para la Música [*Pohřeb José Antonia Abrea*]. [online]. 2018 Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=-DIa2EbipaQ>.

El Sistema – Sistema de Orquestras da Venezuela [*dokument*]. Režie: SMATZNY, Paul. Venezuela, 2008. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=VLBNlhwLzHM>

L'altra voce della Musica. In viaggio con Claudio Abbado tra Caracas e l'Avana [*Druhý hlas hudby. Cestování s Claudiem Abbadem mezi Caracasm a Havanou*] [*dokument*]. Režie: FAILONI, Helmut. Itálie: Mammut film, 2006. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=C0BFFqJOMoI&t=174s>

Mata tigre [*dokument*]. Režie: BOHUN, Stefan. Venezuela, 2011. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=h-MIXVDyySM&t=13s>

The El Sistema Music Revolution. José Antonio Abreu a jeho proslov na předávání ceny TED, USA, 2009. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Uintr2QX-TU>

Tocar y Luchar [*Hrej a bojuj*] [*film*]. Režie: ARVELO, Alberto. Argentina, 2004. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=oIGUXapsI-I&t=218s>

SIMON BOLIVAR YOUTH ORCHESTRA *West Side Story*, 2011. Diriguje Gustavo Dudamel. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=UjNi1dkvTcw>

LEGISLATIVNÍ NORMY

FELCMANOVÁ, Lenka a Martina HABROVÁ. *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4655-4.

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2010. ISBN 978-80-87000-37-3.

MŠMT, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, 2016. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>

MŠMT. *Školský zákon: zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání*. 6., přepracované vydání. Třinec: Resk, spol. s r.o., 2016. ISBN 978-80-87675-13-7.

MŠMT. *Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*.

MŠMT. *Vyhláška č. 27/2016 Sb. Vyhláška o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných*.

MPSV. *Zákon o sociálních službách: zákon 108/2006 Sb*

Nový občanský zákoník: zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. Právo a management. ISBN 978-80-87974-01-8.

PASTOROVÁ, Markéta, ed. *Hudební výchova: metodické komentáře ke Standardům pro základní vzdělávání*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2016. ISBN 978-80-7481-166-1.

Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Publikace/Metodicke_komentare/METODICKEI_KOMENTARE_A_ULOHY_KE_STANDARDUM_ZV_HUDEBNI_VYCHOVA_.pdf

ÚŘAD PRO OCHRANU OSOBNÍCH ÚDAJŮ. *Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění účinném od 1. července 2017* [online] Dostupné z: <https://www.uoou.cz/zakon-c-101-2000-sb-o-ochrane-osobnich-udaju-a-o-zmene-nekterych-zakonu-ve-zneni-ucinnem-od-1-cervence-2017/ds-3109/archiv=0&p1=1257>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Souhlas s provedením výzkumu v Dětském domově Klánovice

Příloha č. 2: Záznamový list

Příloha č. 3: Dohoda o spolupráci

Příloha č. 4: Protokol o předání disertační práce k připomínkování Nadačnímu fondu Harmonie

Příloha č. 5: Smlouva o výpůjčce

Příloha č. 6: Program koncertu v Rudolfinu

Příloha č. 7: Seznam vystoupení ve školním roce 2015/2016

Příloha č. 8: Repertoár orchestru Nadačního fondu Harmonie

Příloha č. 9: Dotazník pro Pražské fórum primární prevence rizikového chování 2016

Příloha č. 10: Minimální preventivní program 2019

Příloha č. 1: Souhlas s provedením výzkumu v Dětském domově Klánovice

Dětský domov
KLÁNOVICE
Domov je to, co nedokážete popsat ani tisíci slovy,
ale srdce jej pozná v jedině vteřině...

Souhlas s provedením výzkumu v Dětském domově Klánovice

Souhlasím s provedením výzkumu Mgr. Aloise Daňka v rámci jeho disertační práce věnující se vlivu hudebních aktivit na děti v Dětském domově Klánovice a následnou prezentací výsledků.

Základní podmínkou souhlasu je striktní dodržování zákonných norem a především GDPR.

Fotografie jsou zakázány, jména dětí nahrazena písmeny abecedy.

Výstupy nereprezentují stanoviska Dětského domova Klánovice.

Minimální preventivní program může být přiložen.

V Praze dne 24.4.2019

Dětský domov a Školní jídelna
Smržovská 77, Praha 9 - Klánovice
PSČ 190 14

Tel: 281 962 127 Fax: 281 962 406

e-mail: reditelka@ddklanovice.cz

Mgr. Dana Kuchtová

ředitelka DDaŠj

Dětský domov Klánovice | Smržovská 77 | 190 14 Praha 9 - Klánovice |
tel.: + 420 281 962 127 | e-mail: reditelka@ddklanovice.cz | www.ddklanovice.cz

Příloha č. 2: Záznamový list

Záznamový list - pozorování
Orchestr nadačního fondu Harmonie a naše děti z DDK

Počet dětí:
Zkouška číslo:
Datum:

Téma zkoušky:

Průběh zkoušky:

Doplňující informace:

Vypracoval

Příloha č. 3. Dohoda o spolupráci

Dohoda o spolupráci na sociálně-hudebním projektu mezi NF Harmonie a ZŠ Masarykova, Klánovice a DD Klánovice

Základní principy projektu:

- Zlepšuje šance dětí v životě díky kvalitnímu hudebnímu vzdělávání
- Je založen na účasti dětí v orchestru
- Děti hrají od útlého věku společně minimálně 3x týdně
- Projekt se zároveň snaží zapojit všechny děti ze školy, ve které funguje; je otevřený všem
- Děti se učí společně hrou. Jsou podporovány v tom, aby se vyjadřovaly hudbou, což je vyváжено velmi pečlivým přístupem lektorů
- Kvalita výuky je vysoká
- Pokročilejší děti si ve výuce navzájem pomáhají

Hodnocení projektu je založeno na přesně vymezeném souboru výstupů:

Děti:

- Zlepšení hudebních dovedností
- Zlepšení schopnosti se učit, vyšší sebedůvěra, sebeúcta
- Zlepšené sociální dovednosti
- Dobrá školní docházka
- Lepší duševní pohoda, vztahy s rodiči,
- Zlepšené výsledky (zejména ve čtení a matematice)
- Prevence antisociálního chování, drogové závislosti, kriminality
- Vzdělávací možnosti, zaměstnanost na konci povinné školní docházky

Rodiče:

- Zlepšený vztah s dětmi, se školou, organizací
- Větší očekávání a ambice pro své děti
- Vyšší zapojení ve škole a vzdělávání dětí
- Lepší smysl pro občanské soužití

Od partnerských škol a zařízení se očekává:

Nadační fond Harmonie
The Harmonie Foundation
Palác Beethoven
Lázeňská 11/285
110 00 Praha 1 – Malá Strana

+420 604 849 559
+420 777 751 589
info@nfharmonie.cz
www.nfharmonie.cz

IČO: 28951760
DIČ: CZ28951760
č. účtu: 107-956170207/0100
NF zapsaný u Městského soudu v Praze

- Dodržení základních principů
- Zajistí, aby projekt byl otevřený všem dětem
- Dbají na to, aby děti dělaly pokroky
- Spolupráce se sponzory
- Pravidelná roční hodnocení zasílaná NF Harmonie

Nadační fond zajistí:

- Proškolení lektorů
- Finančního ohodnocení lektorů
- Nástroje
- Metodické vedení
- Supervizi projektu

Škola/organizace zajistí:

- Odpovídající prostory
- Spolupráci učitelů hudební výchovy
- Spolupráci asistentů, případně rodičů
- komunikace s rodiči v případě žádosti NF o pomoc s řešením složité situace a vyvozování důsledků
- Účast na koordinaci projektu v místě školy a DD– zejména organizaci koncertů, zapojení rodičů, propagace vystoupení a zajištění pedagogického dozoru na vystoupení (i mimo školu a DD)
- Zajištění prostoru, kde mohou děti bezpečně uschovat hudební nástroje a nutné vybavení (stojánky, noty, náhradní struny atd.)
- Potvrzení od rodičů ohledně práva na zveřejnění fotografií a videozáznamů dětí pro účely NF Harmonie a hmotné odpovědnosti za nástroj v případě, že má dítě povoleno nástroj nosit domů (DD)
- Fotografie a videozáznamy z koncertů, výuky, které probíhají na půdě ZŠ a DD
- Spolupráce při propagaci projektu před partnery a sponzory
- Spolupráce při organizaci exkurzí pro děti a rodiče – návštěvy koncertů
- Propagace projektu na webu školy/DD a při různých příležitostech

V Praze dne.....

Nadační fond Harmonie
The Harmonie Foundation
Palác Beethoven
Lázeňská 11/285
110 00 Praha 1 – Malá Strana

+420 604 849 559
+420 777 751 589
info@nfharmonie.cz
www.nfharmonie.cz

IČO: 28951760
DIČ: CZ28951760
č. účtu: 107-956170207/0100
NF zapsaný u Městského soudu v Praze

Za NF Harmonie, Lázeňská 11, Praha 1

.....

Za DD Klánovice, Smržovská 77, Praha 9 - Klánovice

.....

Za ZŠ Masarykova, Slavětínská 200, Praha 9 - Klánovice

.....

Nadační fond Harmonie
The Harmonie Foundation
Palác Beethoven
Lázeňská 11/285
110 00 Praha 1 – Malá Strana

+420 604 849 559
+420 777 751 589
info@nfharmonie.cz
www.nfharmonie.cz

IČO: 28951760
DIČ: CZ28951760
č. účtu: 107-956170207/0100
NF zapsaný u Městského soudu v Praze

Příloha č. 4: Protokol o předání disertační práce k připomínkování Nadačnímu fondu Harmonie

POTVRZENÍ

Potvzrujeme tímto, že Nadační fond Harmonie byl seznámený s disertační prací Mgr. Bc. Aloise Daňka Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema z roku 2019 (Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra Hudební výchovy). Vedoucím disertační práce je doc. Paedr. Petr Franiok, Ph.D.

Vznášíme zásadní poznámku k vyjádření, že projekt nedisponuje metodikou. Projekt se rozšířil celosvětově právě díky unikátní metodice, která však není uzavřeným systémem a dává možnost každé ze zemí, kde je projekt El Sistema zaveden, s ní aktivně pracovat.

K dalšímu věcnému obsahu disertační práce se nevyjadřujeme.

V Praze dne 29. dubna 2019

Milada Cholujoyá
předsedkyně správní rady
Nadačního fondu Harmonie
Milada Cholujoyá
Palác Beethoven
Lázeňská 11/285
118 00 Praha 1
www.nfharmonie.cz

Nadační fond Harmonie
The Harmonie Foundation
Palác Beethoven
Lázeňská 11/285
118 00 Praha 1 – Malá Strana

+420 604 849 559
+420 777 751 589
info@nfharmonie.cz
www.nfharmonie.cz

IČO: 28951760
DIČ: CZ28951760
č. účtu: 107-956170207/0100
NF zapsaný u Městského soudu v Praze

Příloha č. 5: Smlouva o výpůjčce

SMLOUVA O VÝPŮJČCE VĚCI

(§ 2193 NOZ)

Nadační fond Harmonie

Zastoupený: [REDACTED]

Lázeňská 11

110 00 Praha 1

IČO: 289 517 60

DIČ: CZ 289 517 60

(dále jen jako NFH)

a

Jméno rodiče/zákonného zástupce:

Jméno dítěte:

Bytem

Tel.:

e-mail:

(dále jen jako „vypůjčitel“)

Uzavřeli níže uvedeného dne, měsíce a roku tuto

Smlouvu o výpůjčce hudebního nástroje a příslušenství

I.

Předmět smlouvy

1. NFH přenechává dnešním dnem vypůjčiteli, hudební nástroj a příslušenství: housle (smyčec, pavouk, obal), viola (smyčec, pavouk, obal), violoncello (smyčec, obal, podložka bodce) číslo: ve stavu způsobilém k řádnému užívání.
2. Vypůjčitel se seznámil se stavem hudebního nástroje, při čemž obě smluvní strany konstatují, že předmět výpůjčky je předáván ve stavu a vykazuje tyto vady.....
3. Vypůjčitel je na základě této smlouvy po dohodnutou dobu oprávněn hudební nástroj bezplatně užívat, a to výhradně pro osobní zdokonalování se ve hře na tento hudební nástroj.
4. Obvyklé náklady spojené s užíváním věci nese vypůjčitel ze svého. Za obvyklé náklady spojené s užíváním se považují: nákup kalafuny.
5. Pokud dojde ke ztrátě hudebního nástroje /příslušenství vinou vypůjčitele, ten je povinen uhradit celou částku za nákup nového nástroje/příslušenství. Hodnota nástroje včetně příslušenství: housle: Kč 7 500,-; viola: Kč 7 500,-; violoncello: Kč 15 000,-.
6. Vypůjčitel je povinen hudební nástroj/příslušenství chránit před poškozením, ztrátou a zničením.

7. Uživatel je povinen uhradit mimořádné náklady, které mohou vzniknout užíváním nástroje/příslušenství v čase výpůjčky (oprava poškození.). Není však oprávněn jakkoli nástroj/příslušenství sám opravovat, nebo zajistit opravu u jiného než NFH určeného houslaře.

II.

Prohlášení vypůjčitele

1. Uživatel podpisem této smlouvy potvrzuje převzetí hudebního nástroje s příslušenstvím a potvrzuje, že hudební nástroj je bez viditelných, či jiných zjevných vad (výše uvedených) a je obeznámen se stavem hudebního nástroje.
2. Vypůjčitel není oprávněn přenechat hudební nástroj k užívání jinému.
3. Vypůjčitel prohlašuje, že byl NFH poučen o tom, jak hudební nástroj a příslušenství užívat a pečovat o něj.
4. Vypůjčitel se zavazuje bez prodlení nahlásit NFH vzniklou škodu na hudebním nástroji, či jeho příslušenství, nezajišťovat opravy, avšak způsobenou škodu v plné výši uhradit.

III.

Doba a místo plnění

1. Výpůjčka je sjednána na dobu od do 30. 6. 2018

IV.

1. Vypůjčitel se zavazuje vrátit hudební nástroj i s příslušenstvím NFH do kanceláře (adresa uvedená v úvodu smlouvy) nejpozději 30. 6. 2018. Vrácení hudebního nástroje i s příslušenstvím bude stvrzeno podepsáním předávacího protokolu.
2. V případě prodlení s vrácením předmětu výpůjčky zaplatí vypůjčitel smluvní pokutu ve výši 100,- Kč za každý i započatý den prodlení. Zaplacením smluvní pokuty není dotčen nárok na případnou náhradu škody.

V.

Závěrečná ustanovení

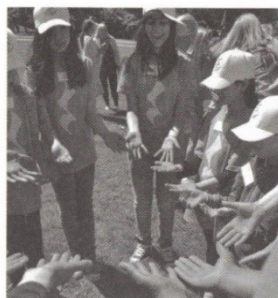
1. Tato smlouva může být měněna pouze písemnými dodatky na základě souhlasu obou stran.
2. Tato smlouva je vyhotovena ve dvou stejnopisech s platností originálu, při čemž každá ze stran obdrží po jednom.
3. Tato smlouva nabývá platnosti i účinnosti dnem podpisu oběma smluvními stranami.
4. Smluvní strany prohlašují, že si tuto smlouvu před podpisem přečetly, že s jejím obsahem bezvýhradně souhlasí a na důkaz této své svobodné vůle připojují své podpisy.

V Praze dne2017

.....
Půjčitel, NFH

.....
Vypůjčitel

ORCHESTR NADAČNÍHO FONDU HARMONIE

Nadační fond Harmonie věří stejně jako El Sistema, že je možné měnit životy dětí hudbou. Proto přináší celosvětově známý projekt také do České republiky. Zakládá dětské orchestry a umožňuje zdarma všem dětem začít hrát na hudební nástroj ve skupině pod profesionálním vedením. Projekt založil Maestro Antonio Abreu před 40 lety ve Venezuele. V současné době existují stovky projektů inspirovaných El Sistemem po celém světě. V únoru 2015 byla založena Asociace Sistema Europe. Nadační fond Harmonie je jedním z 26 zakládajících členů.

Nadační fond Harmonie působí v současné době na pražských základních školách Kořenského a v Klánovicích. Na Základní škole Kořenského Praha 5 působí od října 2014. Orchester čítá přes 20 dětí pěti různých národností, které se učí hrát na housle, violu či violoncello. Orchester má za sebou již celou řadu veřejných vystoupení, například Vánoční a Jarní koncert na Základní škole Kořenského či vystoupení na Pietním aktu v Letech u Písku. V červnu 2015 se děti úspěšně zúčastnily campu Side by Side ve švédském

Göteborgu, kde se setkaly s malými muzikanty z celého světa a byly součástí orchestru, který měl přes 600 členů.

Ve školním roce 2015/2016 zahájil Nadační fond Harmonie spolupráci s Dětským domovem a Základní školou Masarykova v Klánovicích.

Orchester má několik specifík: přijímá ve vybrané lokalitě všechny děti bez rozdílu, nedělají se do něj talentové zkoušky, všem dětem je zapůjčen hudební nástroj a vše, co k němu potřebují. Děti hrají 3 x týdně 2 hodiny, výuku na hudební nástroje vedou profesionální hudebníci, ve skupině může být i několik úrovní hráčů a různé věkové skupiny. A v neposlední řadě: děti jsou součástí orchestru od prvního dne, kdy dostanou do ruky hudební nástroj.

Příloha č. 7: Seznam vystoupení ve školním roce 2015/2016

Na začátku školního roku 2015/2016 málokdo věřil, že

1. Koncert ke dni studentstva, 17. listopadu 2015
2. Benefiční koncert Ivo Kahánka a jeho hostů v Betlémské kapli, 4. prosince 2015
3. Koncert orchestru Nadačního fondu Harmonie na výstavě betlémů v Klánovicích, 6. prosince 2015
4. Vánoční zpívání na ZŠ Kořenského, 16. prosince 2015
5. Hrzánský palác, 27. ledna 2016
6. Koncertík orchestru po návštěvě Maestra Bruna v COOP Klánovice, 4. února 2016 (neveřejný)
7. Ivo Kahánek a naše děti hrají v Besedě, 24. února 2016
8. Jarní koncert ZŠ Kořenského, 22. března 2016
9. Orchester Nadačního fondu Harmonie v kostele s. Vavřince, 14. května 2016
10. Letní koncert na ZŠ Kořenského, 25. května 2016
11. Side by Side Göteborg Švédsko, 14. června 2016

Repertoár orchestru Nadačního fondu Harmonie, od října 2015 do prosince 2016

S.Suziki	Allegro
Andrea Holzer- Rhonberga	Fidldle-de-dee
M. A. Champentier	Te Deum
A. Dvořák	Largo 9. symfonie
B. Smetana	Proč bychom se netěšili
W. A. Mozart	Malá noční hudba
Modest Musorgskij	The great gate of Kiev and Hopak
Manuel Artés	Chamambo
G. P. Handel	Alla Hornpipe, úprava
Karl Jenkins	Palladio
Jean Sibelius	Andante festivo
G. F. Handel	Hallelujah
J. Brahms	Uherský tanec č. 5
Claus Badelt	He is a Pirate
Ramin Djawadi	Game of Thrones
J. Pachelbel	Kánon D Dur

Příloha č. 9: Dotazník pro Pražské fórum primární prevence rizikového chování 2016

Pražské fórum primární prevence rizikového chování 2016 na téma sdílení dobré praxe ve školské primární prevenci rizikového chování

Dotazník pro pracovníky Dětského domova Klánovice

Moje milé kolegyně a milí kolegové,

Velice se omlouvám, že Vás obtěžuji, ale rád bych Vás požádal o několik minut Vašeho času. Většina našich dětí za posledních několik let přišla do kontaktu s hudbou na koncertech, nebo operách. Od loňského září děti hrají v orchestru Nadačního fondu Harmonie. Dotazník se snaží najít odpověď na otázku, jestli má hudba na naše děti vliv. Jste s dětmi v nejtěsnějším kontaktu, proto se na Vás obracím.

1. Myslíte si, že hudba má místo ve výchovném procesu?

Ano Ne Nevím

2. Účastnilo se dítě/děti z Vaší rodinné skupiny v posledních dvou letech hudebně- kulturní akce? Pokud ano, jakou formou.

Ano Ne Aktivní Pasivní

3. Co si dítě/děti z hudebně/kulturní akce přineslo/ly?

.....

4. Podle Vašeho názoru, jaký vliv má na naše děti hudba? Popište, prosím, jaký.

Pozitivní Negativní Žádný

.....

5. Může hudba změnit modely chování dítěte? Pokud ano, jak.

Ano Ne

6. Myslíte si, že je hudba, zejména umělecká, vhodná aktivita pro naše děti?

Ano Ne Nevím

7. Na závěr- máte jakékoli doporučení, nápad?

.....

Děkuji za Váš čas a pomoc,

Alois

Minimální preventivní program 2019

Dětský domov a Školní jídelna, Praha 9-Klánovice, Smržovská 77

Mgr. Dana Kuchtová,
ředitelka Dětského domova Klánovice
Praha 1. 1. 2019

Úvod

Prevence rizikového chování je v současnosti široce diskutované téma. V Dětském domově Klánovice chápeme prevenci rizikového chování jako jednu z našich hlavních priorit. Naše

děti patří k těm nejvíce ohroženým, proto jsme připraveni poskytnout maximální podporu v oblasti prevence rizikového chování. Pro kvalitní činnost na poli prevence rizikového chování je nezbytně nutný Minimální preventivní program. Tento Minimální preventivní program (dále MPP) je ukotven v Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28. Při jeho tvorbě byla brána na zřetel také Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2019-2021. Dalšími východisky MPP jsou metodické materiály Kliniky adiktologie a MŠMT. Aktivně sledujeme legislativní změny. Hlavním cílem MPP je předcházet rizikovému chování v prostředí Dětského domova Klánovice (dále DDK). K rizikovým projevům chování patří široké spektrum výchovných problémů a poruch chování. Úkolem MPP je poskytnout dětem a pracovníkům DDK potřebné informace v oblasti prevence rizikového chování, především však napomoci dětem si vybudovat takové kompetence, které by jim umožnily předejít projevům rizikového chování. MPP je pravidelně zhodnocován a podle potřeby aktualizován. Tento MPP je v DDK základním nástrojem prevence. Jde o komplexní systémový prvek v realizaci preventivních aktivit. Snažíme se, aby MPP byl živým dokumentem, který bude pro DDK přínosem. Vycházíme z podnětů, které samy děti označily jako důležité. Pro DDK je Minimální preventivní plán závazný a tento dokument podléhá kontrole České školní inspekce.

Základní údaje

Název: Dětský domov a Školní jídelna, Praha 9-Klánovice, Smržovská 77

Adresa: Smržovská 77, 190 14 Praha 9- Klánovice IČ:61389293

tel.: +420 281 962 127 **fax.:** +420 281 962 406 **ID datové schránky:** zt62qh7

e-mail: reditelka@ddklanovice.cz **web:** www.ddklanovice.cz

Odpovědná osoba: Mgr. Dana Kuchtová

Prevenci v DDK zajišťuje metodik prevence Mgr. Alois Daněk

Stručná analýza situace

Dětský domov vznikl již v roce 1949, jako Státní dětský domov pro děti předškolního věku v Klánovicích. Během své bohaté historie prošel mnoha právními, organizačními a personálními změnami. V současnosti je Dětský domov Klánovice školské zařízení pro výkon ústavní výchovy pro děti od 3 do 18 let i dále v případě přípravy na budoucí povolání. DDK vykonává soudem uloženou ústavní výchovu u dětí a mládeže, a to podle zákona 109/2002 Sb. a Vyhlášky č.438/2006 Sb. v platných zněních. Zřizovatelem je Magistrát Hlavního města Prahy. Jsme domov rodinného typu. Kapacita domova je 48 dětí a jsou rozděleny do šesti rodinných skupin. O každou skupinu se starají čtyři vychovatelé, kteří splňují kvalifikační požadavky na pedagogické pracovníky a dále se aktivně vzdělávají. DDK sestává nejen ze šesti rodinných skupinek, ale také podporuje samostatnost dospělých dětí tím, že jim poskytuje tréninkové malometrážní byty. Tyto byty má DDK nejen v Klánovicích, ale i v Čakovicih a Malešicích. Podporujeme pozitivní vztahy s rodiči dětí a snažíme se, pokud je to prospěšné pro rozvoj dítěte, o jejich integraci zpět do rodin. Aktivně vyhledáváme pěstounské, nebo hostitelské rodiny. V této oblasti máme značné úspěchy.

Cílová klientela

Naše děti patří bezesporu k těm nejvíce ohroženým. Drtivá většina z nich se setkala s negativními modely chování ve svých původních rodinných prostředích. Proto je důležitá primární prevence, založená na otevřeném a neformálním vztahu s pedagogy DDK. Naše děti pochází ze sociálně slabšího a málo podnětného rodinného prostředí, mnohé z nich mají specifické vývojové poruchy chování, fyzické či psychické handicap. Plán prevence rizikového chování je zaměřen na všechny klienty DDK předškolního, školního i středoškolského věku, ale i částečně na bývalé klienty, kteří DDK navštěvují. Při tvorbě MPP si uvědomujeme nutnost respektovat specifické potřeby našich dětí.

Současný stav problematiky

Primární prevence v DDK je postavena na kvalitním vztahu mezi dětmi a vychovateli. Odklonili jsme se od vertikálního modelu a snažíme se operovat na rovině kolegiální, kdy je dítě chápáno jako rovnocenný aktér edukačního procesu. Dětem chybí vzor běžného soužití v rodině se zralými vzory, řádem a přirozenými autoritami. DDK provádí množství opatření

pro prevenci rizikového chování a podporu příznivého rozvoje dětí navzdory obtížím, kvůli kterým se děti v DDK ocitly. Děti vzděláváme v oblastech možných rizik a pomáháme jim budovat potřebné kompetence. Je třeba definovat oblasti rizikového chování. Současná legislativa uvádí jmenovitě kyberšikanu, násilí, vandalismus, antisemitismus, extremismus, rasismus, xenofobii a homofobii. Dále sem patří záškoláctví. V současnosti palčivý problém závislostního chování. Děti se mohou chovat rizikově i v dopravě a při sportovních aktivitách. Zažíváme nárůst poruch příjmu potravy a také se děti rizikově chovají v sexuální oblasti jejich životů. Nemůžeme zapomenout na negativní působení sekt.

Hlavní cíle prevence rizikového chování v DDK

Hlavním cílem primární prevence je zabránit vzniku a tím i šíření projevů rizikového chování, pomoci vybudovat dětem rezistenci proti těmto negativním jevům. Důležitým faktorem primární prevence je minimalizace rizik a vlivů, které narušují kvalitní osobnostní a sociální vývoj dětí žijících v DDK. Dlouhodobým strategickým cílem je snaha o harmonický rozvoj osobnosti dítěte během jeho pobytu v DDK. Společně pracujeme na udržování otevřeného demokratického prostředí DDK a budování atmosféry důvěry v DDK. V tomto plánu si klademe za cíl pomoci dětem si osvojit pozitivní sociální kompetence a eliminovat vznik negativních modelů chování. Dále pak podpora samostatnosti, budování sebedůvěry a pozitivního sebehodnocení. V neposlední řadě pak pomoci klientům vybudovat kompetence k využití volného času a snažit se spoluvytvářet prostředí důvěry a pohody ve svém okolí. Povedeme naše děti ke zdravému životnímu stylu a k rozvoji a přípravě sociálních kompetencí. Zaměříme se na přípravu dětí na samostatný život po ukončení ústavní výchovy a pomoc v procesu osamostatňování. Budeme se snažit minimalizovat negativních vzorce chování, které si děti přinášejí do DDK z původních rodinných prostředí. Povedeme klienty DDK k dodržování daných pravidel a k vzájemné pomoci, toleranci a ohleduplnosti. Zaměříme se na snížení projevů násilí mezi dětmi. Zaměříme se na vícezdrojové financování projektů primární prevence a budeme klást důraz na specifickou prevenci. Budeme operovat v celé šíři sociokulturního spektra. Pracovat budeme v oblasti zdravého životního stylu, oblasti společensko-kulturní, oblasti rodinné výchovy, oblasti sociálně-právní a v neposlední řadě i v oblasti sociální patologie.

Krátkodobý aktuální cíl pro rok 2019

MPP je dokument, který reaguje na aktuální požadavky DDK. Mnozí kolegové upozorňovali na množící se varovné signály, že některé děti začínají mít potíže spojené s počítačovými hrami a sociálními sítěmi. Proto jsme se rozhodli, že v roce 2019 napneme všechny síly, abychom mezi klienty Dětského domova Klánovice maximálně omezili riziko nadužívání sociálních sítí a eliminovali přílišný čas strávený hraním počítačových her.

- Potřeba cíle je značná. Je zde prokazatelný negativní vliv na školní výsledky a sociální kompetence. Nebezpečí, že si děti vybudují závislostní chování a propadnou gamblingu.
- Moderní odborná literatura označuje tuto oblast rizikového chování jako jeden z největších problémů současnosti, kterému však není věnována dostatečná pozornost.
- Aktivita k dosažení cíle budou večerní semináře provedené na rodinných skupinkách metodikem prevence. Proškolení pedagogických pracovníků.
- Organizace interaktivního workshopu, do kterého zapojíme bývalého klienta DDK, který sám absolvoval ambulantní léčbu počítačové závislosti.
- Zapojení neziskového sektoru, vyhledání a oslovení vhodného programu. Oslovili jsme Sananim o.p.s., jsme v kontaktu s PrevCentrem.
- Ujasnění pravidel pro užívání PC, aktualizace vnitřních předpisů.
- Hodnocení situace bude probíhat průběžně. Finální evaluace proběhne v prosinci 2019

Plánované akce pro prevenci v roce 2019

Budeme pokračovat v intenzivní spolupráci se Základní školou Klánovice a s komunitou Klánovic. Naším dětem poskytneme intenzivní psychoterapeutickou podporu. Nabídneme dětem sport terapii a koučing. Dále aktivně vyhledáváme nové psychoterapeutické

odborníky. Kolegyně vychovatelka absolvovala arteterapeutický trénink. Pevné místo má dlouholetá spolupráce s neziskovým sektorem. Osvědčená nevládní nezisková organizace Letní dům nám nabízí celou řadu aktivit. Jmenujme terapeutické organizované výlety a pobyty Letního domu, včetně tréninkových bytů. Organizace pana Grycika nabízí dětem letní pobyty. Z celé řady preventivních aktivit označme oblast kultury a sportu.

Sportovní aktivity

- Sportovní kroužek DDK. Výuka různých sportů, maximální využití sportovního areálu.
- Dlouhodobá spolupráce s FC Klánovice, Sport camp Grycik.
- Kroužek stolního tenisu ve vybudované herně stolního tenisu.
- Ozdravné pobyty na horách v zimních a letních měsících. Lyžování, turistika.
- Projekt výuky tenisu Tenisové školy na kurtech DDK.
- Společné sportovní akce ostatních dětských domovů, DD Cup.

Kulturní aktivity

- Co nejčastěji navštěvovat kulturní akce nabízené DDK divadly a uměleckými soubory.
- Využití speciálních nabídek Národního divadla a studentských slev na generální zkoušky České filharmonie a FOK.
- Výroba a prezentace výrobků keramického kroužku, účast na Jarmarku Klánovic.
- Hudebně- dramatický soubor Almara.
- Využití hudebních nástrojů získaných v roce 2018 k založení hudebního kroužku.
- Oslava Mikuláše, Masopustu – zapojení se do akcí pořádaných komunitou Klánovic.

- Spolupráce s kinem Lucerna a především KC Nová Beseda, kde máme zajištěn bezplatný vstup nejen na filmová představení.

Samozřejmě budeme nadále spolupracovat s pedagogy ZŠ Klánovice, kteří nabízejí našim dětem doučování. Doučování je extrémně důležité, proto budeme aktivně vyhledávat další možné doučovatele a budeme zapojovat naše vysokoškolské studenty do doučování. V neposlední řadě budeme naše děti směřovat k brigádám. Pracovní návyky jsou pro naše děti velice důležité. Pracovní činnosti jsou účinným nástrojem prevence.

Vyhodnocení stavu na poli primární prevence v DDK

Průběžná evaluace procesu prevence rizikového chování umožňuje flexibilně reagovat na aktuální potřeby na poli prevence. Jak bylo zmíněno, v DDK chápeme prevenci rizikového chování jako nedílnou součást vzdělávacího a výchovného procesu. O konkrétních akcích primární prevence rizikového chování vede metodik primární prevence průběžné záznamy, které předkládá ředitelce DDK. S výsledky je seznamován kolektiv pedagogických pracovníků na pedagogických radách. Metodik prevence poskytuje ostatním pedagogům přehled o počtech účastníků, nákladech a efektivnosti jednotlivých akcí a programů. MPP bude dle potřeby aktualizován a doplňován. Velká pozornost bude jednoznačně věnována názorům a požadavkům samotných dětí.

Seznámení ředitelky DDK s MPP

1. 1. 2019

Seznámení zaměstnanců a pedagogických pracovníků s MPP

3. 1. 2019

 Dětský domov a Školní jídelna
 Smrčovská 77, Praha 9 - Klánovice
 PSČ 190 14
 Tel: 281 962 127 fax: 281 962 406
 e-mail: reditelka@ddkklanovice.cz